

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 21 kwietnia 2017 r.

Poz. 2949

UCHWAŁA NR XXVII/302/2017 RADY GMINY TARNÓW

z dnia 31 marca 2017 roku

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Tarnów.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r., poz. 446 ze zm.), i art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Gminy Tarnów uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Tarnów na lata 2017-2020, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

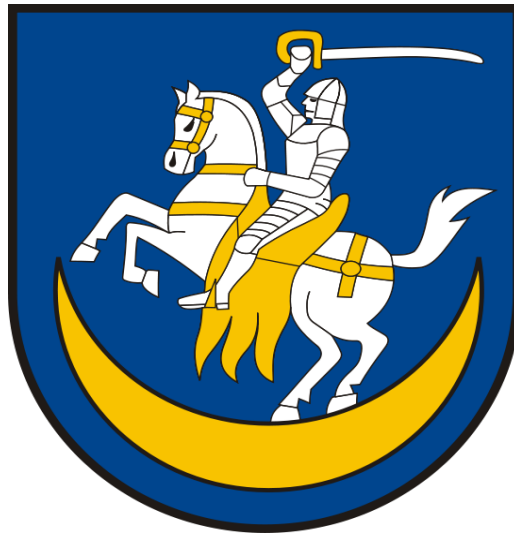
§ 2. Wykonywanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Tarnów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy Tarnów

Wiesława Mitera

Załącznik do Uchwały Nr XXVII/302/2017
Rady Gminy Tarnów z dnia 31 marca 2017 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TARNÓW 2017-2020

Spis treści

Wstęp.....	4
1. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
2.1. Podstawowe pojęcia i obowiązki wynikające z Ustawy o ochronie zabytków.....	6
2.2. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków ustawowym zadaniem samorządów.....	8
3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	9
3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – relacje GPOnZ z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym.....	9
3.2. Relacje GPOnZ z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	9
4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	11
4.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów.....	11
4.2. Uchwała nr XXXIV/336/2006 Rady Gminy Tarnów w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków z dnia 28 lutego 2006 r.....	11
4.3. Uchwała Rady Gminy w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów na obszarze miejscowości Zbylitowska Góra, Koszyce Wielkie i Zglobice.....	11
4.4. Uchwała nr XXVII/242/2008 Rady Gminy Tarnów z dnia 19 września 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów dla terenów rolno-leśnych	13
4.5. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uchwalone w latach 2009-2016 na terenach występowania obiektów ochrony konserwatorskiej.....	16
4.6. Plany odnowy poszczególnych miejscowości gminy Tarnów.....	17
4.6.1. Plan odnowy miejscowości Koszyce Małe na lata 2011-2017.....	17
4.6.2. Plan odnowy miejscowości Biała na lata 2013-2020.....	17
4.7. Ogólna charakterystyka stanu dziedzictwa i zasobów kulturowych gminy na tle historycznym	17
4.8. Zarys historii i krajobraz kulturowy poszczególnych miejscowości.....	20
4.9. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	52
4.9.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	52
4.9.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	52
4.9.3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru.....	52

4.9.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	52
4.10. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	56
5. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	58
6. Założenia programowe.....	59
7. Instrumenty realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	60
8. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	61
9. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	62
10. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.....	63
Aneks A. Stanowiska archeologiczne.....	64
Aneks B. Cmentarze wpisane do rejestru (wypis z SUIKZ).....	77
Literatura.....	81

Wstęp

Przyjęte założenia struktury i formy opracowania opierają się na wytycznych rekomendowanych przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków – *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik Metodyczny*. Przedmiotem opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Tarnów. Gmina położona jest w powiecie tarnowskim, w województwie małopolskim, obejmuje obszar 8 281 ha. Gminę tworzą następujące miejscowości: Biała, Błonie, Jodłówka-Wałki, Koszyce Małe, Koszyce Wielkie, Łękawka, Nowodworze, Poręba Radlna, Radlna, Tarnowiec, Wola Rzędzińska, Zawada, Zbylitowska Góra i Zgłobice. Celem opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego oraz osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Tarnów.

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Tarnów przyjmuje Rada Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w myśl art. 87 ust. 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. (Dz. U. z 2014, poz. 1446 z późn. zm.). Program stanowi podstawę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta powinna przynieść lokalnej społeczności, i nie tylko, wymierne korzyści, a przede wszystkim zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Tarnów jest ogłaszany w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym, zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w ustawy. Jednocześnie w/w ustawa w art. 87 ust 5 precyzuje, iż z realizacji Gminnego Programu Wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy i przekazuje Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

1. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną obowiązku wykonania programu opieki nad zabytkami stanowi przepis art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2014, poz. 1446 z późn. zm.). Ustala on, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Programy, o których mowa w ust. 1 mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona zabytków stanowi konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Artykuł 5. stwierdza, że Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, **strzeże dziedzictwa narodowego** oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Artykuł 6 określa, że Rzeczpospolita Polska **stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury**, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Zgodnie z artykułem 86 **każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie**. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

2.1. Podstawowe pojęcia i obowiązki wynikające z Ustawy o ochronie zabytków

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2014, poz. 1446 z późn. zm.). Zgodnie z art. 3 użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) **zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) **zabytek ruchomy** – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) **historyczny zespół budowlany** – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) **krajobraz kulturowy** – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

15) **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z artykułem 4 ustawy ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Według artykułu 6. ustawy, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) **zabytki nieruchomości** będące, w szczególności:
    - a) krajobrazami kulturowymi,
    - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
    - c) dziełami architektury i budownictwa,
    - d) dziełami budownictwa obronnego,
    - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
    - f) cmentarzami,
    - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
    - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
  - 2) **zabytki ruchome** będące, w szczególności:
    - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
    - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
    - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
    - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
    - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
    - f) instrumentami muzycznymi,
    - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
    - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
  - 3) **zabytki archeologiczne** będące, w szczególności:
    - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
    - b) cmentarzyskami,
    - c) kurhanami,
    - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
- Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego.

nego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W artykule 7. ustanawia się następujące formy ochrony zabytków w Polsce:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

W artykule 19 ustalono, że w **studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy** oraz w **miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego** uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Art. 20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z artykułem 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22. 4. określa, że wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

2.2. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków ustawowym zadaniem samorządów

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W artykule 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591) zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Istotne jest przy tym uwzględnienie innych uregulowań prawnych, w tym:

- 1) ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 778 ze zm.);
- 2) ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2016 poz. 290 ze zm.);
- 3) ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.);
- 4) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2016 poz. 2164);
- 5) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2147 ze zm.);
- 6) ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 406 ze zm.);
- 7) ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1817 ze zm.).

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – relacje GPOnZ z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Tarnów wpisuje się w ogólnopolską Strategię Rozwoju Kultury w latach 2004–2020 w sferze spuścizny kulturowej Polski. Na tej podstawie przyjmuje się, że zadaniem głównym polityki w dziedzinie ochrony zabytków powinno być wykreowanie mechanizmów gwarantujących wzmocnienie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony na podstawie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich, tj.: zasady *primum non nocere*; zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych); zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych); zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco; zasady czytelności i odróżnialności ingerencji; zasady odwracalności metod i materiałów; zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

3.2. Relacje GPOnZ z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny program opieki nad zabytkami wpisuje się też w ochronę małopolskiej przestrzeni kulturowej zawartej w *Strategii rozwoju województwa małopolskiego na lata 2011-2020*. Wymieniono tam następujące działania kluczowe w zakresie opieki nad regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz ochrony i kształtowania krajobrazu:

- 1) Kształtowanie zrównoważonego krajobrazu kulturowego;
- 2) Poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji;
- 3) Ochrona i kształtowanie zabudowy historycznych miast i miasteczek;
- 4) Ochrona tradycyjnej zabudowy regionalnej i układów ruralistycznych;
- 5) Powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia;
- 6) Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych;
- 7) Zachowanie i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, w tym przywrócenie rzeczywistej wartości zniszczonym obiektom oraz ponowne określenie dla poszczególnych obiektów ich wartości zabytkowych, wskazanych do bezwzględego zachowania;
- 8) Utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej szczególnie poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej;
- 9) Funkcjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, w tym rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego;
- 10) Badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- 11) Poprawa funkcjonowania instytucji opieki nad zabytkami;
- 12) Wdrożenie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy;
- 13) Zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu;
- 14) Stworzenie systemu oraz procedur zarządzania dziedzictwem przyrodniczym;
- 15) Zintegrowana ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie wysokiego poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego.

Do programu opieki nad zabytkami odnoszą się też działania związane z promocją dziedzictwa regionalnego i przemysłu czasu wolnego, a głównie inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (zabytków oraz obiektów kultury współczesnej), a także podejmowanie działań na rzecz poprawy poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego.

Zgodnie ze wskazaniem *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce*

2014-2017 w realizacji celu strategicznego, jakim jest „zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan” samorządy lokalne są współodpowiedzialne za:

- zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej;
- aktywność społeczną i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym;
- efektywne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym;
- ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego.

W Małopolskim Regionalnym Programie Operacyjnym na lata 2014-2020 dziedzictwo regionalne uznano za jedną z osi priorytetowych, związaną z efektywnym wykorzystywaniem zasobów dla osiągnięcia celów społecznych i gospodarczych. Jak stwierdzono w dokumencie. Różnorodność, bogactwo, endogeniczne potencjały wynikające ze specyficznych uwarunkowań i zasobów przyrodniczych, przestrzennych, czy kulturowych to główne źródła atrakcyjności regionu, tworzące jego przewagę konkurencyjną. Powinny one być traktowane jako znaczący zasób regionalnej szansy, warunkujący rozwój działalności opartej na przemysłach czasu wolnego. Nowe postrzeganie tych potencjałów powinno prowadzić do przypisania im roli ważnych czynników rozwoju społeczno-ekonomicznego, kreujących znaczącą część regionalnego PKB w sferze usług i produkcji oraz generujących zatrudnienie.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

4.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów

Podstawowym dokumentem określającym uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego jest *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów* (załącznik nr 1 do uchwały Rady Gminy w Tarnowie nr XIX/161/2008 z dnia 30 stycznia 2008 r.). Stwierdzono w nim, że główną funkcję gminy stanowi mieszkalnictwo, a charakter zagospodarowania przestrzennego gminy jest wybitnie podmiejski. *Studium* uwzględnia problematykę środowiska kulturowego. W rozdziale 9 pt. *Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej* zawarto szczegółowy wykaz zasobów kulturowych gminy (szlaki turystyczne i kulturowe), opis zabytków (z elementami zachowania poszczególnych obiektów), historyczne szlaki komunikacyjne, wartości niematerialne oraz charakterystykę miejscowości. Wskazano, że w *Planie zagospodarowania województwa małopolskiego*, w celu zachowania, ochrony i wykorzystania terenów o wybitnych wartościach historyczno-kulturowych, zaproponowano utworzenie parku kulturowego w Zbylitowskiej Górze. W rozdziale 7 pt. *Środowisko przyrodnicze – zasoby, uwarunkowania i kierunki polityki* ochrony przedstawiono zasoby przyrodnicze gminy w tym obszary chronione i pomniki przyrody. Kolejne plany zagospodarowania gminy fragmentaryczne i całościowe uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

4.2. Uchwała nr XXXIV/336/2006 Rady Gminy Tarnów w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków z dnia 28 lutego 2006 r.

Uchwała ta określa zasady i tryb określania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych położonych na terenie Gminy Tarnów, wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowiących własności gminy. Dotacja z budżetu może być udzielana jeżeli obiekt znajduje się w złym stanie technicznym. Dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. Może być także udzielona do wysokości 100% jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo jeżeli wymaga prac złożonych pod względem technologicznym lub podjęcia ich niezwłocznie (& 2 1-2).

4.3. Uchwała Rady Gminy w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów na obszarze miejscowości Zbylitowska Góra, Koszyce Wielkie i Zgłobice

Szczegółowe ustalenia wykonawcze dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków na terenie trzech sołectw zawiera uchwała Rady Gminy w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów na obszarze miejscowości Zbylitowska Góra, Koszyce Wielkie i Zgłobice (Uchwała nr XXVI/254/2005 Rady Gminy Tarnów z dnia 7 lipca 2005 r). Dalej wypis:

W rozdziale 6 § 27.1. wskazuje się obszar będący w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z rysunkiem planu oraz tabelą nr 1. Dla obszaru obowiązują ustalenia jak § 30 ust. 2.

Tabela nr 1

Nr rejestru	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Okres
A- 421	Zgłobice	Dwór wraz z otoczeniem	XIX w.

§ 28.1. Wskazuje się obiekty będące w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z rysunkiem planu oraz tabelą nr 2.

2. Bez zgłoszenia i uzyskania opinii właściwych służb ochrony zabytków zakazuje się zabytków przebudowywać, odnawiać, rekonstruować, zabudowywać, odbudowywać, zdobić, uzupełniać, rozkopywać ani dokonywać żadnych innych zmian.

Tabela nr 2

Lp.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Okres
1	Zbylitowska Góra	czworak dworski	XVIII/XIX w.
2	Zbylitowska Góra	chlewnia	XVIII/XIX w.
3	Zbylitowska Góra	stodoła	XVIII/XIX w.
4	Zbylitowska Góra	stajnia	XVIII/XIX w.
5	Zbylitowska Góra	stodoła	XVIII/XIX w.
6	Zbylitowska Góra	stodoła	XVIII/XIX w.
7	Zbylitowska Góra	figura św. Floriana	1767 r.

§ 29.1, Wskazuje się stanowiska archeologiczne zgodnie z rysunkiem planu oraz tabelą nr 3.

2. W zasięgu stanowisk archeologicznych wszelkie działania inwestycyjne, w szczególności związane z robotami ziemnymi, muszą być zgłaszane właściwym służbom ochrony zabytków.

Tabela nr 3

Nr stanowiska	Miejscowość	Funkcja obiektu	Okres	Kultura
AZP-32/104/65	Zbylitowska Góra	osada ślad osady	okres rzymski wczesne średniowiecze	przeworska wczesne średniowiecze
AZP-49/104/66	Zbylitowska Góra	ślad osady ślad osady ślad osady	epoka brązu późny rzym. prehistoria	łużycka przeworska
AZP-50/104/66	Zbylitowska Góra	ślad osady osada	średniowiecze prehistoria	średniowiecze —
AZP-51/104/66	Zbylitowska Góra	ślad osady osada	epoka brązu rzym.	łużycka przeworska
AZP-52/104/66	Zbylitowska Góra	ślad osady osada	epoka brązu prehistoria	łużycka

§ 30.1. Ustala się granice strefy ochrony konserwatorskiej.

2. W strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej **A 1** ustala się:

- 1) zachowanie rozplanowania ulic;
- 2) obowiązek zachowania i pielęgnacji istniejącego drzewostanu;
- 3) obowiązek uzupełniania ubytków drzew w alei;
- 4) nakaz uzgadniania z właściwymi służbami ochrony zabytków wszelkich prac związanych z gospodarowaniem zielenią;
- 5) zakaz lokalizowania nośników reklamowych o powierzchni nie większej niż 1,0 m².

3. W strefie ochrony konserwatorskiej **B 1** ustala się:

- 1) zachowanie rozplanowania ulic i placu bez zmiany historycznego przebiegu oraz elementów małej architektury;
- 2) obowiązek zachowania i pielęgnacji istniejącego drzewostanu;
- 3) obowiązek uzupełniania ubytków drzew w alei;
- 4) nakaz opiniowania z właściwymi służbami ochrony zabytków wszelkich prac związanych z gospodarowaniem zielenią;
- 5) nakaz uzgadniania z właściwymi służbami ochrony zabytków wszelkich prac związanych z konserwacją, renowacją małej architektury;
- 6) zakaz lokalizowania wielkogabarytowych nośników reklamowych.

4. W strefie ochrony konserwatorskiej **B 2** ustala się:

- 1) restaurację obiektów z maksymalnym zachowaniem struktury budowli, detalu architektonicznego;

- 2) możliwość realizacji nowej zabudowy z wymogiem dostosowania jej do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali bryły zabudowy, przy jednoczesnym założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej;
- 3) obowiązek zachowania i pielęgnacji istniejącego drzewostanu;
- 4) zakaz lokalizacji masztów i stacji bazowych telefonii komórkowej;
- 5) możliwość lokalizowania reklam i tablic informacyjnych o powierzchni nie większej niż 1,0 m² umieszczonych do wysokości stropu pierwszej naziemnej kondygnacji istniejących budynków;
- 6) obowiązek opiniowania z właściwymi służbami ochrony zabytków wszelkich inwestycji związanych z rozbudową, nadbudową, przebudową i rozbiórką obiektów istniejących, budową obiektów nowoprojektowanych oraz umieszczaniem reklam i tablic informacyjnych.

5. W strefie ochrony konserwatorskiej **B 3** ustala się obowiązek opiniowania z właściwymi służbami ochrony zabytków wszelkich inwestycji związanych z rozbudową nadbudową, przebudową i rozbiórką obiektów istniejących, budową obiektów nowo projektowanych oraz umieszczaniem reklam i tablic informacyjnych.

4.4. Uchwała nr XXVII/242/2008 Rady Gminy Tarnów z dnia 19 września 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów dla terenów rolno-leśnych

W rozdziale 4 Uchwały Rady Gminy Tarnów w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów dla terenów rolno-leśnych określono dokładne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Dalej wypis:

& 16. W sołectwach **Zbylitowska Góra** i **Zglobice**, w obszarach położonych na północ od znajdującej się poza granicami planu ulicy Krakowskiej, ustala się strefy „PK” projektowanego Parku Kulturowego, obejmujące następujące elementy ukształtowania i zagospodarowania krajobrazu kulturowego i naturalnego charakteryzujące Park:

- 1) objęte odrębną formą ochrony zabytków i chronione dodatkowymi zapisami planu:
  - a) cmentarz wojenny z II wojny światowej, zawierający 6 zbiorowych mogił i drzewostan przechodzący płynnie w otaczający las,
  - b) stanowiska archeologiczne dokumentujące ślady osadnictwa z czasów prehistorycznych i średniowiecza,
- 2) pozostałe elementy zagospodarowania:
  - a) przysiółki drewnianej zabudowy siedliskowej o tradycyjnej formie,
  - b) chroniona widokowo dolina Dunajca,
  - c) ciągi piesze i rowerowe,
  - d) ciągi i punkty widokowe.

2. W zasięgu strefy ustala się:

- 1) nakaz utrzymania tradycyjnej formy i materiałów zewnętrznych adaptowanej zabudowy przysiółkowej na polanach śródleśnych;
- 2) zakaz lokalizowania masztów i stacji przekaźnikowych telefonii komórkowej
- 3) dopuszczenie wprowadzenia zagospodarowania turystycznego takiego jak: zadaszenia, wiaty, altany, platformy widokowe, ławki, siedziska, murki, polany do grillowania, miejscowe oświetlenie, nawierzchnie utwardzone, tablice informacyjne, oznaczenia szlaków turystycznych i rowerowych, ścieżek tematycznych, itp. ujednoliconego w formie i stosowanych materiałach.

3. Wyznacza się strefy „SA” – ścisłej ochrony konserwatorskiej obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

- 1) **SA 1** – strefa ochrony cmentarza wojennego z okresu I wojny światowej w **Porębie Radlnej**, wpisanego do rejestru zabytków decyzją nr A-15/M z dnia 09 marca 2004 r., w granicach ogrodzenia;
- 2) **SA 2** – strefa ochrony cmentarza wojennego z okresu I wojny światowej w **Koszycach Małych**, wpisanego do rejestru zabytków decyzją nr A-1 I/M z dnia 18 listopada 2003 r., w granicach

ogrodzenia;

3) SA 3 – strefa ochrony reliktyw zamku Tarnowskich na Górze Świętego Marcina w Tarnowie w granicach sołectw Tarnowiec i Zawada, wpisanego do rejestru zabytków decyzją nr A-119 z 5.10.1976.

4. W zasięgu strefy ustala się:

- 1) nakaz zachowania i rewaloryzacji zabytkowego sposobu zagospodarowania terenu, w których winny dominować działania o charakterze konserwatorskim i rewaloryzacyjnym zmierzające do utrwalenia historycznie ukształtowanych walorów miejsca;
- 2) nakaz zachowania lub odtworzenia historycznej kompozycji założeń zielonych z zaleceniem stosowania przy odtwarzaniu kompozycji roślinnych gatunków preferowanych w czasie powstania założenia lub w czasie jego generalnej przebudowy;
- 3) nakaz uzgodnienia z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszystkich przedsięwzięć budowlanych wymagających zgłoszenia lub pozwolenia na budowę, a także planowanych wycięć lub zmian zagospodarowania w założeniach zielonych;
- 4) zakaz stosowania w elementach zewnętrznych takich jak zadaszenia, ogrodzenia w szczególności elementów prefabrykowanych betonowych, przy dopuszczeniu stosowania betonowych kostek w nawierzchniach;
- 5) zakaz lokalizacji obiektów uciążliwych lub sprzecznych kulturowo z charakterem zagospodarowania w obszarze i sąsiedztwie cmentarzy.

5. Wyznacza się strefy „SB” – pośredniej ochrony konserwatorskiej obiektów wpisanych do ewidencji zabytków:

- 1) **SB1** – strefa ochrony kapliczki kubaturowej z przełomu XIX i XX wieku przy drodze Tarnów Tuchów w **Łękawce**,
- 2) **SB2** – strefa ochrony pomnika i mogiły zbiorowej rozstrzelanych przez hitlerowców 70 więźniów tarnowskiego więzienia na zboczu Słonecznej Góry w **Łękawce**,
- 3) **SB3** – strefa ochrony wojennego cmentarza z II wojny światowej w **Zbylitowskiej Górze**, zawierającego 6 zbiorowych mogił, pomnik i drzewostan.

6. W zasięgu strefy ustala się:

- 1) nakaz utrzymania obiektów w dobrym stanie technicznym,
- 2) zakaz wprowadzania funkcji i form sprzecznych kulturowo z obecnym sposobem zagospodarowania,
- 3) dopuszczenie wprowadzenia elementów małej architektury jak: ławki, oświetlenie, ogrodzenie, elementów aranżacji terenu, nawierzchni, ukształtowania terenu: skarp, murków oporowych w nawiązaniu formą i stosowanym materiałem zewnętrznym do istniejących obiektów chronionych.

7. Wyznacza się strefy „WA” – ścisłej ochrony stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków:

- 1) grodziska wczesnośredniowiecznego położonego na wzgórzu nad Dunajcem w **Zgłobicach**, wpisanego do rejestru zabytków decyzją nr 1247 z dnia 21 grudnia 1970 r. o numerze katalogowym AZP 34/104-65,
- 2) grodziska wczesnośredniowiecznego położonego na Górze Świętego Marcina w **Zawadzie**, wpisanego do rejestru zabytków decyzją nr 1248 z dnia 21 grudnia 1970 r., o numerze katalogowym AZP 23/104-66.

8. W zasięgu strefy ustala się:

- 1) zakaz użytkowania innego niż rolnicze i istniejące leśne,
- 2) zakaz wprowadzania dodatkowych zalesień.

9. Wyznacza się strefy „WB” ochrony stanowisk archeologicznych wpisanych do ewidencji zabytków dokumentujących lokalizację osadnictwa, o numerach katalogowych AZP:

- 1) w **Błoniach**:

- a) 44/104-65, z epoki kamienia i średniowiecza,
  - b) 46/104-65, z epoki brązu,
  - c) 130/105-65, z epoki kamienia i średniowiecza,
  - d) 132/105-65, z epoki kamienia,
- 2) w **Koszycach Małych**:
- a) 1/105-66, z epoki brązu,
- 3) w **Koszycach Wielkich**:
- a) 42/104-66, z okresu rzymskiego i średniowiecza,
  - b) 44/104-66, z okresu średniowiecza,
- 4) w **Łękawce**:
- a) 1/105-67, z epoki neolitu,
  - b) 3/105-67, z okresu średniowiecza,
  - c) 5/105-67, z epoki kamienia i średniowiecza,
  - d) 7/105-67, z okresu wczesnego średniowiecza,
  - e) 8/105-67, z okresu wczesnego średniowiecza,
  - f) 9/105-67, z epoki brązu i wczesnego średniowiecza,
  - g) 10/105-67, z okresu wczesnego średniowiecza,
- 5) w **Nowodworzu**:
- a) 29/104-66, z okresu rzymskiego,
  - b) 30/104-66, z okresu rzymskiego i średniowiecza,
- 6) w **Porebie Radlnej**:
- a) 35/104-66, z okresu rzymskiego i czasów nowożytnych,
  - b) 11/105-66, z okresu rzymskiego,
  - c) 11/105-67, z okresu wczesnego średniowiecza,
- 7) w **Radlnej**:
- a) 34/104-66, z epoki brązu i okresu rzymskiego,
- 8) w **Tarnowcu**:
- a) 18/104-66, z okresu rzymskiego,
  - b) 22/104-66, z epoki neolitu i wczesnego średniowiecza,
- 9) w **Woli Rzędzińskiej**:
- a) 10/103-67, z epoki kamienia,
  - b) 11/103-67, z epoki kamienia,
  - c) 12/103-67, z okresu średniowiecza,
  - d) 13/103-67, z okresu średniowiecza i czasów nowożytnych,
  - e) 16/103-67, z epoki kamienia,
  - f) 18/103-67, z epoki kamienia i czasów nowożytnych,
  - g) 20/103-67, z okresu mezolitu,
  - h) 21/103-67, z epoki brązu,
  - i) 24/103-67, z epoki kamienia,
  - j) 25/103-67, z epoki kamienia i średniowiecza,
  - k) 26/103-67, z epoki neolitu,
  - l) 27/103-67, z epoki brązu i wczesnego średniowiecza,
  - ł) 28/103-67, z epoki brązu, m) 29/103-67, z epoki brązu.
- 10) w **Zawadzie**:
- a) 24/104-66, z okresu wczesnego średniowiecza,
  - b) 25/104-66, z czasów prehistorycznych
  - c) 26/104-66, z okresu średniowiecza,
  - d) 27/104-66, z okresu wczesnego średniowiecza,
  - e) 28/104-66, z okresu średniowiecza,
- 11) w **Zbylitowskiej Górze**:
- a) 30/104-65, z epoki brązu i wczesnego średniowiecza,
  - b) 33/104-65, z czasów prehistorycznych i wczesnego średniowiecza,

12) w **Zgłobicach**:

- a) 35/104-65, z okresu rzymskiego i czasu średniowiecza,
- b) 36/104-65, z epoki brązu,
- c) 37/104-65, z epoki brązu i czasów nowożytnych,
- d) 40/104-65, z okresu rzymskiego,
- e) 42/104-65, z okresu rzymskiego.

10. W zasięgu strefy ustala się nakaz przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych przed prowadzeniem wszelkich prac ziemnych, np. związanych z budową zabudowy rolniczej, prowadzeniem rowów melioracyjnych, itp.

11. Wyznacza się strefy „SE” – ochrony ekspozycji:

- 1) Strefa **E 1 – Zbylitowska Góra** – widok na kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego.
- 2) Strefa **E 2 Tarnowiec i Zawada** – obszar dawnych ogrodów zamku Tarnowskich,

12. W zasięgu strefy ustala się:

- 1) nakaz ochrony ciągów i punktów widokowych przez nieprzesłanianie elementami małej architektury i nasadzeniami elementów eksponowanych,
- 2) zakaz wprowadzania zalesień,
- 3) zakaz lokalizacji zabudowy,
- 4) zakaz lokalizowania masztów i stacji przekaźnikowych telefonii komórkowej.

4.5. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uchwalone w latach 2009-2016 na terenach występowania obiektów ochrony konserwatorskiej.

(wskazane w uwagach paragrafy odnoszą się do ustaleń planu dla obiektów objętych ochroną konserwatorską).

Tabela nr 4

Lp	Miejscowość	Uchwała Nr ...	Opublikowano w Dz. U.	Uwagi
1.	Błonie Koszyce Wielkie	Uchwała Nr X/87/2011 Rady Gminy Tarnów z dnia 29 sierpnia 2011 r.	Dz. U. Woj. Małopolskiego nr 445 poz. 4242 z dnia 29 sierpnia 2011 r.	§ 16
2.	Błonie	Uchwała Nr XXI/205/2012 Rady Gminy Tarnów z dnia 31 lipca 2012 r.	Dz. U. Woj. Małopolskiego Rocznik 2012, poz. 4276 z dnia 4 września 2012 r.	§ 16
3.	Nowodworze	Uchwała Nr XXVII/300/2013 Rady Gminy Tarnów z dnia 22 marca 2013 r.	Dz. U. Woj. Małopolskiego Rocznik 2013, poz. 3112 z dnia 24 kwietnia 2013 r.	§ 18
4.	Wola Rzędzińska	Uchwała Nr XXVIII/318/2013 Rady Gminy Tarnów z dnia 23 maja 2013 r.	Dz. U. Woj. Małopolskiego rocznik 2013, poz. 3830 z dnia 6 czerwca 2013 r.	§ 18
5.	Radlna	Uchwała nr XXXV/391/201 4 Rady Gminy Tarnów z dnia 28 stycznia 2014 r.	Dz. U. Woj. Małopolskiego Rocznik 2014, poz. 1035 z dnia 18 lutego 2014 r.	§ 17
6.	Koszyce Wielkie	Uchwała Nr XL/478/2014 Rady Gminy Tarnów z dnia 28 października 2014 r.	Dz. Urz. Woj Małopolskiego Rocznik 2014, poz. 6239	§ 19, 20
7.	Zbylitowska Góra	Uchwała Nr VI/74/2015 Rady Gminy Tarnów z dnia 26 maja 2015 r.	Dz. Urz. Woj Małopolskiego Rocznik 2015, poz. 3495	§ 16

8.	Wola Rzędzińska	Uchwała Nr XIX/221/2016 Rady Gminy Tarnów z dnia 29 września 2016 r.	Dz. U. Woj. Małopolskiego Rocznik 2016, poz. 5736	§ 10
----	-----------------	--	---	------

4.6. Plany odnowy poszczególnych miejscowości gminy Tarnów

4.6.1. Plan odnowy miejscowości Koszyce Małe na lata 2011-2017

(załącznik do Uchwały nr IV/15/25 stycznia 2011). W rozdziale Inwentaryzacja zasobów służących odnowie miejscowości stwierdzono, że gmina dba o cmentarz wojenny „Na Skale”. Wskazano na potrzebę objęcia opieką figur i kapliczek przydrożnych.

4.6.2. Plan odnowy miejscowości Biała na lata 2013-2020

(Uchwała nr XXVII/309/2013 Rady Gminy Tarnów z dnia 22 marca 2013 r.). W rozdziale Dziedzictwo kulturowe wymieniono zachowane domy tradycyjnego budownictwa ludowego, wśród nich najstarszy nr 41 z 1873 r.

4.7. Ogólna charakterystyka stanu dziedzictwa i zasobów kulturowych gminy na tle historycznym

Dziedzictwo kulturowe gminy Tarnów wiąże się przede wszystkim z działalnością rolniczą, a zasoby zabytkowe to głównie obiekty sakralne, dawne założenia dworsko-folwarczne oraz zachowane historyczne układy przestrzenne wsi wraz z jej tradycyjną zabudową. Istotnym dopełnieniem krajobrazu kulturowego są również elementy małej architektury: kapliczki, krzyże i figury przydrożne oraz miejsca pamięci.

Tereny gminy Tarnów były od czasów prehistorycznych atrakcyjne dla osadnictwa. Na terenie gminy znajduje się 108 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych z czego 4 wpisane zostały do rejestru zabytków nieruchomych. Są to osady wielokulturowe w Koszycach Wielkich, Tarnowcu, grodziska w Zawadzie i w Zgłobicach. Najstarsze ślady osadnictwa odnalezione na terenie gminy pochodzą z epoki kamienia (późny paleolit?, neolit?), znajdowano je m. in. w **Błoniu** i **Woli Rzędzińskiej**. Niewykluczone, że około 4500 lat p. n. e. osiedlili się na tym terenie przedstawiciele kultury ceramiki wstęgowej rytej (**Radlna**), pierwszej w pełni neolitycznej kultury na ziemiach polskich, prowadzącej życie osiadłe. Osadnictwo zaczyna rozwijać się intensywniej na przełomie epok neolitu i brązu (około 2 tys. lat p. n. e.). Powstają osady w **Koszycach Wielkich**, **Tarnowcu**, **Zbylitowskiej Górze** i w **Zgłobicach** zamieszkiwane przez ludność kultury łużyckiej. Pod koniec jej istnienia (VII-V w. p. n. e.) już we wczesnej epoce żelaza na zachodnim skłonie Góry św. Marcina (sołectwo **Zawada**) funkcjonował niewielki gród. Następną kulturą epoki żelaza, której przedstawiciele zasiedlili tereny obecnej gminy Tarnów była kultura przeworska wiązana z germańskim plemieniem Wandalów. Ślady najstarszej osady związanej z tą kulturą odnaleziono w **Tarnowcu** (około 250-200 lat p.n.e., okres lateński epoki żelaza). Funkcjonowała ona w tej miejscowości także w następnych okresach epoki żelaza zwanych okresem wpływów rzymskich. W okresie wczesno rzymskim osada istniała w **Nowodworzu**. Osady ludności kultury przeworskiej z okresu rzymskiego i późnorzymskiego znajdowały się na terenie **Błonia**, **Koszyce Małych i Wielkich**, **Poręby Radlnej**, **Radlnej**, **Tarnowca** i **Zbylitowskiej Góry**. O powiązaniach handlowych pramieszkańców tych osad z okresu wpływów rzymskich) świadczą m. in. moneta z brązu zwana asem z czasów Republiki Rzymskiej, datowana na rok 211 p. n. e. i solid Teodozjusza II (402-450 n. e) odnaleziony w 1932 r. w okolicy Góry św. Marcina.

Okres dominacji Wandalów na naszych ziemiach kończy się w IV wieku naszej ery w okresie Wędrówki Ludów. Odejście ich wytworzyło pustkę osadniczą. Dopiero w VIII wieku na terenie **Zawady** powstaje otwarta osada słowiańska. Najpóźniej w drugiej połowie IX wieku słowiańscy mieszkańcy tych ziem budują w tym miejscu ogromny, wieloczłonowy gród o potężnych umocnieniach drewniano-ziemnych. Tak ogromna inwestycja wymagała udziału znacznej grupy

ludności, co świadczy pośrednio o zaawansowaniu konsolidacji struktur plemiennych, a zapewne także o wzroście znaczenia elit plemiennych. Gród budowali nie tylko jego mieszkańcy, ale też ludność zasiedlająca osady otwarte w jego pobliżu. Na terenie gminy ślady wczesnośredniowiecznego osadnictwa znaleziono w **Koszycach Wielkich, Łękawce, Porębie Radlnej, Tarnowcu i Woli Rzędzińskiej**.

Gród w **Zawadzie** funkcjonował dalej w X wieku, a w następnym stuleciu najprawdopodobniej już tylko jako osada między zniszczonymi wałami. Koniec grodu mógł wiązać się z upadkiem organizacji państwowej i kościelnej w latach 30. XI wieku lub z ustanowieniem przez piastowskich władców nowego lokalnego ośrodka władzy w Wojniczu. Pod koniec XI stulecia benedyktyni z klasztoru w Tyńcu otrzymali znaczne nadania ziemskie nad Białą z rąk księżnej Judyty, żony Władysława Hermana. Na ziemiach tych założyli między innymi wieś Tarnów, zwaną później **Tarnowcem** lub Tarnowem Małym w odróżnieniu od Tarnowa Wielkiego, który stanowił własność rycerską. Najprawdopodobniej w 1124 roku (między 6 kwietnia 1123 a 7 marca 1125) legat papieski kardynał Idzi z Tusculum, potwierdził nadania monarsze dla tynieckich benedyktynów. W dokumencie tym po raz pierwszy pojawia się nazwa „Tarnou”. W Tarnowcu na stanowisku archeologicznym 1 przy ul. Na Młyny archeolodzy odkryli pozostałości osady funkcjonującej tam w XII i do połowy XIII wieku, którą można identyfikować z benedyktyńskim Tarnowem. Na terenie wsi powstał kościół parafialny, który po raz pierwszy w 1326 r. odnotowano jako siedzibę dekanatu obejmującego w przybliżeniu teren kasztelanii wojnickiej. Dane historyczne i kształty wsi świadczą o tym, że w okresie wczesnośredniowiecznym wsie zakładano najpierw w dolinie Dunajca i w okolicy Góry św. Marcina. Od XIV w. zaczynają już powstawać wsie w kształcie łańcuchówki, charakterystyczne dla kolonizacji na prawie niemieckim.

Do początku lat 60 XIV w. obszar obecnej gminy znajdował się w granicach ziemi krakowskiej, następnie aż do rozbiorów był częścią powiatu pilzneńskiego (przejściowo do 1508 r. w powiecie wiślickim) w województwie sandomierskim.

W pierwszej połowie XIV w. na terenie m. in. obecnej gminy wielką akcją osadniczą rozwinął Spycimir Leliwita, kasztelan krakowski. W 1327 r. na obszar o powierzchni 400 łanów przeznaczonych pod kolonizację uzyskał zwolnienie dla osadników na 20 lat od dziesięciny kościelnej. Wszedł też w posiadanie Tarnowa Wielkiego i Tarnowa Małego (**Tarnowca**). Na terenie pierwszej wsi lokował miasto, na terenie drugiej zbudował zamek w pobliżu której lokował wieś Podgrodzie (obecnie Zawada). Około 1400 r. w ówczesnym Podgrodziu (dzisiaj **Zawada**) zbudowano drewniany gotycki kościół pw. św. Marcina. Te i inne miejscowości w pobliżu Tarnowa stanowić miały część wielkiego majątku ziemskiego zwanego państwem tarnowskim (po 1547 r. także hrabstwem tarnowskim), które do 1570 r. stanowiło własność rodziny Tarnowskich, potomków Spycimira Leliwity. Następnie przeszło ono w ręce Ostrogskich i po okresie funkcjonowania w sytuacji podziału na początku XVIII w. stało się własnością Sanguszków.

Druga parafia na terenie obecnej gminy Tarnów powstała zapewne jeszcze w XIII w. w **Zbylitowskiej Górze**, zwanej wtedy po prostu Górą. Obecny kościół Podwyższenia Krzyża Świętego ufundowany w 1464 r. przez właściciela wsi Mikołaja ze Zbylitowic i odbudowany po zniszczeniach wojennych 1915 r. jest drugim chronologicznie obiektem architektury sakralnej na terenie gminy. Do rejestru zabytków wpisana jest też murowana dzwonnica z XVIII w. i drzewostan otaczający kościół.

W rejonie obecnej gminy Tarnów dominowała od średniowiecza własność szlachecka. W 1350 r. po raz pierwszy wymieniona w źródłach zostaje parafia w **Radlnej**, obejmującej teren, na której powstała później **Poręba Radlna**, którą Dzierśław, syn Pełki, sędziego sandomierskiego w 1392 r. razem z Przewoczem (obecnie **Nowodworze**) sprzedał Janowi z Tarnowa, wojewodzie krakowskiemu. Radlna pozostała własnością Radlińskich. W dokumencie sądowym powstałym w latach 1356-61 po raz pierwszy wzmiankowane zostają **Koszyce**, własność Wincentego. **Koszyce Małe** pod nazwą Wola Koszycka wymieniono pierwszy raz w dokumencie w 1362 r. jako jedną z wsi, z której dziesięciny miały stanowić uposażenie altarysty ołtarza św. Krzyża w zamku tarnowskim. Obie wsie przynajmniej od XIV w. stanowiły własność Rokoszków herbu Ostoja. **W Koszycach Małych** w miejscu dawnego dworu stoi dom z kaplicą z drugiej połowy XIX wieku.

W 1386 r. w dokumentach pojawia się Jan ze **Zgłobic**, pierwszy znany właściciel tej wsi. Rodzina Zgłobickich pieczętowała się herbem Nowina. Obecny murowany dwór powstał w drugiej połowie XIX wieku. Dzisiaj stanowi własność prywatną i wraz otoczeniem (oficyny) i założeniem parkowym w **Zgłobicach** wpisany jest do wojewódzkiego rejestru zabytków. Na terenie gminy zachowały się łącznie 4 budynki dworów (**Koszyce Małe, Radlna, Zbylitowska Góra, Zgłobice**). Z lat 1398-1400 posiadamy dowody istnienia wsi **Biała**, która podzielona była na dwie części Białą Wielką, własność rodziny Bielskich i Białą Małą, stanowiącą uposażenie plebana tarnowskiego, a od 1400 r. kustosa kolegiaty tarnowskiej. Wieś **Blonie** wzmiankowana po raz pierwszy w 1402 r. była własnością rodziny Błońskich herbu Biberstein. W 1447 r. w źródłach pisanych pojawia się po raz pierwszy **Łękawka** jako należąca do wielkiego kompleksu majątkowego Tarnowskich. Stanowił on największy możnowładczy klucz dóbr w Królestwie Polskim. W spisie z 1536 roku sołectwa gminy: **Łękawka, Nowodworze, Poręba Radlna i Zawada** wymieniono jako wchodzące w skład hrabstwa tarnowskiego. Około 1577 roku doszła do nich **Wola Rzędzińska** lokowana najprawdopodobniej przez księcia Konstantego Ostrońskiego. Około 1724 r. w lasach należących do **Woli Rzędzińskiej** powstaje wieś **Walki** i zapewne niedługo później **Jodłówka**. Obie osady połączono w 1900 r. i noszą obecnie nazwę **Jodłówka-Walki**. Z nazwiskiem Sanguszków, ostatnich właścicieli hrabstwa tarnowskiego, związany jest ufundowany przez Eustachego i Konstancję Sanguszków kościół w **Porębie Radlnej**. Neogotycka budowla zaprojektowana przez Jana Sas-Zubrzyckiego i zbudowana w latach 1904-1905 wpisana jest do wojewódzkiego rejestru zabytków razem wyposażeniem. Nie wpisany pozostaje współczesny mu (1902-1903) neogotycki kościół pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy wybudowany według projektu Augustyna Tarkowskiego w **Woli Rzędzińskiej** i stanowiąc dzisiaj dominantę w krajobrazie.

Ogólnie na terenie gminy Tarnów istnieją trzy kościoły (Zawada, Zbylitowska Góra i Poręba Radlna) wpisane do ewidencji zabytków Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz 2 dwory wraz z założeniami parkowymi (Zbylitowska Góra i Zgłobice). W gminnej ewidencji zabytków pozostaje popadający w ruinę dwór w Radlnej z poł. XIX w. (obecny właściciel: Związek Męskiej Młodzieży Przemysłowej i Rzemieślniczej pod wezwaniem św. Stanisława Kostki w Krakowie, ul. Skarbowa 4, 31-121 Kraków).

Z kościołami parafialnym związane są cmentarze parafialne. Pozostałości cmentarzy przykościelnych znajdują się przy kościołach w Zawadzie i Zbylitowskiej Górze. A także w granicach funkcjonujących cmentarzy parafialnych w miejscowościach Poręba Radlna, Tarnowiec, Wola Rzędzińska i Zawada.

Osobną kategorię zabytków na terenie gminy Tarnów stanowią cmentarze wojenne, na których pochowani są polegli obu walczących stron podczas bitwy pod Gorlicami w maju 1915 r., jednej z największych operacji wojskowych podczas I wojny światowej. Działania wojenne toczyły się także na terenie gminy przynosząc zniszczenie m. in. kościołowi w Zbylitowskiej Górze. Do wojewódzkiej ewidencji zabytków wpisano 6 cmentarzy wojennych: nr 175 w **Porębie Radlnej**, 180 w **Tarnowcu**, 196 w **Koszycach Małych**, 198 w **Błoniu**, 204 w **Woli Rzędzińskiej**, 205 w **Jodłówce-Walkach**.

Z krajobrazu gminy powoli znikają liczne jeszcze domy i zabudowania gospodarcze zbudowane zgodnie z zasadami tradycyjnego budownictwa ludowego. Z wielu względów nie wszystkie uda się zachować. Należy jednak udokumentować dla przyszłych pokoleń ich wygląd i lokalizację.

Ważną rolę w krajobrazie kulturowym gminy odgrywają jeszcze dwie grupy obiektów. Pierwszą z nich to kapliczki, figury i krzyże przydrożne określane jako mała architektura sakralna. Wydzielić można wśród nich kilka grup. Pierwsza i najstarsza to kamienne figury barokowe z 2. poł. XVIII w. Należą do nich figury św. Floriana w **Zbylitowskiej Górze** oraz figury św. Jana Nepomucena i św. Stanisława w **Koszycach Wielkich**. Druga grupa to kapliczki domkowe nazywane też kubaturowymi, które mogą być już zaliczane do kategorii zabytków nieruchomych. Z 2. poł. XIX w. pochodzą kapliczka w Łękawce, dwie w Porębie Radlnej, dwie w Woli Rzędzińskiej. Na początek XX w. datowane są dwie kapliczki w Woli Rzędzińskiej (Tutajów i Zauchów na cmentarzu). Trzecia grupa to kapliczki słupowe. Najstarsze z nich pochodzą

z 1869 r. i znajdują się w Łękawce (Jana Nepomucena) i Woli Rzędzińskiej (Matki Bożej Różańcowej). Na ok. 1880 rok datowana jest niepozorna kapliczka NMP w Jodłówce Wałkach na betonowym postumencie. Z 1961 r. pochodzi kapliczka słupowa przy ul. Źródlanej w Koszycach Małych. Czwarta, znacznie liczniejszą grupą są figury na postumentach, przeważnie przedstawiające NMP Niepokalanie Poczętą i Pana Jezusa. Najstarsza z nich z 1862 r. stoi w Porębie Radlnej. Jest autorstwa Aeodata Jana Martyńskiego, jednego z najciekawszych twórców ludowych. Pozostałe ustawiono między rokiem 1897 (Zgłobice) a 1946 (Koszyce Wielkie). Nie wliczam tutaj pozostałych licznych figur na posesjach prywatnych. Piąta grupa to kapliczki szafkowe wieszane na drzewach, krzyżach i słupach. Niekiedy trudno dostrzegalne na drzewach. Najbardziej charakterystyczną z nich jest kapliczka umieszczona na pniu lipy w centrum Koszyc Małych. Szóstą najliczniejszą grupę stanowią różnego rodzaju krzyże od najprostszych drewnianych, przez drewniane z postaciami Ukrzyżowanego, kamiennych i kutych żeliwnych na kamiennych lub murowanych postumentach.

Należy stwierdzić, że kapliczki na terenie gminy Tarnów to nie tylko sprawa zachowania pamiątek przeszłości. Powstają wciąż nowe (np. bł. J. Popiełuszki w Łękawce), a starsze zmieniają swoją postać (np. NMP w Błoniu). Drugą grupę obiektów ważnych w krajobrazie kulturowym gminy stanowią miejsca pamięci narodowej. Nie posiadają one statusu zabytków. Największe z nich znajduje się w lesie Buczyna w **Zbylitowskiej Górze** miejscu kaźni wielu tysięcy obywateli polskich w większości pochodzenia żydowskiego.

Wśród niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić tradycje muzyczne w Woli Rzędzińskiej: chór dziecięcy Campanella z tradycjami sięgającymi 1965 r., Orkiestrę Dętą Ochotniczej Straży Pożarnej działającą od 1968 r. i najbardziej utytułowany chór mieszany Cantus, który powstał w 1984 r. Z pozostałych zachowanych niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego pozostały nazwy geograficzne i historyczne (nazwy większości miejscowości na terenie gminy), są one nośnikami tradycji, świadectwem minionych pokoleń oraz historii regionu. Sposobem ich utrwalenia i zachowania jest możliwość wpisu do rejestru zabytków (art. 9 ust. 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na listę produktów tradycyjnych 26.11.2012 r. wpisana została potrawa znana w Woli Rzędzińskiej pod nazwą „siuśpaj” (gęsta masa z kaszy z kawałkami suszu owocowego). W dniu 7.10.2014 r. do tej listy dołączona została „wolańska kura nadziewana”.

4.8. Zarys historii i krajobraz kulturowy poszczególnych miejscowości

Krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3 pkt 14 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2014, poz. 1446 z późn. zm.).

W skład gminy Tarnów wchodzi 15 sołectw przylegających do granic miasta Tarnowa od wschodu, południa i zachodu. Położone są one na terenie dwóch graniczących ze sobą mezoregionów geograficznych: Płaskowyżu Tarnowskiego i Pogórza Ciężkowickiego z najwyższym na terenie gminy wzniesieniem o wysokości 398,2 m n. p. m. (Granice Porębskie w sołectwie Poręba Radlna). Zachodnie granice sołectw Błonie, Zgłobice, Zbylitowska Góra, Biała wyznacza rzeka Dunajec, której dopływ stanowi Biała Dunajcowa płynąca przez sołectwa Radlna, Nowodworze, Koszyce Wielkie, Tarnowiec i Biała. Poza nielicznymi rejonami gminy o charakterze podgórskim, oznaczającymi się wysokimi walorami widokowymi, krajobraz kulturowy został mocno przekształcony przez człowieka. 12 art. 3 pkt 14 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2004, poz. 1446 z późn. zm.). Większość miejscowości na terenie gminy Tarnów posiada metrykę średniowieczną. Struktura dawnej sieci osadniczej powoli zanika w terenie, przyczyniły się do tego głównie powojenna reforma rolna. Silne przeobrażenia przestrzenne wsi, głównie przejawiające się poprzez rozproszenie zabudowy i rozdrobnienie arealu, następują od początku lat 90. XX w. Wiele osad o średniowiecznej proveniencji straciło swoje historyczne walory przestrzenne i część zasobów kulturowych.

Biała

Biała na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega)

Dawne nazwy: Biała Wielka, Biała Mała.

Położenie: Biała położona jest na między Dunajcem i wpływającą do niego rzeką Biała. Od południa i wschodu graniczy z miastem Tarnów.

Układ historyczny: dwudrożnica.

Dane historyczne: Nie graniczy z żadną inną wsią w gminie. Leży na równinie, a najwyższy punkt w miejscowości to wał przeciwpowodziowy. Do 1934 r. Biała stanowiła jednostką gminy wiejską. 1 sierpnia 1934 r. weszła w skład gminy Klikowa. 20 kwietnia 1951 r. siedzibę gminy przeniesiono z Klikowej do Łęgu koło Partynia, a jednostkę przemianowano na gminę Łęg Tarnowski. 1 lipca 1976 r. Biała znalazła się w gminie Tarnów. Bliskie sąsiedztwo dwóch rzek dawało mieszkańcom Białej korzyści (rybołówstwo i młyn, dochód z przeprawy), ale często też musieli odbudowywać swoje domy po powodziach. Ogromne straty przyniosła powódź z lipca 1934 r., która zniszczyła wiele gospodarstw i zalała pola uprawne. Wieś powstała najpóźniej na początku XIV w. Układ historyczny wsi – dwudrożnica (wieś uformowana wzdłuż dwóch ciągów komunikacyjnych o nieregularnym kształcie) świadczy o tym, że powstała jeszcze przed czasem, kiedy zasadą stało się lokowanie miejscowości na prawie niemieckim. W dokumencie z lat 1398-99 jako właściciele Białej wymienieni są Spytek, Tomek i Jakusz Bielscy. Wieś należała do parafii Jurków, której spadkobiercą jest parafia w Łęgu Tarnowskim i dzieliła się na dwie części: własność szlachecką – Biała Wielka i własność duchowieństwa – Biała Mała. Posiadaną przez siebie część wsi Spycimir Leliwita, kasztelan krakowski nadał bowiem plebanowi tarnowskiemu, fundując około 1330 r. parafię w Tarnowie. Od 1400 r. część ta stanowiła uposażenie kustodii przy kolegiacie tarnowskiej. Jan Długosz w *Liber beneficiorum* pisze, że około 1470 r. w Białej Małej był dwór

z ogrodem i sadem, folwark oraz młyn, zaś w Białej Wielkiej karczma i folwark. Dochód z nich przysługiwał kanonikowi kustoszowi kolegiaty w Tarnowie. W 1518 r. część szlachecką Białej kupiła Barbara z Zalasowskich, żona Jakuba, rajcy tarnowskiego. Zalasowscy byli bogatą patrycjuszowską rodziną z Tarnowa, nobilitowaną pod koniec XV w. Według księgi poborów podatków z 1536 r. w obu częściach wsi było po 4 kmieci, czyli chłopów posiadających gospodarstwo o powierzchni przynajmniej 1 łana (24,2 ha). W 1580 r. wymieniany jest pływający(?) młyn na Dunajcu. Przy młynie funkcjonowała napędzana także energią wody piła traczna. Pod koniec XVI w. części we wsi mieli Andrzej i Ambroży Ankwicz, Józef Romer i Mysłakowski. Prawdopodobnie pod koniec XVII w. Biała weszła w skład Hrabstwa Tarnowskiego i od 1753 r. wymieniana jest w spisie dóbr tarnowskich należących do księcia Hieronima Sanguszki. W rękach tego rodu znajdowała się jeszcze w XX w. W XIX w. Biała była ważnym ośrodkiem młynarstwa. Znajdowało się w niej bowiem aż 7 młynów wodnych. Z 1873 r. pochodzi najstarszy dom we wsi numer 41. W 1921 r. w Białej były 42 budynki mieszkalne i 212 mieszkańców. W 1929 r. na południe wsi, tuż za Białą rozpoczęła produkcję Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Mościcach. Wpłynęła negatywnie na poziom zanieczyszczenia powietrza i wody, ale dała pracę części mieszkańcom Białej. W kampanii wrześniowej 1939 r. Biała znalazła się na linii frontu. Podczas walk toczonych w dniach 5-6 września zniszczeniu uległo 17 gospodarstw. Przy wale przeciwpowodziowym znajduje się niewielki pomnik upamiętniający śmierć trzech młodych żołnierzy Szarych Szeregów Hufca Mościce, którzy polegli 29 lipca 1944 r., osłaniając konspiracyjne spotkanie placówki AK Klementyna w związku z operacją III Most. Pomnik zaprojektowany przez Marka Benewiata odsłonięto 26 września 1982 r. 28 października 1990 r. biskup tarnowski Józef Życiński poświęcił w Białej kaplicę pw. Dobrego Pasterza, w której nabożeństwa odprawiają księża z parafii w Łęgu Tarnowskim. W latach 70. XX w. powstała kładka nad Białą łącząca wieś z Zakładami Azotowymi w Tarnowie. W 2009 r. zerwana od kilku lat kładka staraniem gminy Tarnów została odbudowana przez wojsko.

Błonie

Błonie na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega). Droga zaznaczona kolorem różowym to niezrealizowany wariant drogi z Tarnowa do Krakowa.

Dawne nazwy: Błonie nad Dunajcem

Położenie: Zachodnią granicę sołectwa Błonie wyznacza rzeka Dunajec, od południa graniczy z gminą Pleśna, od północy ze Zgłobicami.

Układ historyczny: nieregularny, kształt wielodrożnicy posiada przysiółek Wola Błńska.

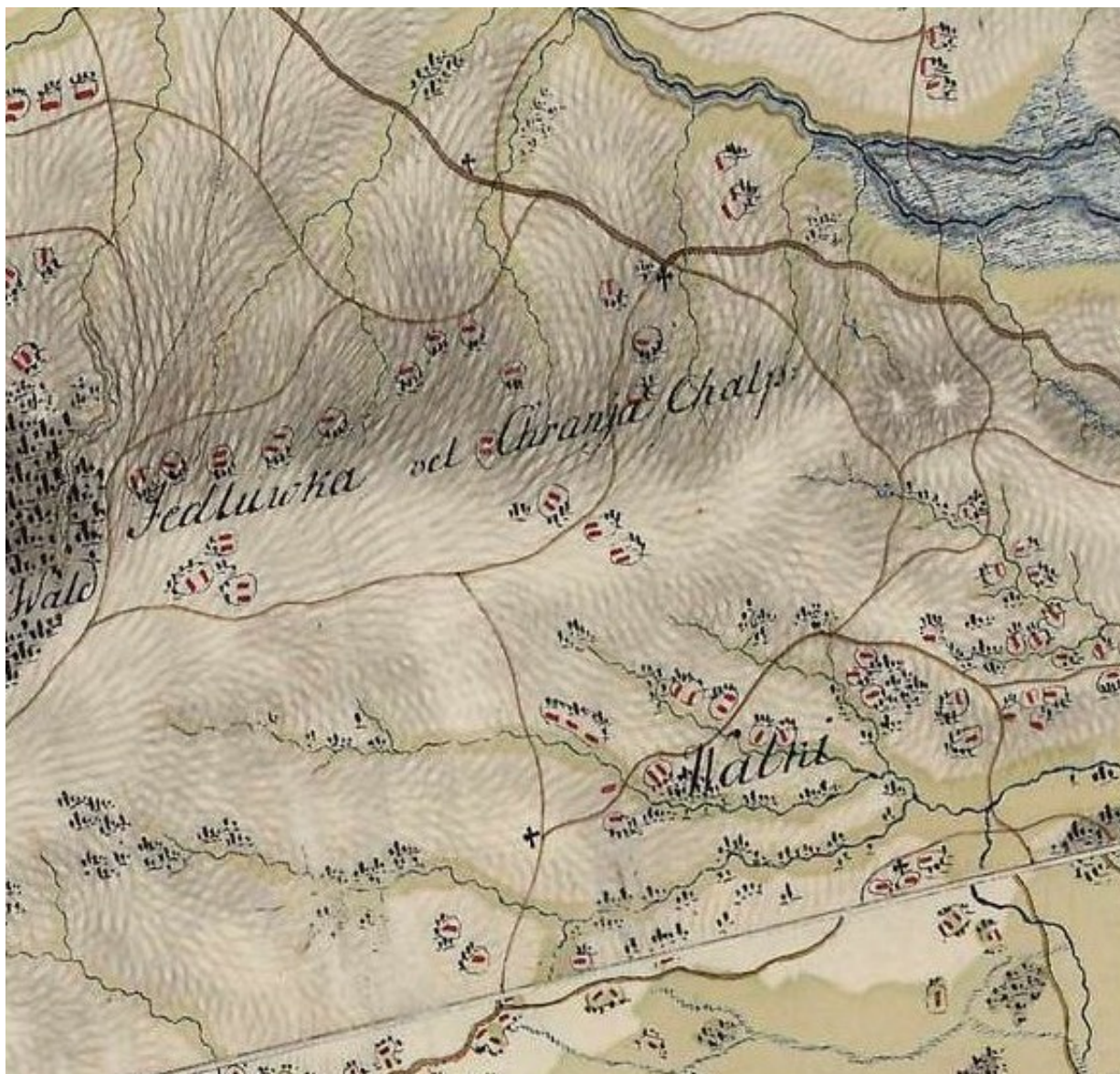
Dane historyczne: Według *Słownika języka polskiego* błonie to duża przestrzeń pokryta trawą, duże pastwisko, łąka. Zachodnia część Błonia położona jest na spłaszczeniu terenowym (terasie) nad równiną zalewową Dunajca. Tam właśnie rosła ta łąka, czyli błonie, od którego miejscowość wzięła swoją nazwę. Do czasu przesunięcia koryta Dunajca w kierunku wschodnim łąka ta była znacznie większa niż obecnie. Większa część miejscowości leży dzisiaj na otaczających równinę wzniesieniach Pogórza Ciężkowickiego, co nadaje jej malowniczy charakter. Pierwsze ślady osadnictwa na terenie Błonia pochodzą z okresu wczesnego średniowiecza (X-XIII w.). Błonie należało na początku swoich dziejów do parafii w Jodłówce (obecnie przysiółek Szczepanowic), potem do wojnickiej. Była własnością rodziny Błńskich herbu Biberstein. W źródłach pisanych pojawia się po raz pierwszy w 1402 r. razem z postacią Dzierśława z Błonia. Nieco później, ale zapewne też średniowieczu przy granicy ze Zgłobicami powstała Wola Błńska. Wiadomo, że w 1437 r. między Błoniem a Łukanowicami istniał staw rybny, który dziedzice obu wsi zgodzili się utrzymywać i naprawiać. Około 1470 r. w *Liber beneficiorum* Jan Długosz pisał, że w Błoniu są dwa dwory, należące do dwóch właścicieli wsi – Jana Błńskiego i jego współherbownika Tomasza Kazimirskiego. Wspomniany Jan Błński był także właścicielem pobliskich Lubczy i Lubinki. Błńscy jako właściciele już nie całości, ale części Błonia wymieniani są także w księgach poboru pogłównego z lat 1508, 1536 i 1581. Rodzina Bibersteinów Błńskich zapisała się później w historii Polski ciekawymi postaciami między innymi ariąńskich właścicieli Lusławic oraz Bogusława, cześnika kamienieckiego i kasztelana sanockiego (zm. 1765). Z tym, że nie mieli oni już bezpośrednich związków z Błoniem. W XVII w. i w pierwszej połowie XVIII w. Błonie było dziedzictwem Łodzińskich, sławnym – jak pisał Ewaryst Kuropatnicki w 1786 r. – z powodu

„przewozu przez Dunajec na promach z masztami i żaglami na drodze wiedeńskiej ku Lwowu”. W Tekach Schneidra przechowywanych w Archiwum Narodowym w Krakowie zachował się list Kazimierza Petryczyna, dożywotniego dzierżawcy Błonia z 1774 r. skierowany do władz gubernialnych, w którym wyraża on swoje obawy przed realizacją projektu przekopania nowego koryta Dunajca. Nowe koryto poprowadzone w pobliżu dworu miało zamknąć wyjazd z dworu i odciąć go od pastwisk, które teraz miały znaleźć się po stronie Łukanowic. Przez Błonie miał pierwotnie prowadzić projektowany przez Austriaków około 1771 r. Trakt cesarski, co pokazuje topograficzna mapa Galicji z tego czasu. Ostatecznie zbudowano go między Zgłobicami a Zbylitowską Górą. W 1911 r. powstała w Błoniu pierwsza szkoła, początkowo 1-klasowa. W 1921 r. w Błoniu były 73 budynki mieszkalne i 385 mieszkańców (obecnie jest ona prawie dwukrotnie większa).

W 1907 r. na wykupionej resztówce dworskiej biskup Leon Wałęga kazał wybudować istniejącą do dzisiaj willę Ave na wypoczynek letni dla alumnów Wyższego Seminarium Duchownego obok niej powstał budynek kaplicy (niezachowana) i gospodarstwo rolne. Przez prawie cały wiek XX alumni spędzali tam letnie wakacje. W willi odbywały się zajęcia dydaktyczne podczas I wojny światowej, kiedy budynek seminaryjny w Tarnowie zajęty został przez wojsko na szpital, a także podczas okupacji niemieckiej w latach 1940-41. Wtedy na prośbę biskupa Edwarda Komara starosta Ernst Kundt zgodził się na kształcenie w Błoniu księży, ale po miesiącu zgodę wycofał ze względu na zakaz działalności polskich uczelni. W 1960 r. wybudowano nową kaplicę pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, pełniącą od 1980 r. funkcję kościoła parafialnego w Błoniu. Na wzniesieniu za kościołem usytuowany jest cmentarz parafialny. W latach 80. XX w. pobliżu kościoła powstał dom rekolekcyjny, w którym odbywa się początek (semestr propedeutyczny) i koniec (przygotowanie diakonów do święceń) formacji seminaryjnej tarnowskiego WSD.

Na terenie wsi usytuowany jest też zabytkowy cmentarz wojenny nr 198, zaprojektowany przez Heinricha Scholza. Pochowano na nim w siedmiu grobach zbiorowych i 297 pojedynczych 208 żołnierzy austro-węgierskich i 104 żołnierzy rosyjskich. Wśród tych pierwszych można zobaczyć wiele nazwisk włoskich żołnierzy należących do 4. Cesarskiego Pułku Strzelców Tyrolskich. Za regularnymi rzędami nagrobków z małymi żeliwnymi krzyżami stoi monumentalny pomnik centralny. Cmentarz stanowi pamiątkę walk toczonych nad Białą i Dunajcem podczas I wojny światowej w latach 1914 i 1915.

Jodłówka-Wałki

Jodłówka i Wałki na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega).

Dawne nazwy: Wołaki, Wałki z Jodłówką, Jodłówka z Wałkami, Jodłówka ad Wałki.

Położenie: Sołectwo położone jest 12 km na północny wschód od Tarnowa. Od zachodu graniczy z Wolą Rzędzińską od północy z gminą Lisia Góra, od południa z gminą Skrzyszów, od wschodu z gminą Czarna w powiecie dębickim. Przez wieś biegną drogi powiatowe Pogórska Wola-Wałki nr 43363, Tarnów-Wałki-Stare Żukowice nr 43359.

Układ historyczny: wieś samotnicza.

Dane historyczne: Jodłówka-Wałki to najmłodsza wieś w gminie Tarnów. Od innych różni się nie tylko krótszą metryką, ale też odmiennymi początkami. A było to tak: pod koniec XVII i na początku XVIII wieku w Hrabstwie Tarnowskim miały miejsce wielkie trzebieże lasów. Lasami skrzyszowskimi hrabstwa, które obejmowały także Wolę Rzędzińską zarządzał w tym czasie leśniczy Stanisław z Chrobrzan Gowarzewski. Pozwalał on poddanym za opłatą braną do własnej kieszeni na „wykopywanie lasu”, czyli tworzenie tzw. kopanin pod nowe pola uprawne. W 1702 r. dziedziczka hrabstwa księżna Teofila Lubomirska pozbawiła Gowarzewskiego tej funkcji. Jednak jego następca na tym stanowisku Michał Pawłowski także ulegał pokusie wzbogacania się kosztem właściciela lasu. Na sprawozdaniu spisany przez komisarzy księżnej w 1724 r., którego konsekwencją było zwolnienie Pawłowskiego z funkcji leśniczego podano po raz pierwszy nazwy

Granic i Wałek, nowych wsi Hrabstwa Tarnowskiego, powstałych na kopaninach lasów Woli Rzędzińskiej. Nazwa Granica pojawia się jeszcze tylko raz w 1763 r. w opisie parafii skrzyszowskiej razem z Jodłówką („Jodłówka czyli Granice”). Potem już nie występuje, co oznacza prawdopodobnie, że z czasem nazwa Jodłówka ostatecznie zastąpiła nazwę Granice. W Archiwum Diecezjalnym w Tarnowie znajduje się dokument datowany na 25 lutego 1743 r. dotyczący zobowiązań podatkowych, w którym po raz pierwszy wymieniono razem dwie wsie: Wałki i Jodłówka. Trudno powiedzieć która z nich była starsza: Jodłówka czy Wałki. W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*, t. III z 1882 r. czytamy bowiem przy haśle „Jodłówka”, że jest przysiółek do Wałek (Wołąk), a w t. XII z 1892 r. przy haśle „Wałki”, że to część Jodłówki. Według przekazów najstarszą częścią Wałek jest tzw. Fiołkówka. Na przełomie XIX i XX wieku połączono obie wsie pod nazwą „Jodłówka ad Wałki” („ad” w języku łacińskim znaczy „do”). Pod koniec lat 60. XX w. przyjęto obecną formę Jodłówka-Wałki.

Jodłówka i Wałki należały na początku do parafii skrzyszowskiej. W 1843 r. biskup tarnowski Józef Wojtarowicz stwierdził po wizytacji, że „ludność jest bardzo zepsuta i zaniedbana religijnie, czego powodem jest zbyt szczupła ilość kościołów i wielkie odległości, które powoduje nieuczęszczanie wielkiej jej części do kościoła”. Przyczyniały się do tego karczmy, które w przeciwieństwie do kościołów były na miejscu. W inwentarzu Hrabstwa Tarnowskiego z 1787 r. zachował się opis karczmy w Wałkach będącej prostym dwuizbowym budynkiem. Biskup postanowił utworzyć parafię w Wałkach obejmującą Wałki, Wolę Rzędzińską, Pogórską Wolę i Jodłówkę. Nie doszło jednak do tego prawdopodobnie z powodu braku zgody władz. W 1890 r. Jodłówkę włączono do parafii w Lisiej Górze a siedem lat później także Wałki. Jesienią 1902 r. mieszkańcy obu wsi przyłączyli się do budowy kościoła w Woli Rzędzińskiej, który od 1925 r. był dla nich kościołem parafialnym. W 1903 r. z ofiar zebranych od różnych fundatorów w Wałkach powstał dom sióstr służebniczek NMP.

W 1856 r. oddano do użytku linię kolejową łączącą Kraków z Dębicą biegnącą przez południową część Wałek. W jej pobliżu już na terenie Żdźar. Sanguszkowie zbudowali tartak. Znalazło w nim pracę kilkadziesiąt osób. W 1920 r. z powodów ekonomicznych tartak przeniesiony został do Tarnowa. Według *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego* w 1892 r. Wałki miały 358 mieszkańców, a Jodłówka w 1882 r. 208 mieszkańców.

W 1913 r. rozpoczęto budowę szkoły, przerwana z powodu I wojny światowej. Naukę w niej rozpoczęto trzy lata później. Wielokrotnie rozbudowywana (w 2007 r. uzyskała salę gimnastyczną) nosi obecnie miano Publicznej Szkoły Podstawowej im. Jana Kochanowskiego.

7 maja 1915 r. na terenie wsi miały miejsce walki związane z bitwą gorlicko-tarnowską. Poległych pochowano na cmentarzu w centrum wsi. Dzisiaj to jedyny obiekt w Jodłówce-Wałkach wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków. W 1990 r. (uroczyste odsłonięcie i poświęcenie nastąpiło 9 października 1994 r.) na Fiołkówce ustawiono pomnik w postaci głazu narzutowego ufundowany przez mieszkańca wsi Stanisława Zajacę, żołnierza AK. Poświęcony on został „żołnierzom września 1939, żołnierzom AK, Bohaterom Ziemi Tarnowskiej 1939-1945”.

Początki dziejów kościoła parafialnego sięgają 1938 r., kiedy to mieszkańcy wsi zebrali materiał na budowę kaplicy, ale wybuch wojny położył kres ich staraniom. Ze względu na odmowę pozwolenia na budowę kościoła ze trony władz posłużono się fortem budując dom gospodarczy – „stajnię”, który w 1975 r. stał się kaplicą i domem katechetycznym zarazem. 27 czerwca 1981 r. uzyskał rangę kościoła parafialnego. W 1975 r. mieszkańcy Jodłówki-Wałek zaadaptowali budynek gospodarczy na kaplicę, przebudowaną w na kościół parafialny pw. Opatrzności Bożej z dzwonnica i poświęcony 25 września 1988 r.

Koszyce Małe

Koszyce Małe na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega).

Dawne nazwy: Wola Koszycka, Koszyczki

Położenie: około 6 km na południowy zachód od Tarnowa, przez teren sołectwa przebiegają dwie drogi powiatowe Tarnów-Zakliczyn nr 43310 i Koszyce Małe-Zgłobice nr 43376.

Układ historyczny: wieś w typie łańcuchówki.

Dane historyczne: Osadnictwo na terenie Koszyc Małych liczy już sobie przynajmniej 4 tys. lat. Przez większość tego czasu kolejne osady powstawały na garbie terenowym nad Białą między ulicą Spacerową a potokiem Zimna Woda. Właśnie tam po wschodniej stronie ul. Uroczej odkryto pozostałości rozległej osady z epoki brązu i kultury łużyckiej funkcjonującej aż do okresu wpływów rzymskich (II w.). A wśród nich pierwsze w regionie naczynia toczone na kole garncarskim, ślady naczyń ze szkła, schowek na zboże i wielkie gliniane naczynie.

Koszyce Małe pod nazwą Wola Koszycka wymienione zostały pierwszy raz w dokumencie w 1362 r. jako jedna z wsi, z której dziesięciny miały stanowić uposażenie altarysty ołtarza św. Krzyża w zamku tarnowskim. Pierwszym znanym właścicielem wsi był Wincenty z Koszyc. Sama nazwa Koszyce Małe pojawia się po raz pierwszy w 1424 r. W późniejszym czasie nazywano ją także Koszyczki, co miejscowa tradycja tłumaczy wyplataniem koszyków z wikliny przez część mieszkańców. Niekiedy nazwą Koszyczki określano łącznie Koszyce Małe i Wielkie. Wieś należała do parafii w Zbylitowskiej Górze i stanowiła co najmniej od XIV w. własność Rokoszków herbu Ostoja. Z nich najbardziej znanymi byli Dobiesław z Koszyc, podsedek ziemski krakowski i Jan Rokosz z Koszyc, sędzia ziemski krakowski. W 1471 r. odnotowano osobę Dobiesława z Koszyc Małych (*de Parvo Coszice*).

Na terenie wsi znajdowały się liczne stawy rybne zasilane przez potok Zimna Woda. Według księgi poborów pogłównego z 1536 r. Koszyce Małe były własnością Franciszka Rokosza. Mieszkało tam wówczas 7 kmieci i 2 zagrodników, była karczma, 9 stawów rybnych, dwór i folwark. W XVIII w. wieś była dziedziczną własnością Stanisława Łętowskiego, podkomorzego

i wielkorządcy krakowskiego (zm. 1776) i jego żony Konstancji Jordanowej, wojewodzianki braclawskiej (zm. 1797). Córka ich Katarzyna została żoną Ewarysta Kuropatnickiego, geografa i heraldyka. W 1855 r. Koszyce Małe należały do Melanii ze Strzyżowskich. Mapa wydana w tym roku wskazuje jakoby dwór znajdował się na wzniesieniu Skała (okolice ul. Skalnej, ale nie pozostał tam najmniejszy jego ślad). Zabudowania gospodarcze dworu stały tam, gdzie dzisiaj. W latach 1872-74 jako właścicielka Koszyc Małych i Zgłobic wymieniana jest hrabina Julia Mieroszewska. Według Słownika geograficznego Królestwa Polskiego z 1883 r. Koszyce Małe liczyły 411 mieszkańców. Więcej niż połowa ziemi należała do Mieroszewskiego. Jednym z przysiółków Koszyc Małych jest Wola Ostrębowska (ul. Wolska). Zapewne w jego pobliżu znajdowała się wieś Ostrębowa, która w nieznanym czasie zanikła. Pod koniec XIX w. częściowymi właścicielami w Koszycach Małych byli Adam Cichy, Józef Cichy, Maria Wykowska i książe Eustachy Sanguszko. Na początku XX w. w Koszycach Małych stanął nowy dwór wybudowany przez Hirscha Maschlera. W 1917 r. majątek z budynkami podworskimi zakupiły siostry urszulanki, które między dwoma frontowymi ryzalitami dobudowały kaplicę z sygnaturką. Budynek dworu stanowi obecnie własność gminy. Przed nim w pniu lipy zniszczonym uderzeniem pioruna znajduje się kapliczka szafkowa z figurą Matki Bożej. W pobliżu stoją należące do kompleksu dwupiętrowy budynek podworski (dawny spichlerz?). Nie możemy być jednak pewni lokalizacji pierwotnej siedziby właścicieli Koszyc Małych.

Po walkach podczas I wojny światowej toczonych w pobliżu Koszyc Małych w 1914 i 1915 r. przy granicy wsi z Rzuchową w lesie zwanym Skała powstał cmentarz wojenny nr 196 zaprojektowany przez Heinricha Scholza. Spoczywa na nim 34 żołnierzy armii austro-węgierskiej 52 i rosyjskiej poległych w okresie od grudnia 1914 r. do maja 1915 r. Stanowi samodzielne założenie cmentarne usytuowane malowniczo na południowym stoku wzgórza. Pomnik główny ma formę dwóch kolumn wykonanych z piaskowca, przykrytych architrawem z wyrytymi datami MCMXIV-MCMXV. Otaczają go lipy i dęby stanowiące jego pierwotny wystrój. W południowej dolnej części cmentarza znajdują się dwa niewielkie pomniki upamiętniające Polaków rozstrzelanych w tym miejscu w grudniu 1939 r. i ekshumowanych w latach 60. XX w.

Koszyce Wielkie

Koszyce Wielkie na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega). Droga zaznaczona kolorem różowym to niezrealizowany wariant drogi z Tarnowa do Krakowa.

Dawne nazwy: Koszczicze.

Układ historyczny: wieś w typie łańcuchówki.

Położenie: Koszyce Wielkie położone są na południe od drogi krajowej nr 4, wieś przecina droga powiatowa Tarnów-Zakliczyn nr 43310.

Dane historyczne: Przejeżdżających południową obwodnicą Tarnowa z oddali wita okazała sylweta kościoła parafii pw. Przemienienia Pańskiego obejmującej Koszyce Wielkie. W pobliżu tej pięknej wizytówki miejscowości przebiega północna granica tego sołectwa. Do 1960 r. sięgała ona znacznie dalej, aż do ul. Krakowskiej. W latach 1782-1914 nad Białą, jeszcze wtedy w Koszycach Wielkich, był przerzucony drewniany kryty most, będący w swoim czasie przykładem kunsztu inżynierskiego. Od pradawnych czasów Koszyce Wielkie leżały na szlaku łączącym wschód z zachodem ziem polskich. Trakt ten prowadził dzisiejszymi ulicami Na Ścieżki (od skrzyżowania z ul. Pasięka) i E. Stachury (zachowana przydrożna figura św. Stanisława z XVIII w.). Pierwsza wzmianka o wsi *Koszczicze* z wyroku sądu krakowskiego z lat 1358-62 dotyczy m.in. wyspy na Białej między Koszycami a Tarnowcem. Na wyspie tej opłacano myto za przejazd mostem. Obecnie na jej terenie znajdują się ogródki działkowe i warsztaty remontowe kolei (w granicach miasta Tarnowa). Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Koszyc Wielkich pochodzą z młodszej epoki kamienia. Większość z nich ulokowana była na terasach nadzalewowych w pobliżu Białej. Pozostałości największej z prahistorycznych osad znaleziono w pobliżu ul. J. Ablewicza. Funkcjonowała ona w III i IV w. naszej ery, zamieszkiwana przez ludność kultury przeworskiej. Pierwszym znanym z imienia właścicielem wsi był Wincenty z Koszyc wzmiankowany w 1361 r. Był on protoplastą rodu późniejszych właścicieli Koszyc z rodziny Rokoszków herbu Ostoja. Zachowały się pieczęcie z herbem Ostoja kolejnych właścicieli Koszyc z rodziny Rokoszków: z 1381 r. Dobiesława z Koszyc, podsędka ziemskiego krakowskiego i z 1456 r. Jana Rokosza z Koszyc, sędziego ziemskiego krakowskiego. Wieś podlegała od początku parafii rzymsko-katolickiej w Zbylitowskiej

Górze. Według księgi poborów z 1536 r. była wspólną własnością braci Jana i Jakuba Rokoszków. Mieszkało w niej 7 kmieci i 5 zagrodników. Był w niej dwór i folwark oraz 10 małych stawów rybnych, młyn na Białej i karczma. Kolejny spis poborów pogłównego z 1581 r. podaje, że Koszyce Wielkie należały do Anny Rokoszowej. Być może po jej śmierci własność uległa podziałom. Przez centrum wsi prowadził wspomniany wyżej trakt handlowy z Krakowa na Ruś przez Tarnów z mostem na Białej wzmiankowany w latach 1470, 1504, 1525 i 1587. W 1536 r. na terenie wsi było 10 stawów rybnych zasilanych wodą z potoku Zimna Woda. W 1581 r. spis podatkowy wymienia jako właścicielkę Annę Rokoszową. Nie wiemy, kiedy Koszyce Wielkie przeszły od Rokoszków w inne ręce. Z XVIII stulecia pochodzą dwa najstarsze zabytki miejscowości - barokowe figury św. Jana Nepomucena i św. Stanisława Biskupa. W 1830 r. Koszyce Wielkie wymienione zostały jako własność księcia Władysława Sanguszki z podtarnowskich Gumnisk. Według *Słownika geograficznego Królestwa polskiego* w 1883 r. liczyły 566 mieszkańców rzymskich katolików, z tych 125 na obszarze większej własności Sanguszków i posiadały kasę pożyczkową gminną z funduszem 195 zł. Posiadłość większa, czyli należąca do Sanguszków wynosiła 545 mórg roli i 126 mórg lasu, mniejsza posiadłość 314 mórg roli w ogóle. W Koszycach Wielkich do 1944 r. funkcjonowało duże gospodarstwo Sanguszków, po którym pozostało kilka budynków, czworak, dawne stajnie i stelmarnia, czyli dzisiejsza poczta, a ponadto zabytkowy drzewostan (dwa wielkie dęby) przy zabudowaniach gospodarczych i jaworowa aleja dojazdowa (jaworowa) od ul. Tarnowskiej prowadząca kiedyś do nieistniejącego dworu-rządówki. Po rozebranej ponad 20 lat rządówce pozostały tylko zasypane piwnice i słabej jakości zdjęcia. Przed 1909 r. część budynków dworskich była dzierżawiona przez Leona Schwanenfelda, który miał tam rafinerię spirytusu, przeniesioną później do Tarnowa. W 1912 r. w miejscowości powstała Ochotnicza Straż Pożarna. Nową ozdobą Koszyc Wielkich jest brama seklerska, stojąca w odnowionym centrum wsi obok odnowionego stawu, figury św. Jana Nepomucena i przystanku autobusowego w stylu podhalańskim. Trzecia w Polsce brama seklerska jest darem Csíkzsentsimon, rumuńskiego miasteczka zamieszkałego w całości przez węgierskich seklerów.

Łękawka

Łękawka na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega).

Dawne nazwy: *Lankawka minori*, Łękawica Mała, *Lakawka*, Łukawka.

Układ historyczny: wieś w typie łańcuchówki.

Położenie: Łękawka leży w odległości 9 km od Tarnowa, wzdłuż drogi powiatowej Skrzyszów – Łękawka 43364 łączącej się z drogą wojewódzką Tarnów-Tuchów nr 977.

Dane historyczne: Pierwsi ludzie na tych terenach pojawili się ponad dwa tysiące lat p.n.e., w epoce kamienia. Znaleźiska archeologiczne dowodzą, że trwałe osadnictwo na terenach Łękawki zaczęło się dopiero we wczesnym średniowieczu, w VIII wieku, kiedy przywędrowali tu Słowianie. Wieś założona została prawdopodobnie w XIV wieku w typie łańcuchówki charakterystycznym dla wsi lokowanych na prawie niemieckim. Do historii Łękawka wkroczyła dzięki osobie szlacheckiego Mikołaja z Łękawki Małej (*de Lankawka minori*) zwanego Górką, o którym wzmianka pojawia się w dokumencie z 1408 roku. Nazwa miejscowości wzięła się prawdopodobnie od rozległych łąk zwanych łąkami. W późniejszych źródłach nazywano ją także Łękawicą Małą lub Mniejszą (w odróżnieniu od sąsiedniej Łękawicy Dużej w gminie Skrzyszów) i Łukawką. Przed rokiem 1447 Łękawka stała się częścią ogromnego kompleksu majątkowego Tarnowskich, a potem Ostrogskich oraz ich spadkobierców zwanego Hrabstwem Tarnowskim. W spisie poborów pogłównego z 1536 roku podano, że było w niej 20 kmieci gospodarujących na 6 łąkach ziemi, karczma i dwa małe stawy rybne. W XVII w. Łękawka razem z Porębą i Nowodworzem trafiła w inne ręce. W 1742 roku po wykupieniu wsi przez księcia Pawła Karola Sanguszkę od Wojciecha Bogatki powróciła do Hrabstwa Tarnowskiego. Zachował się opis zabudowań folwarcznych z 1785 roku sporządzonym przy okazji przekazania tych trzech wsi warendę Eustachemu Khittelowi, lekarzowi książęcej rodziny. Czytamy w nim o „folwarczku”, czyli chłopskiej chałupie kupionej przez pana Bogatkę dla człowieka dogląającego zasiewów, obórce, stodołę na pagórku o ścianach z płotu chruścianego i karczmie ze stajnią przy gościńcu z Tarnowa do Tuchowa stojącej. Autor hasła „Łękawka” w Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego pisał w roku 1884, że wieś leży

„w okolicy falistej od południa podszytej lasem nad bezimiennym potokiem, wpadającym do Stryszówki [...], przy gościńcu z Tuchowa do Tarnowa. Położenie podnosi się od płn. z 259 ku płd. na 365 m n.p.m. a wieś rozciąga się po obu brzegach potoku. Łękawka [...], liczy 509 mieszkańców. Posiadłość większa księcia Sanguszki ma obszaru 80 mórg lasu, posiadłość mniejsza 639 roli, 59 łąk i ogrodów, 75 pastwisk i 198 mórg lasu. W 1921 roku być może ze względu na I wojnę światową liczba ludności nie wzrosła bardzo w porównaniu z rokiem 1884, było to bowiem 537 mieszkańców. Pod względem administracji kościelnej Łękawka należała od swoich początków do parafii w odległej o cztery kilometry Porębie Radlnej. Tutejsi mieszkańcy ufundowali pod koniec XIX wieku kapliczkę domkową przy drodze wojewódzkiej nr 977 z Tarnowa do Tuchowa, przy granicy z Porębą Radlną. Po II wojnie światowej stanęła też kapliczka z figurą św. Józefa. W 1992 roku w Łękawce ukończono budowę obszernej murowanej kaplicy pw. Matki Bożej Częstochowskiej i ustanowiony został przy niej rektorat. Niedawno obok kaplicy stanęła drewniana kapliczka z figurą bł. ks. Jerzego Popiełuszki, zapewne jedna z pierwszych w Polsce poświęcona temu Męczennikowi. Przez Łękawkę przechodzą liczne pielgrzymki wiernych idących z Tarnowa do sanktuarium Matki Bożej w Tuchowie. Życie Łękawki w znacznym stopniu koncentruje się wokół szkoły podstawowej, dzisiaj jedynej instytucji oświatowej i kulturalnej we wsi. Rozpoczęła ona działalność w 1902 roku z inicjatywy Rady Gminy w Łękawce, początkowo jako klasa nadetatowa szkoły w Porębie Radlnej, a od następnego roku jako szkoła samodzielna. Od roku szkolnego 1910/1911 nauka rozpoczęła się w specjalnie do tego celu wzniesionym budynku, funkcjonującym do 1998 roku obok nowoczesnego budynku szkoły z salą gimnastyczną. W lasach rosnących w granicach Łękawki przy drodze powiatowej znajduje się głaz upamiętniający Polaków rozstrzelanych w latach 1940-1944 przez niemieckich okupantów.

Nowodworze

Nowodworze na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega).

Dawne nazwy: Przewrocze, Nowy Dwór, Nowodwórze.

Układ historyczny: wieś w typie łańcuchówki.

Położenie: Nowodworze położone jest wzdłuż drogi powiatowej K1401 Nowodworze - Rzuchowa oraz drogi wojewódzkiej nr 977 łączącej Tarnów z Gorlicami i Słowacją.

Dane historyczne: Nowodworze to jedna z najmniejszych miejscowości gminy Tarnów, rozciągnięta wąskim pasem od doliny Białej na zachodzie do wzniesień Pogórza Ciężkowickiego na wschodzie. Przepływają przez nią potoki Zimna Woda i Radlanka ze swoimi licznymi dopływami. Na terenie Nowodworza znajdują się dwa stanowiska archeologiczne świadczące o istnieniu tutaj osady ludności kultury przeworskiej (germańscy Wandalowie) sprzed mniej więcej dwóch tysięcy lat, utrzymującej zapewne kontakty handlowe z imperium rzymskim. We wczesnym średniowieczu ziemie te zasiedlili Słowianie. Po pierwszych słowiańskich osadnikach zachowała się tylko zapisana pierwotna nazwa wsi – Przewrocze. Wieś położona była przystarej drodze prowadzącej z Tarnowca do doliny Białej. Najstarsza wzmianka o niej pochodzi z dokumentu sprzedaży sporządzonego w 1392 roku. Wtedy właśnie Dzierśław, syn Pełki, sędziego sandomierskiego herbu Gryf sprzedał ją Janowi z Tarnowa, wojewodzie sandomierskiemu. Po zmianie właściciela z czasem przemianowana została na Nowy Dwór (nazwę tę przekształconą później w Nowodworze, wymieniono pierwszy raz w dokumencie z 1448 roku) i weszła w skład olbrzymiego kompleksu

majątkowego Tarnowskich zarządzanego z zamku tarnowskiego. Zmiana nazwy wskazuje na to, że to właśnie Tarnowscy założyli w XV wieku we wsi dwór w rozumieniu całego kompleksu gospodarczego. Świadczy o tym także spis poboru pogłównego z 1536 roku, w którym czytamy, że w Nowodworzu był folwark i cztery ogrody. Folwark nowodworski posiadał blisko siedemdziesiąt procent ziemi ornej w miejscowości. W roku 1785 książę Hieronim Sanguszkowski przekazał Nowodworze, Łękawka i Porębę w trzyletnią dzierżawę swojemu lekarzowi Eustachemu Khittelowi. Z tej okazji spisano inwentarz budynków folwarcznych w Nowodworzu. Zgodnie z nim za dziedzicem przy gościńcu z Tarnowa do Tuchowa stał na pagórku dwór z drzewa jodłowego z obszernym gankiem o czterech słupach drewnianych, przykrytym dachem włoskim, kopulastym. Centralną część budynku zajmowała sień, za nią od strony ogrodu i sadu była „galeryjka” pod dachem gontowym. Po obu stronach sieni znajdowały się po dwa pokoje z „gardorobkami”. Przy dziedzińcu stały też spiżarka, stajenka i nieco dalej gumno. „W środku wsi, na dole, nad samą rzeczką” była karczma „szynkowna”, o izbie, sieni i komorze. Do 1944 roku większą część gruntów wsi zajmował nowoczesny folwark Sanguszków. Z budowli dworskich do dnia dzisiejszego pozostały tylko przebudowane stajnie z początku XX wieku służące obecnie jako skład materiałów budowlanych. Historyczną wartość mają w Nowodworzu zwyczajowe nazwy przysiółków, ułatwiające określenie lokalizacji na obszarze wsi: Borki, Osterlisko, Na Lochy, Mokrzyska, Granice, Zimna Woda zaś nowsze to: Stara Droga, Dzikie Pola, Równie, Centrum, Krzyżówka.

Autor hasła „Nowodworze” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1886 roku podawał, „że wieś leży nad potokiem płynącym od Góry św. Marcina do Białej. Grunta tej wsi przecinają tory kolei tarnowsko-lełuchowskiej, między stacją Tarnów a Pleśna-Łowczówck [kolej zbudowana 1876]. Nowodworze ma 220 mieszkańców rzymskokatolickich, kasę pożyczkową, z kapitałem 237 zł i mały dom sióstr miłosierdzia, które się kształceniem dziatwy zajmują”. Nowodworze należy do parafii w Porębie Radlnej. Około 1881 roku swój dom z ochronką w Nowodworzu otworzyły Służebniczki Niepokalanego Poczęcia NMP. W roku 1920 erygowano przy nim kaplicę pw. św. Józefa. W latach 90. XX wieku, przy wsparciu lokalnej społeczności, powstał nowy budynek kaplicy wraz z ochronką prowadzoną siostry służebniczki i dotowaną przez Gminę Tarnów. W latach 70. XX wieku powstała obwodnica, dzięki której droga wojewódzka omija centrum Nowodworza, a także ośrodek zdrowia i Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”. Najbardziej okazałym, choć położonym na uboczu, budynkiem Nowodworza jest Dom Pomocy Społecznej. Duży, nowoczesny budynek otoczony jest parkiem zwanym „Prochownia”. W tym miejscu stał bowiem kiedyś budynek prochowni wojsk austriackich. Dom Pomocy Społecznej otwarto w grudniu 2003 roku. Jest to całodobowa placówka przeznaczona dla osób przewlekle psychicznie chorych. Niecały rok później powstał przy nim także Środowiskowy Dom Samopomocy.

Poręba Radlna

Poręba Radlna na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega).

Dawne nazwy: Poramba.

Układ historyczny: wieś w typie łańcuchówki.

Położenie: Poręba Radlna położona jest przy drodze wojewódzkiej nr 977 łączącej Tarnów z Gorlicami i Słowacją w odległości ok. 8 km od Tarnowa.

Dane historyczne: Wizytówką tej miejscowości jest okazały neogotycki kościół parafialny stojący na wzgórzu. Bardziej zainteresowani historią wiedzą, że nie jest to pierwszy kościół w tej miejscowości i że poprzedni nie stał w tym samym miejscu. Po raz pierwszy nazwa Poręba Radlna pojawiła się w 1392 r. w akcie sprzedaży tej wsi przez Dzierżawę, syna sędziego ziemskiego sandomierskiego Pełki, na rzecz Jana z Tarnowa. Niekiedy w publikacjach można znaleźć informację jakoby kościół w Porębie Radlnej istniał już przed 1154 r., ponieważ w tym roku papież Hadrian IV potwierdził nadanie mu przez Jana, opata cystersów dziesięciny snopowej ze wsi Świebodzin. Nie potwierdzają jej jednak inne dokumenty, jak choćby późniejsze wykazy świętopietrza. Do 1416 r. nazwy Radlna i Poręba Radlna występują zamiennie. Można przypuszczać, że wzmiankowana po raz pierwszy w 1350 r. parafia w Radlnej jest tożsama z obecną parafią św.św. Piotra i Pawła w Porębie Radlnej i że obszar pierwotnej Radlnej obejmował także teren, na którym powstała później wieś Poręba. Dlatego też najpierw określano tę parafię jako Radlna, a później, ze względu na położenie kościoła w większej zapewne Porębie, zmieniono również nazwę parafii. Szkoła parafialna powstała przed 1587 r. Przy kościele w latach 1667-1814 funkcjonował także szpital-przysiężnik.

Drewniany kościół parafialny pochodzący przypuszczalnie z XV w. został rozebrany w 1915 r. Stał on w centrum wsi na pagórku, na którym upamiętnia go drewniany krzyż. U jego podnóża pozostawiono płytę nagrobną małżeństwa Ludwika Jordana (zm. 1814) i Ludwiki z Komarnickich (zm. 1830). Obecny murowany kościół wzniesiono w latach 1904-05 według projektu Jana Sas-Zubrzyckiego, z fundacji Konstancji Sanguszkowej jako wotum wdzięczności za narodzenie syna

Romana. Budowę realizowały dwie firmy, w tym Augustyna Tarkowskiego z Tarnowa. Osoby fundatorki, architekta i budowniczego były zatem w Porębie Radlnej te same, jak w przypadku kościoła Księży Misjonarzy w Tarnowie budowanego w tym samym czasie.

W lipcu 1906 r. nowy kościół w Porębie konsekrował biskup tarnowski Leon Wałęga. Przeniesiono do niego część wyposażenia starego kościoła, które razem z budowlą wpisane jest do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Wykaz konserwatorski wymienia: 1) chrzcielnicę kamienną, rzeźbioną z herbami Leliwa i Gryf, gotycką z XVI w.; 2) obraz Matki Bożej Różańcowej, gotycko-renesansowy z XVI w.; 3) obraz św. św. Piotra i Pawła, barokowy, wiek XVII-XVIII; 4) obraz adoracji św. Józefa z Dzieciątkiem barokowy, XVII-XVIII w.; 5) obraz komunii św. Hieronima, barokowy; 6) 14 obrazów stacji drogi krzyżowej, barokowych, XVIII-XIX w., odnawianych w 1865 r.; 7) krucyfik rzeźbiony w tradycji baroku, XIX-XX w. (pod wieżą); 8) ornat czerwony neogotycki z haftem Trójcy św., ok. 1900 r.; 9) kapę czerwoną neogotycką, ok. 1900.

W 1536 r. Poręba Radlna należała do „państwa tarnowskiego” stanowiącego wtedy własność hetmana Jana Tarnowskiego i miała 10 półłanków kmiecych płacących po pół grzywny, folwark, karczmę i młyn. W 1581 r. miała 12 kmieci na 6 łanach, 3 zagrody, 8 komorników z bydłem, 8 bez bydła i 2 rzemieślników. Od drugiej połowy XVII w. Poręba Radlna razem z Łękawką i Nowodworzem przechodziły z rąk do rąk. W 1742 r. odkupił je książę Paweł Karol Sanguszko i dzięki temu powróciły one do Hrabstwa Tarnowskiego. Hieronim Sanguszko oddał je na trzy lata w dzierżawę nadwornemu lekarzowi Eustachemu Khittelowi. W związku z tym w 1785 r. sporządzono inwentarz, w którym opisano browar na środku wsi koło kościoła z drzewa jodłowego z izbą mieszkalną, karczmę oraz młyn. Wymieniono w nim także nazwiska poddanych w Porębie Radlnej: Żydowski, Wałkowicz, Kloch, Nowak, Czynmak, Sułkowski, Górski, Wzorek, Hondo, Frysztak, Kostkowicz. W 1864 r. w Porębie Radlnej urodził się Ludwik Tyrka, wójt gminy Poręba Radlna, zarządca majątku Piotrkowice koło Tarnowa należącego do Sanguszków), propagator spółdzielczości, w 1914 r. zastępca członka Powiatowego Komitetu Narodowego w Tarnowie, w latach 1930-1935 senator RP (zm. 1952).

W haśle „Poręba Radlna” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* czytamy, że w 1887 r. „prawie w środku wsi, nad potokiem znajduje się kościół parafialny a na północ od niego zabudowania większej posiadłości [...] Teren na południe wsi wznosi się do 403 m; pokryty lasem zmusza tu Białą do utworzenia licznych zakrętów. W ogóle liczy wieś 95 domów i 595 mieszkańców, mianowicie 566 rzymskich katolików i 3 izraelitów. Rozrzucone grupy chat noszą nazwy: Granice Północne, Granice Południowe, Poręba Radlna i Przebienda. We wsi jest szkoła ludowa [dzisiaj Szkoła Podstawowa im. Ks. Jana Twardowskiego – KM] i kasa pożyczkowa [...]”.

Poręba Radlna może poszczycić się godłem napieczętym, czyli herbem wiejskim będącym symbolem własnego samorządu. Odkryty przez autora monografii miejscowości Tadeusza Pęcaka przedstawia rękę z siekierą i drzewo.

Drugi z zabytków Poręby Radlnej umieszczony w rejestrze województwa małopolskiego to cmentarz wojenny nr 175 z okresu I wojny światowej. Nieco ukryty w lesie w pobliżu szczytu Słonej Góry. Pochowano na nim 37 żołnierzy austro-węgierskich, z datą śmierci 5 maj 1915 i taką samą liczbę rosyjskich. Cmentarz zaprojektowany przez Heinricha Scholza posiada piękną drewnianą figurę Chrystusa na krzyżu jakby rozpościerającego ręce nad poległymi. Ozdobą Poręby Radlnej są także dwie kapliczki domkowe z 2. poł. XIX w. na dwóch krańcach wsi. Jedna z figurą Matki Bożej i druga z figurą św. Antoniego Padewskiego. Z 1862 r. pochodzi kamienna figura Maryi na postumencie autorstwa Aeodata Jana Martyńskiego, jednego z najciekawszych twórców ludowych w naszym regionie. Przed remizą stoi figura Najświętszego Serca Jezusa z 1928 r.

Radlna

Radlna na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega).

Dawne nazwy: Ralna.

Układ historyczny: wieś w typie łańcuchówki.

Położenie: główny ciąg komunikacyjny wsi stanowi droga powiatowa nr 378 z Nowodworza przez centrum Radlnej do Rzuchowej.

Dane historyczne: Radlna i Poręba Radlna stanowiły pierwotnie jedną wieś w typie łańcuchówki położoną nad potokiem Radlanka. Po raz pierwszy nazwa Radlna w źródłach pisanych pojawia się w 1350 r. w spisie podatku płaconego przez parafie zwanego Świętopietrzem. Do 1416 r. nazwy Radlna i Poręba Radlna występowały zamiennie. Można zatem przypuszczać, że wzmiankowana po raz pierwszy w 1350 r. parafia w Radlnej to obecna parafia św. Piotra i Pawła w Porębie Radlnej. W nieznanym bliżej czasie ze względu na położenie kościoła w większej zapewne Porębie, zmieniono również nazwę parafii. Wieś Radlna od pierwszej wiadomości o niej i jej właścicielu Paszku (z lat 1361-1374) do końca XVI w. należała do rodziny Radlińskich herbu Gryf. W 1508 r. wieś była własnością Bernarda Radlińskiego (*de Radlna*) i opłacała karty poboru 1 grzywnę, 13 groszy, 9 denarów. W 1536 r. Radlna należała do Hieronima Radlińskiego, miała 8 kmieci, którzy płacili 3 grzywny 12 groszy, nadto dawali kapłony, jaja i kury, karczmę opłacającą

2 grzywny, 2 zagrody na posługach, 2 sadzawki, dwa młyny, dworski i czynszowy dający 1 i 1/3 grzywny, wreszcie dwór, folwark i las starczący na opał. Szacowano tę wieś na 250 grzywien. W 1581 r. jako własność Jana Radlińskiego Radlna miała 7 kmieci na 4 i 1/2 łanach, 5 zagród z rolą, 1 komornika z bydłem i 6 bez bydła. W 1645 r. stanowiła własność Ludwika Ryłskiego, starosty nowokorczyńskiego. W książce Z dawnych wspomnień 1846-1848 Radlną kilkakrotnie wymienia Ludwik Dębicki. Na przełomie XVIII i XIX w. Radlna była posiadłością Ignacego Ujejskiego herbu Szreniawa, słynnego konfederata barskiego, właściciela dworów w Radlnej, Świerczkowie i Zakrzowie. Córka jego Kunegunda wniosła Radlną w posagu Stanisławowi Dębickiemu. W 1840 r. Radlna przeszła w ręce siostry Karola, Stefanii z Dębickich Kępińskiej. Następnie była własnością Zygmunta i Mieczysława Kępińskich. W drugiej połowie XIX w. właścicielami Radlnej zostali Wykowscy herbu Jastrzębiec (umieszczony w tympanonie dworu). Około 1880 r. dla Józefa Wykowskiego wzniesiony został parterowy dwór odwołujący się do tradycji włoskiej willi renesansowej. Autor hasła „Radlna albo Ralna” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* z 1888 r. podaje, że: „terytorium wsi przecina kolej tarnowsko-leluchowska między stacjami Tarnów a Pleśna, w pobliżu zaś prowadzi gościniec z Tarnowa do Tuchowa. [...] Jest tu młyn wodny zwyczajny i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 177 zł. Wieś ma 40 domów i 260 mieszkańców rzymsko-katolickich; obszar dworski (Józefa Wykowskiego) 3 domy, 31 mieszkańców, 24 rzymskokatolickich, 7 izraelickich. Posiadłość większa liczy 260 mórg roli, 16 mórg pastwisk i 48 mórg lasu; mniejsza posiadłość 125 mórg roli, 25 mórg łąk, 16 mórg pastwisk i 48 mórg lasu”. W 1899 r. majątek Radlna i Niziny Radlińskie został na wystawiony przez Marię Wykowską na licytację. W tej ten sposób majątek nabył książę Eustachy Sanguszko. W 1921 r. w Radlnej były 44 budynki mieszkalne i 359 mieszkańców. Majątek liczący 200 hektarów należał do księcia Romana Sanguszki, który zapisał go Związkowi Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej działającemu przy krakowskim klasztorze Jezuitów. W okresie PRL użytkowany był przez Iglopool. W latach 90. XX w. odzyskał go reaktywowany Związek Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej. Obecny właściciel nie przeciwdziała popadaniu w ruinę dawnego dworu Wykowskich. W ostatnich latach rozbiórce w zespole dworskim uległy budynek gospodarczy (kordegarda), oficyna mieszkalna (czworak) i spichlerz. Oprócz popadającego w ruinę dworu zachowały się stajnie.

Tarnowiec

Tarnowiec na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega).

Dawne nazwy: Tarnou, Tarnowek, Parvum Tharnow, Parvum Tharnovecz, Tharnowiecz.

Układ historyczny: wielodrożnica o zabudowie luźnej.

Położenie: Tarnowiec leży przy południowej granicy miasta Tarnów, główną oś komunikacyjną stanowi droga wojewódzka nr 977 łącząca Tarnów przez Gorlice ze Słowacją.

Dane historyczne: Tarnowiec to miejscowość gminy Tarnów nie tylko o najstarszej metryce, ale też niezwykle bogatej prahistorii. Prawdziwym skarbcem artefaktów archeologicznych okazało się stanowisko nr 1, zlokalizowane na rozległym cyplu przy ul. Na Młyny, na którym znaleziono ślady po pięciu osadach, z których pierwsza powstała ponad 4000 lat temu, a ostatnia przestała istnieć około 750 lat temu. Prawdopodobnie właśnie tej ostatniej dotyczy pierwsza wzmianka historyczna z 1124 r. o Tarnowcu (wiemy o tym od około 30 lat dzięki autorom monografii Tarnów. Dzieje miasta i regionu), ale sprawa nie była od początku oczywista, ponieważ treść interesującego nas dokumentu znana jest z XIII-wiecznego falsyfikatu z podaną nieprawdziwą datą roczną 1105. Analiza innych źródeł historycznych doprowadziła do wniosku, że autentyczny dokument powstał najprawdopodobniej w 1124 r. i stanowi potwierdzenie faktu, który miał miejsce pod koniec XI wieku. Wtedy to właśnie królowa Judyta, żona Władysława Hermana, nadała klasztorowi benedyktynów w Tyńcu liczne osady nad Białą, Dunajcem i Wisłoką, w tym dawną osadę przygodową nad Białą o nazwie Tarnów (*Tarnov*), na zachód od opustoszałego grodu na Górze św. Marcina. W jej miejscu benedyktyni założyli wieś. Prawdopodobnie ślady tej właśnie wsi odkryto podczas badań archeologicznych przy ul. Na Młyny w Tarnowcu. Istniała w tym miejscu w XII i pierwszej połowie XIII wieku w granicach kasztelanii wojnickiej. Z dawnym grodem łączyła ją droga, które biegła dzisiejszymi ulicami Na Młyny i Środkową, najstarszymi ulicami Tarnowca. Pod koniec XIII w. wieś Tarnów, czyli dzisiejszy Tarnowiec wróciła do własności monarszej. Na terenie Tarnowca powstał kościół parafialny, który odnotowano po raz pierwszy w 1326 r. jako siedzibę dekanatu. Niewyjaśnioną kwestią jest, gdzie stał ten kościół. Nie stał on na kulminacji Góry św. Marcina w Zawadzie, bo badania archeologiczne wykazały, że kościół stanął w tym miejscu pod koniec XIV w. Wskazówką są groby odnalezione na wzgórzu zamkowym, które

zostały przywalone fundamentami zamku podczas jego budowy. Ponieważ zmarłych od początków chrześcijaństwa w Polsce chowano w pobliżu świątyń, nie można wykluczyć, że pierwszy tarnowski kościół stał właśnie tam. W 1328 r. król Władysław Łokietek nadał Tarnowiec Spycimirowi herbu Leliwa, wojewodzie krakowskiemu, który na jego gruntach wybudował zamek. Wspomnijmy, że jeszcze przed 1945 r. granice Tarnowca obejmowały całe wzgórze zamkowe i znaczną część lasu na wschód od niego. W dzisiejszych granicach Tarnowca (na południowym stoku wzgórza zamkowego w stronę doliny potoku Dębina) powstały także zabudowania gospodarcze zamku (m.in. browar, wapiennik i cegielnia), ogrody, winnica oraz zwierzyńiec. Niestety obecnie teren ten niezbadany przez archeologów jest coraz bardziej zabudowywany. Do zmiany granic w drugiej połowie XX w. cały zamek położony był na terenie Tarnowca. Wieś wymienia Jan Długosz w Księdze uposażeń diecezji krakowskiej z ok. 1470 r. jako własność Jana Amora z Tarnowa. Kmieci wtedy nie było, tylko zagrodnicy, którzy płacili dziesięcinę wartości 16 grzywien kustodii tarnowskiej. Była tu też karczma i folwark zamkowy. W 1536 r. w Tarnowcu płacono podatek od 8 zagród; wieś miała dobry folwark, obfite łąki i sadzawki. W 1570 r. wieś wraz zamkiem ucierpiała podczas tzw. wojny o hrabstwo tarnowskie. Według autora hasła „Tarnowiec” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*, w 1892 r. w skład Tarnowca wchodziły osady: „Budy (2 domy, 6 mieszkańców), Stawy (3 domy, 20 mieszkańców), Tarnowiec (54 domy, 314 mieszkańców) i Tarnowiecka Wólka (12 domów, 80 mieszkańców), razem 71 domy, 420 mieszkańców, a na obszarze większej posiadłości 6 domów, 68 mieszkańców, 463 rzymskich katolików i 25 izraelitów. We wsi kasa pożyczkowa, gminna z kapitałem 570 zł reńskich. Osady te leżą na południe od Tarnowa na prawym brzegu rzeki Biały, przy gościńcu i torze drogi żelaznej z Tarnowa do Tuchowa. Osadę przepływa potok Dębina, dążący z Góry św. Marcina do Biały. Graniczy na wschód z Zawadą, a na południe z Nowodworzem. Parafia w Tarnowie (o 4 km). Na obszarze większej posiadłości (ks. Eustachego Sanguszki) jest karczma, tartak, cegielnia i folwark [...]. Wieś należy z dawna do dóbr tarnowskich”. Pamiątką I wojny światowej, która w latach 1914-1915 przetoczyła się także przez Tarnowiec jest cmentarz wojenny nr 180 zaprojektowany przez Heinricha Scholza, na którym w dwóch grobach zbiorowych i 35 pojedynczych pochowano 7 żołnierzy austro-węgierskich i 34 rosyjskich. Cmentarz powstał przy kapliczce kubaturowej z ok. 1900 r. ufundowanej przez Michała i Katarzynę Brońców. W 1921 r. w Tarnowcu było 98 budynków mieszkalnych i 609 mieszkańców, z których większość pracowała w pobliskich cegielniach, tartakach i folwarkach. W 1930 r. wydano zgodę na otwarcie cmentarza komunalnego w Tarnowcu. Wiosną 1939 r. oddano do użytku Dom Katolicki, w którym odprawiano msze św. i inne nabożeństwa. Od 1942 r. siostry służebniczki prowadziły w nim przedszkole i jadłodajnię Caritas.

Wola Rzędzińska

Wola Rzędzińska na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega).

Dawne nazwy: Wolia Zendzinska, Rzędzińska Wola.

Układ historyczny: wieś w typie łańcuchówki.

Położenie: wieś położona jest na północny wschód od Tarnowa. Główny ciąg komunikacyjny Woli Rzędzińskiej stanowi droga powiatowa Tarnów-Wałki-Stare Żukowice nr 43359, z którą łączą się drogi powiatowe Wola Rzędzińska – Zaczarnie - Lisia Góra nr 43361 i Wola Rzędzińska – Ładna - Skrzyszów nr 43362.

Dane historyczne: Wola Rzędzińska, największa obecnie miejscowość gminy Tarnów wymieniona została po raz pierwszy w dokumencie w 1577 r. Ponieważ wśród miejscowości Hrabstwa Tarnowskiego zapisanych przez Zofię z Tarnowskich żonę Konstantemu Ostrogskiemu w 1570 r. Wola Rzędzińska jeszcze nie występuje wiadomo, że powstała między rokiem 1570 a 1577 w historycznym typie łańcuchówki, a założył ją wojewoda kijowski książę Konstanty Wasyl Ostrogski, właściciel Hrabstwa Tarnowskiego w tym czasie. Człon nazwy „Wola” wziął się od przywileju pozwalającego osiedlającym się na nowym miejscu, „za Rzędzinem”, na użytkowanie przez określony czas ziemi pańskiej bez ponoszenia za to stosownych opłat. Była to tzw. wolnizna. Mieszkańcy Woli Rzędzińskiej odrabiali pańszczyznę na folwarku w Rzędzinie. Tam też wypełniali ciężący na nich obowiązek stróży nocnej. W 1581 r., a więc od maksymalnie 10 lat od powstania wsi, zamieszkiwało ją już 33 zagrodników, 1 komornik z bydłem, 3 komorników bez bydła i 2 rzemieślników. Była to już zatem jedna z większych wsi w dobrach tarnowskich. W 1618 r. W Woli Rzędzińskiej (w oryginale „Wolia Zedzinska”) mieszkało 30 kmieci łącznie z wójtem Gawronem i 12 zagrodników. Wola Rzędzińska należała do parafii tarnowskiej. Szkoła parafialna znajdowała się przy kościele w Skrzyszowie, który od 1542 r. do 1726 r. należał także do parafii tarnowskiej. Na przełomie wieków XVII i XVIII na kopianach lasów we wschodniej części Woli Rzędzińskiej powstały wsie Granice (później Jodłówka) i Wałki. W 1726 r. biskup krakowski Konstanty Felicjan Szaniawski przywrócił do istnienia parafię w Skrzyszowie obejmującą Wolę Rzędzińska. W miejscowości tej istniał młyn wodny odnotowany w 1753 r., ulokowany na „stawku Sobka Małochleba”. Negatywne skutki dla życia moralnego mieszkańców Woli Rzędzińskiej przynosiła duża odległość do kościołów i stosunkowo mała do karczm. Nie było też na miejscu cmentarza. Z tego powodu biskup tarnowski Józef Wojtarowicz w 1843 r. postanowił utworzyć parafię w Wałkach obejmującą Wałki, Jodłówkę, Wolę Rzędzińska i Pogórską Wolę. Nie doszło jednak do tego prawdopodobnie z powodu braku zgody władz państwowych. Namiastką kościołów były kaplice kubaturowe, które z fundacji mieszkańców budowano w różnych częściach wsi. Powstały kapliczki nad Zimną Wodą, nad potokiem Małochlebówka i na Podlesiu. W ciągu swojego istnienia kaplice te wiele razy podupadały i były odbudowywane. Najstarszym zachowanym obiektem małej architektury sakralnej jest kapliczka przydrożna w formie trójkondygnacyjnego słupa zwieńczonego krzyżem z 1869 r. ufundowana przez Macieja i Reginę

Kołodziejów.

W latach 1850-55 trwała budowa prowadzącego przez Wolę Rzędzińską odcinka linii kolejowej kolei Karola Ludwika (Kraków-Dębica). Linię otwarto oficjalnie 20 lutego 1856 r. W 1874 r. powstała w Woli Rzędzińskiej jednoklasowa szkoła (według kroniki szkolnej kierownika Stanisława Stańczyka, stało się to już w 1859 r.).

W tomie *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego* wydanym w 1889 r. czytamy o Woli Rzędzińskiej, że „na obszarze wsi przypada najwyższy punkt drogi żelaznej Karola Ludwika między Dunajcem i Wisłoką, wzniesiony 224 m. Parafia rzymsko-katolicka w Tarnowie. Ma szkołę ludową, 393 domy i 2052 mieszkańców; 2031 rzymskich katolików i 21 izraelitów. Większa posiadłość (ksiąząt Sanguszków) 33 mórg roli, 8 mórg łąk. 4 morgi pastwisk, i 183 mórg lasu. Graniczy na północy z Czekajem i Jodłówką, na wschód z lasem Wyrębiskami i częścią wsi Pogórska Wola”.

Najważniejszym wydarzeniem na początku XX stulecia dla Woli Rzędzińskiej była budowa pierwszego kościoła. W 1901 z taką ideą wystąpił Adam Nosal. Utworzono komitet budowy kościoła z Adamem Nosalem na czele, wspierany przez księdza dziekana Jana Bernackiego. Między innymi dzięki jego poparciu uzyskano zgodę biskupa tarnowskiego Leona Wałęgi na rozpoczęcie prac i zebrano środki finansowe. Wiosną 1902 r. wykonano fundamenty kościoła i wmurowano kamień węgielny, który poświęcił ks. Jan Bernacki. Pracami murarskimi kierował Antoni Szatko z Lisiej Góry. Obok kościoła zbudowanego w tradycji gotyku w zbliżonym czasie powstała drewniana dzwonnica (nieistniejąca). Do budowy włączyli się też mieszkańcy Jodłówki i Wałek. Jesienią 1903 r. biskup tarnowski Leon Wałęga dokonał uroczystego wprowadzenia do kościoła w Woli Rzędzińskiej obrazu Matki Bożej Nieustającej Pomocy ufundowanego przez Adama i Rozalię Nosalów i odprawił tam pierwszą mszę Św. W następnym roku przy kościele zamieszkał wikariusz ze Skrzyszowa ks. Antoni Działo.

W 1908 r. w Woli Rzędzińskiej z inicjatywy Władysława Bryga i wójta Józefa Mroza powstała Ochotnicza Straż Pożarna. W r. 1909 Kółko Rolnicze, a w 1910 „Spółka oszczędności i pożyczek w Woli Rzędzińskiej”, działająca według reguł kas Stefczyka, które miały zwalczać zjawisko lichwy. W tym samym roku powstała też filialna szkoła na Podlesiu z dojeżdżającym nauczycielem.

22 kwietnia 1911 r. staraniem ks. Józefa Stabrawy, wikariusza parafii skrzyszowskiej dla Woli Rzędzińskiej biskup Leon Wałęga ustanowił w Woli Rzędzińskiej ekspozyturę niezależną od parafii w Skrzyszowie. Z inicjatywy ks. J. Stabrawy powołano komitet budowy nowego kościoła i jeszcze w tym roku rozpoczęto budowę dużego neogotyckiego kościoła zaprojektowanego przez tarnowskiego architekta Augustyna Tarkowskiego, znanego między innymi jako realizator budowy kościołów w Łukowej i księży Misjonarzy w Tarnowie. Pracami budowlanymi kierował majster Jan Nieć. Kościół wznoszono na placu bezpośrednio za prezbiterium pierwszego kościoła. Do końca 1918 r. powstało prezbiterium i nawy boczne. Po drugiej stronie drogi założono cmentarz.

Podczas I wojny światowej, na przełomie lat 1914 i 1915 wojska rosyjskie przeniosły do magazynów obok linii kolejowej w Woli Rzędzińskiej zapasy z ostrzeliwanego przez Austriaków Tamowa. Na początku maja 1915 r. na terenie wsi toczyły się walki związane z wielką bitwą gorlicką. Pamiątką po nich jest zabytkowy cmentarz wojenny nr 204. Zaprojektowany przez Heinricha Scholza. W trzech grobach zbiorowych i 78 pojedynczych pochowano na nim siedmiu żołnierzy austro-węgierskich i 84 żołnierzy rosyjskich.

W 1916 r. ks. Józef Stabrawa przeniósł z Wałek do Woli Rzędzińskiej ochronkę prowadzoną przez siostry ze Zgromadzenia Służebniczek NMP. Funkcjonowała ona do 1949 r. W 1919 r. z inicjatywy ks. ekspozyta Władysława Kowalczyka zakupiono drewniany dom w Jurkowie nad Dunajcem, który po przewiezieniu do Woli Rzędzińskiej został złożony na nowo i pełnił funkcję domu parafialnego i mleczarni. W 1922 r. otwarto w jego miejscu nowy dom z salą dla przedstawień i lokalem dla kasy pożyczkowej. Otrzymał on statut i nazwę Katolicki Dom Ludowy im. Królowej Korony Polskiej. Istnieje do dnia dzisiejszego. 1 lutego 1921 r. samodzielną działalność w budynku dawnej ochronki rozpoczęła 1-klasowa szkoła na Podlesiu. Mieściła się ona w budynku ochronki. W 1921 r. według spisu statystycznego w Woli Rzędzińskiej było 2329 mieszkańców i 455 budynków mieszkalnych.

10 maja 1925 r. Biskup Leon Wałęga erygował w Woli Rzędzińskiej samodzielną parafię. Pierwszym proboszczem został ks. Jan Węgrzyn. Księżna Konstancja Sanguszkowa uposażyła parafię 5 hektarami 18 arami pola w Woli Rzędzińskiej i około 7 hektarami pola na Podlesiu. Niedługo potem przystąpiono do rozbiórki starego kościoła i budowy zachodniej części nowego. Prawdopodobnie przy okazji budowy nowego kościoła na cmentarzu w Rzędzińskiej powstała charakterystyczna kaplica grobowa ufundowana przez Józefa Zauchę (zm. 1916) w stylu zbliżonym do kościoła parafialnego. Zapoczątkowaną w 1911 r. budowę kościoła ukończono w 1934 r. łącznie z wyposażeniem wewnętrznym. Ołtarze główny, boczne oraz ambona wykonane zostały w stylu neogotyckim przez Stanisława Kozioła. W ołtarzu głównym znalazł się obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy ze starego kościoła. W 1938 r. oddano do użytku murowany, piętrowy budynek szkoły (rozbudowany w latach 1985-87). Obecnie mieści się w nim Publiczna Szkoła Podstawowa nr 1 im. Heleny Marusarz.

W 1950 r. ukończono remont kościoła uszkodzonego bombami w 1944 r. Polichromię wewnątrz wykonał Jakub Bereś. Cztery lata później ze składek wiernych zakupiono i ułożono marmurową posadzkę w prezbiterium i w kościele. W 1951 r. oddano do użytku budynek remizy strażackiej dla OSP w Woli Rzędzińskiej (w 1991 r. rozebrany i zastąpiony obecnym Domem Strażaka). W 1957 r. Na placu obok cmentarza z fundacji byłych żołnierzy AK i społeczeństwa Woli Rzędzińskiej powstaje pomnik poświęcony pamięci poległych w walce o wolność w latach 1914-1921, 1939-1945 na czele z żołnierzami z Armii Krajowej z Woli Rzędzińskiej. Pomnik zaprojektowany został przez Bogdanę i Anatola Drwałów. Budowa monumentu możliwa była z powodu chwilowej politycznej „odwilży” po „polskim październiku 1956”.

Zawada

Zawada na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega)

Dawne nazwy: Podgrodzie seu Zawada, Zawada vel Podgrodzie, Zawada et Pothgrodzie.

Układ historyczny: Południowa część wsi ma kształt wielodrożnicy (dawne Podegrodzie), północna ulicówki (wieś Zawada z początku XVI w.).

Położenie: na kulminacji i zboczach Góry św. Marcina, w odległości około 5 km od Tarnowa.

Dane historyczne: Zawada jest najwyżej położoną miejscowością gminy Tarnów i posiada dwa unikalne nie tylko w skali gminy zabytki: kościół parafialny oraz grodzisko. Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Zawady pochodzą sprzed 700-400 lat p.n.e., czyli wczesnej epoki żelaza. Nikłe pozostałości grodu, zbudowanego przez ludność kultury łużyckiej odnaleziono w zachodniej części wczesnośredniowiecznego grodziska. W grodzie tym przed najazdami Scytów chronili się także mieszkańcy osad położonych w dolinach Białej i Wątołu. Po zniknięciu mieszkańców grodu na Górę św. Marcina na kilkaset lat powróciła puszcza karpacka. Wreszcie w VIII wieku naszej ery w miejscu zwanym dzisiaj Zawale powstała osada wczesnosłowiańska, najwcześniejsza ze znanych w okolicy. W następnym wieku słowiańskich mieszkańców ziem nad górną Wisłą było już tak wielu, że mogli oni tworzyć silne organizacje plemienne. Pozostały po nich charakterystyczne wielkie grodziska. Jedno z największych – i to w skali całej Polski – znajduje się właśnie w Zawadzie. Stanowi on pozostałość wieloczołowego grodu o powierzchni ponad 17 hektarów otoczonego drewniano-ziemnymi umocnieniami z podstawą w formie potężnego szańca ziemnego. Niezwykła wielkość umocnień, oprócz bezpieczeństwa, podnosiła także prestiż osady. Na terenie grodu i podgrodzi łącznie odkryto 78 obiektów wczesnośredniowiecznych. Tworzyły one zagrody. W sąsiedztwie czworokątnych półziemianek wyposażonych w paleniska lub piece stały budynki naziemne o ścianach zbudowanych z plecionki a przy nich jamy zasobowe. Wśród pozostałości jednego budynku znaleziono ostrogę w typie świadczącym o istnieniu kontaktów mieszkańców grodu z Wielkim Morawami. Gród zamieszkiwać mogło nawet kilkaset osób. Za potężnymi wałami mogła w razie zagrożenia chronić się też ludność zamieszkująca osady otwarte w dolinach Białej i Dunajca w odległości do kilkunastu kilometrów. Gród na górze nazwanej później św. Marcina został opuszczony na początku XI wieku. Nowi piastowscy władcy tej ziemi centrum lokalnej władzy przenieśli do mniejszego grodu w Wojniczcu. A dawny gród na Górze św. Marcina wraz

z osadami przygodowymi przekazany został benedyktynom tynieckim, którzy w jednej z nich, położonej bliżej rzeki Białej założyli wieś Tarnów, czyli dzisiejszy Tarnowiec. Pod koniec XIII stulecia wrócił do własności monarszej. W 1328 r. król Władysław Łokietek w nagrodę za zasługi nadał Spycimirowi, wojewodzie krakowskiemu, wieś Tarnów Mały, czyli obecny Tarnowiec z terenami obejmującymi dzisiejszą wieś Zawada. Niedługo potem Spycimir rozpoczął na jego terenie budowę dużego zamku. Na wschód od niego lokował wieś Podgrodzie (obecnie północno-zachodnia część Zawady), w której zamieszkali m.in. rzemieślnicy i służba zamkowa. Nazwa Podgrodzie pojawiła się po raz pierwszy w dokumencie z 1344 r. Wzięła się ona z usytuowania tej wsi pod zamkiem (do XV w. wyraz „gród” oznaczał zarówno ufortyfikowane miasto, jak i zamek).

Jan Długosz wymienia w Księdze uposażeń diecezji krakowskiej były kościół parafialny pw. św. Marcina Biskupa usytuowany pod zamkiem tarnowskim (*sub castro Tarnoviensi*) i stanowiący od 1400 r. uposażenie kantora kolegiaty tarnowskiej. Był to obecny kościół w Zawadzie, który właśnie w tym roku stracił prawa parafialne na rzecz kolegiaty tarnowskiej. W tym miejscu trzeba zasygnalizować rozbieżność z tradycją zapisaną w wizytacji biskupiej z 1604 r., że kościół był „zbudowany w niepamiętnych czasach z drzewa modrzewiowego [...] i poświęcony, jak głosi tradycja, przez św. Stanisława, biskupa krakowskiego”. Najstarsze monety znalezione na jego terenie podczas badań archeologicznych w 1968 r. pochodzą bowiem z czasów panowania Władysława Jagiełły. Wyniki badań nie potwierdziły też hipotezy o istnieniu w tym miejscu pogańskiej gontyny ani starszej chrześcijańskiej świątyni. Wyjaśnieniem tej sprzeczności może być to, że kościół stał przedtem w innym miejscu. Być może na wzgórzu zamkowym, na którym znaleziono groby przygniecione przez fundamenty zamku podczas jego budowy. Ten właśnie kościół z plebanem Mirosławem wymieniany był jako dekanalny w Tarnowie (Tarnowcu) w spisie świętopietrza w 1326 r. Od 1525 r. w dokumentach pojawia się określenie „Zawada czyli Podgrodzie”. Prawdopodobnie wieś Zawada (nazwa charakterystyczna dla osad przy karczmie) powstała na początku XVI w. obok starszego Podgrodzia i na jego gruntach, zlewając się z czasem całkowicie z Podgroziem. W 1581 r. Zawada czyli Podgrodzie księcia Konstantego Wasyla Ostrońskiego miała 15 kmieci, 6 łanów, 10 komorników z bydłem i 2 komorników bez bydła. Po roku 1618 człon nazwy „Podgrodzie” wyszedł z użycia i została już tylko Zawada. W przeciwieństwie do starszej północno-zachodniej części wsi w układzie wielodrożnicy, nowsza południowa część powstała w typie historycznym ulicówki. W latach 20. XVII w. kościół pw. św. Marcina został odnowiony staraniem prepozyta kolegiaty tarnowskiej ks. Andrzeja Tarły (zm. 1642). Uzyskał wtedy m.in. nowy wczesnobarokowy ołtarz, krucyfiks na tarczy i obraz z 1626 r. przedstawiający fundatora ze św. Marcinem. Niewykluczone, że właśnie wtedy cztery późnogotyckie płaskorzeźby z dawnego tryptykowego ołtarza zostały wprawione w parapet chóru muzycznego. Kolejne przekształcenie kościoła w Zawadzie miało miejsce w XVIII w. Powstały wtedy m.in. charakterystyczne soboty wokół nawy i dwa boczne ołtarze. Zapewne mało znaną ciekawostką z dziejów Zawady jest ta, że w 1782 r. władze austriackiej nakazały przeniesienie szubienicy z rynku tarnowskiego w pobliże kościoła w Zawadzie. Nie wiadomo jak długo tam stała i ile osób na niej zawisło. Na kartach historii Polski Zawada zaistniała w lutym 1846 r., ponieważ niedoszłe do skutku podpalenie karczmy we wsi miało stanowić sygnał do rozpoczęcia ataku na Tarnów przez polskich powstańców. Powstanie skończyło się rzezią zwaną rabacją galicyjską. 1 września 1889 r. otwarto w Zawadzie szkołę ludową. Własny budynek otrzymała ona w 1895 r. i funkcjonowała w nim do 1975 r. Obecnie w Zawadzie działa Szkoła Podstawowa im. Zbigniewa Strzałkowskiego i Publiczne Gimnazjum.

W haśle „Zawada” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* z 1895 r. czytamy, że wieś leży „u źródeł potoku Dębiny uchodzącego z lewego boku do Białej, do wsi należy Wólka, leżąca na północnym stoku Góry św. Marcina. Należy do parafii rzymsko-katolickiej w Tarnowie, ma 99 domów i 590 mieszkańców (264 mężczyzn, 285 kobiet), 540 rzymskich katolików i 10 izraelitów. Posiadłość tabularna (książę Eustachego Sanguszki), ma 4 morgi, 950 sążni obszaru; posiadłość mniejsza 820 mórg, roli, łąk i pastwisk”. W 1921 r. Zawada liczyła już 114 domów i 611 mieszkańców. W 1980 r. decyzją biskupa Jerzego Ablewicza, odrestaurowany gruntownie w latach 60. XX w., kościół w Zawadzie odzyskał po 580 latach status kościoła parafialnego.

W 1961 r. dzięki staraniom Społecznego Komitetu Budowy Przemienika Telewizyjnego oddano do użytku przekaźnik telewizyjny usytuowany w Zawadzie na szczycie Góry św. Marcina. Początkowo stacja wyposażona była w prowizoryczny maszt, który z czasem zastąpiony został przez 42-metrową konstrukcję z przedwojennej radiostacji krakowskiej w Dębnikach. W 1988 r. w jej miejsce wzniesiono nową 90-metrową wieżę antenową telewizyjnego ośrodka nadawczego.

Zbylitowska Góra

Zbylitowska Góra na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega)

Dawne nazwy: Gorra, Góra, Gora Zbiltowskiego, Zbyltowska Góra, Zbyłtowska Góra.

Układ historyczny: wielodrożnica o zwartej zabudowie.

Położenie: Zbylitowska Góra położona jest na zachód od miasta Tarnów przy drodze krajowej nr 4, na wysokim lewym brzegu Dunajca.

Dane historyczne: Na początku miejscowość usytuowana na wysokim brzegu Dunajca w pobliżu brodu nazywała się po prostu Góra. Można przypuszczać, że w drugiej połowie XIII w. z fundacji rycerskiej powstała w niej parafia pw. Podwyższenia Krzyża św. (pierwsza wzmianka z 1326 r.). Pierwsi znani z imienia współwłaściciele Góry to rycerze Bernard i jego syn Paszko, którzy w 1342 r. świadkowali na dokumencie o nadaniu Mikołajowi lasu Keyzerswald (późniejszej Klikowej) podpisanym w zamku tarnowskim. Byli to Górkowie herbu Janina. Rodzina ta przyjęła przewisko od posiadania części w Górze Zbylitowskiej, którą już pod koniec XIV w. utraciła. Z Górkami wieś dzieliła, a później weszła w posiadanie jej całości rodzina Zbylitowskich herbu Strzemię pisząca się ze Zbylitowic koło Wiślicy. Najstarsze informacje o niej pochodzą z drugiej połowy XIV w. Szymon Okolski w swoim dziele Orbis Polonus (1645) podaje, że w liście Kazimierza Wielkiego z 1363 r. wymieniony został Świętosław Zbylitowski, podkomorzy koronny; w liście królowej Elżbiety Łokietkówny z 1375 r. pojawia się osoba Grzegorza Zbylitowskiego, dworzanina królewskiego; w liście Kazimierza Jagiellończyka z 1450 r. pada nazwisko Konrada Zbylitowskiego, także dworzanina królewskiego. Nie wiadomo, którego z nich potomkami byli Mikołaj i Stanisław, kolejni odnotowani w źródłach Zbylitowscy żyjący w XVI w. Prawdopodobnie pierwszego z nich upamiętnia postać z rozbitego w 1915 r.(?) pomnika nagrobego umieszczona w ścianie kościoła z dodaną tabliczką z napisem *Memoriae Nicolai de Zbylitowski 1464 r.*, chociaż forma artystyczna i ubiór świadczą o tym, że przedstawiona osoba zmarła co najmniej sto lat później. Drugi z braci, Stanisław miał czterech synów, z których Stanisław, był ojcem poety

Andrzeja (zm. 1608). Trzeci syn Jan (zm. 1607) był ojcem Piotra Zbylitowskiego (zm. 1649), także znanego poety.

Według księgi poborów pogłównego z 1536 r. wieś Góra należała do rodziny Koćmierowskich, a trzymał ją w dzierżawie Jakub Rokosz. Było w niej wtedy 6 kmieci, karczma, folwark, 4 stawy rybne i 1 jezioro. Potem wieś w nieznanych okolicznościach powróciła do rąk Zbylitowskich. Nazwa „Góra Zbylitowska” (dokładnie Góra Zbilitowskiego) pojawia się po raz pierwszy w 1581 r., kiedy wieś była własnością wspomnianego Stanisława Zbylitowskiego. W tym czasie było w niej 8 kmieci, 3 ½ łanów, 4 zagrodników z rolą, 2 zagrodników bez roli, chałupnik, komornik z bydłem, 2 komorników bez bydła i rzemieślnik. W 1590 r. Stanisław Zbylitowski za zgodą małżonki swojej, Jadwigi Różnowny oddał wieś Górę i swą część wsi Zgłobice w rzeczywiste posiadanie aż do czasu umorzenia długu na sumę 5000 florenów zaciągniętego już dawniej na swych dobrach. Nie na długo jednak, bo wiersz *Żywot szlachcica we wsi* z 1597 r. świadczy o tym, że jego autorowi Andrzejowi Zbylitowskiemu udało się odzyskać dziedzictwo ojca.

Pod koniec XVII w. wieś stała się własnością Moszczyńskich, czyli Moszczeńskich herbu Nałęcz, rodziny wywodzącej się z Kujaw. W Zbylitowskiej Górze mieszkał Konstanty Moszczeński, generał-adiutant króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, który w 1788 r. otrzymał od cesarza austriackiego tytuł hrabiowski. W tym czasie Zbylitowską Górę odwiedzał Ewaryst Kuropatnicki, który zapisał, że „wieś pięknym prospektem przeciętym w ogrodzie na różne strony, domem i kościołem ozdobna”. Po pożarze starego dworu około 1830 r. nowy dwór (według projektu Piotra Aignera?) wybudowany został na zlecenie Franciszka Moszczeńskiego, syna Konstantego ożenionego z Franciszką ze Stadnickich. Ich herby Nałęcz i Drużyna umieszczone zostały w tympanonie frontonu dworu. Po śmierci Franciszka wieś przeszła w ręce jego córki Marii (zm. 1916), żony Stanisława Żaby (zm. 1919), syna Napoleona Feliksa, urodzonego w 1838 r. w Londynie. Żabowie herbu Kościeszka, wywodzący się z Wielkiego Księstwa Litewskiego po upadku powstania listopadowego przez dłuższy czas mieszkali w Anglii i Szkocji. W 1881 r. w dworze w Zbylitowskiej Górze osiadł sam Napoleon Feliks Żaba, literat, podróżnik, działacz niepodległościowy, profesor i rektor Uniwersytetu w Buenos Aires (zm. 24 sierpnia 1885 r.). Byli ostatnimi właścicielami dworu i majątku. W 1945 r. majątek został rozparcelowany i przejęty przez Gminną Spółdzielnię. Od tego czasu dwór ulegał dewastacji. W oficynie prowadzono nawet hodowlę świń. Z inicjatywy Michała Więclawa, byłego pracownika dworu w 1948 r. urządzono w dworze Państwowy Dom Dziecka. 1 września 1973 powstała w nim szkoła specjalna (Państwowy Zakład Wychowawczy) przekształcony 1 stycznia 1985 r. w Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy. W tym samym roku dwór został uszkodzony przez pożar. Remont trwał cztery lata.

Według autora hasła w Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego „Zbylitowska Góra” w 1895 r. składała się „z wsi (53 domów, 293 mieszkańców) i pięciu wólek: Burzyna (17 domów, 86 mieszkańców), Podgórze (23 domy, 127 mieszkańców), Sieciechowice (14 domów, 81 mieszkańców), Skotnik (12 domów, 70 mieszkańców) i Suślina (19 domów, 106 mieszkańców). We wsi kościół parafii rzymsko-katolickiej i szkoła. Cała gmina, prócz Wólki Sieciechowice, leży na prawym brzegu Dunajca, 8 km na południowy zachód od Tarnowa, wzniesienie 240 m. n.p.m. W ogóle liczy Zbylitowska Góra 140 domów i 790 mieszkańców (380 mężczyzn, 410 kobiet), 754 rzymskich katolików i 35 izraelitów. Posiadłość tabularna tworzy 13 korpusów, z których największy (Maryi Żabiny) ma 652 mórg, inne razem 36 mórg. Posiadłość mniejsza wynosi 359 mórg. Grunta są urodzajne, napływowe”.

Na terenie Zbylitowskiej Góry znajduje się cenny kompleks leśny Buczyna, miejsce masowych egzekucji (około 10 tys. ofiar) podczas okupacji niemieckiej. W najbardziej tragicznym dniu 11 czerwca 1942 r. zamordowano tam około 6000 tarnowskich Żydów. We wrześniu 1945 r. z inicjatywy inżyniera Franciszka Żaby, kierownika gospodarstwa rolnego PFZA i proboszcza parafii mościckiej ks. Stanisława Indyka powstał obywatelski komitet uporządkowania mogił pomordowanych i budowy pomnika. Prace porządkowe i ziemne trwały do końca 1948 r. Pomnik zaprojektował Wawrzyniec Wojtasiewicz. Z inicjatywy tarnowskiego komitetu żydowskiego ustawiono na mogiłach rozstrzelanych tablice z napisami w językach hebrajskim i polskim. W 1998 r. pod auspicjami amerykańskiej komisji rządowej d/s opieki nad zabytkami utworzono

---

ścieżkę upamiętniającą tragiczne wydarzenia z II wojny światowej. Inicjatorem i fundatorem ścieżki była rodzina Koszyckich z Toronto. Dziś las Buczyna w Zbylitowskiej Górze stanowi miejsce inauguracji „Galicjaner Sztetl” Dni Pamięci Żydów Galicyjskich.

Zgłobice

Zgłobice na mapie topograficznej Galicji z lat 1779-1783 (tzw. mapa Miega). Droga zaznaczona kolorem różowym to niezrealizowany wariant drogi z Tarnowa do Krakowa.

Układ historyczny: wschodnia część wsi przedstawia typ wielodrożnicy.

Położenie: Zgłobice położone są na wysokiej terasie na lewym brzegu Dunajca. Przez Zgłobice przebiega droga krajowa nr 4, a także droga powiatowa nr 43376 ze Zgłobic do Koszyc Małych.

Dane historyczne: Zgłobice położone są na malowniczych wzniesieniach nad Dunajcem. Wjeżdżając do Zgłobic od zachodu po prawej stronie mostu uwagę zwraca wysoki cypel ze śladami wielokrotnego osuwania się po podmyciu przez nurt wezbranej rzeki. Od dawna domyślano się istnienia na nim wczesnośredniowiecznego grodziska, jednak dotychczas odkryto tam tylko kilka wczesnośredniowiecznych skorup i niewielki nasyp ziemny, co do którego interpretacji istnieją poważne wątpliwości. Istnienie osadnictwa na terenie Zgłobic wykazane zostało jednak bez wątpliwości od epoki brązu i ludności kultury łużyckiej. Pierwsza pisemna wzmianka o Zgłobicach (Słobicze) pochodzi z 1386 r. i dotyczy nabycia przez Jana ze Zgłobic od Stanisława części Sierachowic po drugiej stronie Dunajca, gdzie znajdował się przewóz promowy. Przez Zgłobice prowadził ważny trakt z Krakowa do Lwowa przez Tarnów, który od początku XVI w. stał się głównym szlakiem ruskim. Prowadził on dzisiejszą ul. Topolową. Droga ta biegła na południe od dworu w Zgłobicach, tak jak początkowo biegnie ul. Krótka i przez Błonie po północnej stronie dworu (nieistniejącego) dochodziła wielkim zakrętem do przewozu na Dunajcu.

Zgłobiccy pieczętowali się herbem Nowina. Być może oni byli fundatorami wieżowego dworu, którego pozostałości zachowane są w południowo-wschodniej części piwnic obecnego dworu. W 1413 r. Henryk z Sierachowic sprzedał wszystkie należące do niego części tej wsi swojemu bratu Grzegorzowi ze Zgłobic. W 1441 r. Zgłobice i Sierachowice kupił Jan Łysogórski. Pod koniec XV w. Zgłobice należały do Mikołaja z Kątów. W XVI w. wieś uległa poważnemu rozdrobnieniu (w 1536 r. – 13 dziedziców, 1581 – 7 dziedziców). W 1569 r. książę Konstanty Wasyl Ostrogski kupił część Zgłobic i Sierachowice z przewozem na Dunajcu. W księdze poborów z 1581 r. zapisano przy wsi Zgłobice nazwiska dziedziców: „Saraczki, Lissakowski, Dziechnik, Bączalski, Miroschowski i Paluski mają 1 ½ łanu, które sami uprawiają”. Swoją część w Zgłobicach miał też Stanisław Zbylitowski. Na przełomie XVIII i XIX wieku w wyniku regulacji koryta Dunajca przeniesiono most, przystań i przewóz z Sierachowic do Zgłobic. W latach 1782-84 na wysokości Zgłobic powstał most łyżwowy na Dunajcu na trakcie śląskim (wiedeńskim). Zachowały się listy ówczesnego właściciela wsi, Mateusza Bukowskiego kierowane ponad 30 lat do władz austriackich o zwrot czynszu, który utracił z gruntu zabranego mu przez komisję rządową, aby wydobywać z niego materiał na budowę drogi. Zgłobice były własnością Bukowskich do około połowy XIX w. W 1863 r. właścicielką Zgłobic była hrabina Aleksandra Lanckorońska (zm. 1879). W drugiej

połowie XIX w. w pobliżu wcześniejszego założenia parkowego w miejscu starego dworu powstał obecny murowany, klasycyzujący. Parterowy dwór z trójkątnym naczółkiem na ryzalicie otrzymał w elewacji frontowej konchowe nisze, w których znalazły się alegoryczne posągi. Od 1 sierpnia 2014 r. zaadaptowany dwór w Zgłobicach mieści w swoich wnętrzach hotel „Dwór Prezydencki” zrzeszony w Fundacji Hotele Historyczne. Oprócz tego bardziej znanego dworu, istniał i istnieje do dnia dzisiejszego w Zgłobicach, choć formie mocno przebudowanej, drugi dwór przy ul. Kasztanowej 32 w części wsi zwanej Brzezinki.

Według autora hasła „Zgłobice” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*, w 1895 r. wieś składała się: „wieś ma 83 domów, posiadłość tabularna 3 domy; Zgłobice liczą 542 mieszkańców (264 mężczyzn, 278 kobiet), 507 rzymskich katolików i 35 żydów przydzielonych do parafii rzymsko-katolickiej w Zbylitowskiej Górze. Posiadłość większa (dawniej hr. Mieroszewskiej) dzieli się teraz na trzy korpusy: Zgłobice Brzeziny (Zofii Jordanowej) 132 mórg, w tym 52 mórgi lasu, drugi (Macieja Orszuli) zw. Orszulówka 7 mórg i trzeci (Jozuego Maschlera) 252 mórgi. Posiadłość mniejsza wynosi 418 mórg”.

Pod koniec XIX w. plaża nad Dunajcem w Zgłobicach stała się jednym z ulubionych miejsc wypoczynkowych tarnowian. W sierpniu 1901 r. po ucieczce z aresztu w warszawskiej Cytadeli w Tarnowie wypoczywał Józef Piłsudski. Z Tarnowa jeździł m. in. fiakrem do Zgłobic pod Skalkę nad Dunajec.

W 1921 r. w Zgłobicach były 82 budynki mieszkalne i 483 mieszkańców. Pod koniec lat 20. XX w. w Zgłobicach były trzy większe własności: Romana Wysockiego, Stanisława Turnaua i Adama Marszałkowicza. Ten ostatni w latach 1930-34 był komisarzem zarządu komisarycznego Tarnowa, a potem przez 8 miesięcy prezydentem miasta. W latach 30. XX na działce przekazanej przez A. Marszałkowicza powstała w Zgłobicach jednoklasowa szkoła, z drugą izbą utworzoną w prywatnym domu. Od 1970 r. funkcjonuje ona w nowoczesnym budynku, nosząc od 1991 r. nazwę Publicznej Szkoły Podstawowej w Zgłobicach im. K. K. Baczyńskiego.

W 1956 r. siłami mieszkańców Zgłobic zbudowano remizę dla jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej założonej w 1929 r. W latach 1989-1998 jedno z pomieszczeń remizy służyło jako kaplica dla utworzonej w 1989 r. parafii pw. św. Alberta Chmielowskiego (do tego czasu należała do parafii Zbylitowskiej Góry). Pierwszym proboszczem został mianowany ks. Zygmunt Warzecha. 25 grudnia 1997 r. uroczystie rozpoczęto nabożeństwa w nowo zbudowanym kościele parafialnym zbudowanym według projektu Otto i Lilianny Schierów.

4.9. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

4.9.1. Wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Błonie	Cmentarz wojenny nr 198	A - 1227/M	13.09.2010
2.	Jodłówka-Wałki	Cmentarz wojenny nr 205	A - 1226/M	13.09.2010
3.	Koszyce Małe	Cmentarz wojenny nr 196	A-11/M	18.11.2003
4.	Poręba Radlna	Kościół parafialny śś. Piotra i Pawła	A - 425	30.12.1974
5.	Poręba Radlna	Cmentarz wojenny nr 175	A -15/M	18.02.2004
6.	Tarnowiec	Cmentarz wojenny nr 180 oraz kapliczka kubaturowa	A - 425	2.12.1998
7.	Wola Rzędzińska	Cmentarz wojenny nr 204	A- 1238/M	16.02.2011
8.	Zawada	Kościół parafialny św. Marcina, budynek i wyposażenie	A - 101	19.12.1961
9.	Zbylitowska Góra	Zespół kościoła par. kościół p.w. Podwyższenia Krzyża św., dzwonnica	A - 421	14.09.1998
10.	Zbylitowska Góra	Zespół dworsko-parkowy	A - 227	25.09.1980
11.	Zgłobice	Tarnów – zespół dworski: dwór, 2 oficyny, park z aleją dojazdową	A - 421	1.03.1974

4.9.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp	Miejscowość	Obiekt	Miejsce przechowywania zabytku	Wpis do rejestru zabytków
1.	Poręba Radlna	Zabytki malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego	Kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła	Nr decyzji KS-IV-660 Nr rejestru B-329 30.12.1974

4.9.3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru

Lp.	Miejscowość	Nr arkusza AZP	Nr stanowiska na arkuszu	Nr stanowiska w miejscowości	Charakter obiektu - chronologia	Zakres ochrony
1.	Koszyce Wielkie	104-66	40	5	Osada ludności kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich	Wpis do rejestru A – 240 z dnia 22.12.1981
2.	Tarnowiec	104-66	14	1	Osada wielokulturowa	Wpis do rejestru A – 239 z dnia 22.12.1981
3.	Zawada	104-66	23	1	Grodzisko wczesnośredniowieczne	Wpis do rejestru zabytków A -1248/292 z dnia 21.12.1970
4.	Zgłobice	104-65	34	1	Grodzisko (epoka brązu i wczesne średniowiecze)	Wpis do rejestru zabytków A - 1247 z dnia 21.12.1970

4.9.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z artykułem 22 & 4 Ustawy o ochronie zabytków wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków. Zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym

ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art 3, punkt 1 Ustawy o ochronie zabytków z dnia 23 lipca 2003 r.).

W gminnej ewidencji zabytków, prowadzonej przez organy samorządu terytorialnego, powinny być ujęte zabytki nieruchome: wpisane do rejestru zabytków, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji oraz inne zabytki wyznaczone przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Dokumentacja dla zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nieruchomości wykonywana jest na zlecenie tegoż samorządu w formie karty adresowej zabytku.

Zgodnie z Prawem budowlanym (Ustawa z 7 lipca 1994 r., art. 39, punkt 3) **w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.** Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na rozbiórkę budynku w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań.

Według art. 53, ustęp 4, punkt 2 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. decyzje, o których mowa w art. 51, ustęp 1 (tj. decyzje dotyczące lokalizacji inwestycji celu publicznego), wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

W artykule 108 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami stwierdza się, że „kto niszczy lub uszkadza zabytek podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat”. Z kolei artykuł 110 tej samej Ustawy określa, że „kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku nie zabezpieczył go w należyty sposób przed zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności i grzywny”.

Zgodnie ze stanowiskiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (wyrażonym w piśmie z dnia 18 grudnia 2012 roku), zarówno założenie gminnej ewidencji, jak i wprowadzenie zmian w tejże, oznacza dla organu gminy konieczność wydawania stosownych zarządzeń. I mimo tego, że przepisy prawa nie przewidują *expressis verbis* obowiązku informowania właścicieli i posiadaczy zabytków o ujęciu go w gminnej ewidencji zabytków, fakt włączenia do tejże powinien być podany do publicznej wiadomości w sposób przyjęty w danej gminie. Oznacza to spełnienie zasady informowania obywateli o działaniach organów, które mają wpływ na ich prawa i obowiązki.

Wykaz zabytków w gminnej ewidencji

Lp	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Datowanie	Nr wpisu
1	Biała		5	Dom	1939	
2	Biała		22	Dom	1920	
3	Biała		23	Dom	1920	
4	Biała		28	Dom	1925	
5	Biała		37	Dom	1. 20. XX w.	
6	Biała		41	Dom	1873	
7	Błonie			Cmentarz wojenny nr 198	1915	A – 1227/M 13.09.2010
8	Błonie			Willa Ave	1907	
9	Błonie			Figura Dzieciątka Jezus	1918	Wpisano po pozytywnej opinii OZT.5183.142.2015.AG z dnia 17.06.2015 r.
10	Jodłówka-Wałki			Cmentarz wojenny nr 205	1916-18	A – 1226/M 13.09.2010
11	Jodłówka-Wałki		147	Dom	1. 30. XX w.	
12	Jodłówka-Wałki			Figura Matki Bożej	1933	

13	Koszyce Małe			Cmentarz wojenny nr 196	1915-16	A-11/M 18.11.2003
14	Koszyce Małe			Dwór	XIX/XX w.	
15	Koszyce Małe			Obora dworska	2. poł. XIX w.	
16	Koszyce Małe			Spichlerz	XIX/XX w.	
17	Koszyce Małe	Wolska	108	Dom	1. 30. XX w.	
18	Koszyce Małe	Wolska	108	Obora	pocz. XX w.	
19	Koszyce Małe	Wolska	108	Figura Serca Jezusa	1935	
20	Koszyce Małe	Cicha		Figura MB Różańcowej	Pocz. XX w.	
21	Koszyce Małe	Wesoła		Krzyż – figura	1914	
22	Koszyce Wielkie	Pocztowa	13	Stelmarnia	1. 30. XX w. lub 1942)	
23	Koszyce Wielkie	Pocztowa		Budynek gospodarczy	2. poł. XIX w.	
24	Koszyce Wielkie	S. Kędronia	5	Stajnia	2. poł. XIX w. – pocz. XX w.	
25	Koszyce Wielkie	S. Kędronia	5	Stajnia	2. poł. XIX w. – pocz. XX w.	
26	Koszyce Wielkie	Tarnowska	65	Czworak	2. poł. XIX w.	
27	Koszyce Wielkie			Drzewostan z aleją dojazdową	2. poł. XIX w. – pocz. XX w.	
28	Koszyce Wielkie		nr stanowiska w miejscowości - 5	Pozostałości terenowe osady z późnego okresu wpływów rzymskich	III-IV n.e.	A – 240 22.12.1981
29	Koszyce Wielkie	S. Kędronia (centrum wsi)		Figura św. Jana Nepomucena	2. poł. XVIII w.	
30	Koszyce Wielkie	S. Kędronia	22	Figura Matki Bożej z Dzieciątkiem	1914	
31	Koszyce Wielkie	Stachury	25	Figura św. Stanisława	1767	
32	Koszyce Wielkie	Tarnowska	24	Figura Serca Pana Jezusa	1946	
33	Łękawka			Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	1869	
34	Łękawka			kapliczka domkowa Serca Pana Jezusa	około 1900	
35	Łękawka			Dom przy granicy z Łękawicą	1. 20. XX w.	
36	Poręba Radlna			kościół parafialny śś. Piotra i Pawła	1904-05	A – 425 30.12.1974
37	Poręba Radlna			zabytki malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego w kościółce parafialnym		B-329 30.12.1974
38	Poręba Radlna			Cmentarz wojenny nr 175	1915-17	A-15/M 18.02.2004
39	Poręba Radlna			Kapliczka domkowa z figurą Matki Bożej	Ok. poł. XIX w.	
40	Poręba Radlna			Kapliczka domkowa św. Antoniego	2. poł. XIX w.	
41	Poręba Radlna			Figura Matki Bożej z Dzieciątkiem	1862	
42	Poręba Radlna			Figura Serca Pana Jezusa (przed remizą)	1928	
43	Radlna		62	Dwór	1. 80. XIX w.	A-1453/M, 21.01.2016 r. - decyzja uchylona w całości i przekazana do ponownego rozpatrzenia
44	Radlna		62	Stajnia	1. 80. XIX w.	
45	Radlna		62	Park	2. poł. XIX w.	
46	Tarnowiec			Cmentarz wojenny nr 180 z kapł. domkową	1915-17	A – 425 2.12.1998

47	Tarnowiec			Kapliczka na cm. wojennym nr 180	2. poł. XIX w.	A – 425 2.12.1998
48	Tarnowiec		Nr stanowiska w miejsc. 1	Pozostałości osady wielokultur.	Od ponad 2 tys. lat p.n.e do XIII w n.e.	A – 239 22.12.1981
49	Tarnowiec	Tarnowska		Dom Katolicki	1938	
50	Tarnowiec	Tarnowska		Figura Męki Pańskiej	1889	
51	Wola Rzędzińska			Cmentarz wojenny nr 204		A- 1238 M16.02.2011
52	Wola Rzędzińska			Kościół parafialny pw. MB Nieustającej Pomocy	1911-34	
52	Wola Rzędzińska			Kapliczka domkowa „Nad zimną wodą”	3 ćw. XIX w.	
53	Wola Rzędzińska			Kapliczka domkowa p. Drwałów	2. poł. XIX w.	
54	Wola Rzędzińska			Kapliczka domkowa p. Tutajów	1917	
55	Wola Rzędzińska			Kapliczka słupowa p. Kołodziejów	1869	
56	Wola Rzędzińska			Katolicki Dom Ludowy	1919-22	
57	Wola Rzędzińska		216	Dom	30. XX w.	
58	Wola Rzędzińska		296	Dom	30. XX w.	
59	Zawada		Nr stanowiska w miejsc. -1	Grodzisko wczesnośredn.	IX-XI w.	A - 292 21.12.1970 i 292/86
60	Zawada		47	Kościół parafialny pw. św. Marcina z wyposażeniem	XV w.	A – 101 21.12.1970 oraz A-273/85 z 09.11.1985
61	Zawada		47	Cmentarz przykościelny	XV w.	A – 101 21.12.1970 oraz A-273/85 z 09.11.1985
62	Zawada		15	Dom (d. karczma)	Koniec XIX w.	
63	Zawada			Figura Serca Jezusa	1889	
64	Zawada			Figura NMP Niepokalanej	1918	
65	Zbylitowska Góra	Plebańska	7	Kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża św.	1464 r.	A – 421 14.09.1998
66	Zbylitowska Góra	Plebańska	7	Dzwonnica	XVIII w.	A – 421 14.09.1998
67	Zbylitowska Góra	Plebańska	7	Cmentarz przykościelny	XV w.	A – 421 14.09.1998
68	Zbylitowska Góra	Plebańska	7	Plebania	XV/XVI w.	
69	Zbylitowska Góra	Zbylitowskich	95	Dwór	1. poł. XIX w.	A – 227 25.09.1980
70	Zbylitowska Góra	Zbylitowskich	95	Oranżeria	1. poł. XIX w.	A – 227 25.09.1980
71	Zbylitowska Góra	Zbylitowskich	95	Kuchnia	1. poł. XIX w.	A – 227 25.09.1980
72	Zbylitowska Góra	Zbylitowskich	95	Stajnia	1. poł. XIX w.	A – 227 25.09.1980
73	Zbylitowska Góra	Zbylitowskich	95	Park	1. poł. XIX w.	A – 227 25.09.1980
74	Zbylitowska Góra	Kościełna	14	Organistówka	Pocz. XX w.	Obiekt wykreślony z GEZ po opinii OZT.5181.7.2015.MSz z dnia 16.03.2015 r.
74	Zbylitowska Góra	Podgórska	36	d. Szkoła	1. 20. XX w.	
75	Zbylitowska Góra		Las Buczyna	Pomnik i cmentarz na miejscu straceń	1945-48	

76	Zbylitowska Góra	Buczyna	6	Dom	1. 30. XX w.	
77	Zbylitowska Góra			Figura św. Floriana	1767	
78	Zgłobice			Dwór	3. ćw. XIX w.	A – 421 1.03.1074
79	Zgłobice			Oficyna	3. ćw. XIX w.	A – 421 1.03.1074
80	Zgłobice			Domek ogrodnika	3. ćw. XIX w.	A – 421 1.03.1074
81	Zgłobice			Park z aleją dojazdową	1. poł. XIX w.	A – 421 1.03.1074
82	Zgłobice		Nr stanowiska w miejscowości - 1	Pozostałości terenowe osady wczesnośredniowiecznej	IX w.	A - 1247 21.12.1970
83	Zgłobice	Krakowska		Figura NMP	1897	
84	Zgłobice	Słoneczna	42	Krzyż - Figura	1916	

4.10. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Przy waloryzacji zasobu dziedzictwa kulturowego wydzielić można trzy grupy obiektów zabytkowych:

- obiekty o okazałej formie, za to ze skromnym ładunkiem treściowym;
- obiekty o skromnej formie, za to znacznych ładunkach treściowych;
- o przeciętnych walorach. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy będą należeć do dwóch pierwszych grup. Dla gminy Tarnów za takie należy uznać grodzisko w Zawadzie (zabytek archeologiczny), kościół św. Marcina i zespół dworsko-parkowy w **Zbylitowskiej Górze**.

Grodzisko w Zawadzie to pozostałości wczesnośredniowiecznego grodu funkcjonującego od IX do początku XI w., wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości w 1970 r. Wieloczłonowy gród składał się z grodu właściwego i kilku nieregularnie rozmieszczonych podgrodzi. Obecnie powierzchnię całego grodziska szacuje się na 16-17 ha (dla porównania Rynek krakowski liczy 4 ha), co pozwala zaliczyć go do największych wczesnośredniowiecznych grodzisk na terenie Polski. Niewielki stosunkowo północny fragment grodziska znajduje się już w granicach miasta Tarnowa (stan. arch. 101). Gród chroniony był przez wały ziemne mające postać ziemnego szańca o stromych skarpach zewnętrznej i wewnętrznej i poziomej górnej płaszczyźnie, na której umieszczono nieznaną konstrukcję drewniano-ziemną. Najlepiej zachowany jest północny wał za tzw. Zawalem. Zbudowany na linii lekko wygiętego łuku o długości około 280 m, posiada u podstawy szerokość 23-25 m, zaś różnica poziomu pomiędzy koroną wału a dnem fosy wynosi około 13 m. Część zachowanych wałów z IX w. z powodu swoich rozmiarów sprawia dzisiaj wrażenie dzieł natury. Na terenie grodziska odnaleziono liczne ślady budynków mieszkalnych i gospodarczych oraz tysiące fragmentów wczesnośredniowiecznych naczyń glinianych. Zagrożeniem dla obiektu jest głęboka orka niszcząca górne powierzchnie obiektów i erozja gleby. Zgodnie z Uchwałą nr XXVII/242/2008 Rady Gminy Tarnów z dnia 19 września 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnów dla terenów rolno-leśnych na terenie grodziska wyznaczono strefę WA ścisłej ochrony stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków, gdzie obowiązuje zakaz użytkowania innego niż rolnicze i istniejące leśne oraz zakaz wprowadzania dodatkowych zalesień. Wyznaczono też strefę WB ochrony stanowisk archeologicznych wpisanych do ewidencji zabytków dokumentujących lokalizację osadnictwa, o numerach katalogowych AZP. W zasięgu strefy ustala się nakaz przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych przed prowadzeniem wszelkich prac ziemnych, np. związanych z budów zabudowy rolniczej, prowadzeniem rowów melioracyjnych, itp. Niestety ochrony pozbawione jest tzw. podgrodzie północne, przez które przechodzi droga Tarnowiec-Zawada (ul. Wypoczynkowa).

Spółeczna świadomość istnienia tego zabytku o znaczeniu ponadlokalnym jest bardzo niska. Brakuje oznaczonej drogi dojścia na grodzisko (drogowskaz przy drodze Tarnowiec-Zawada ustawiony w 2001 r. z inicjatywy Urzędu Miasta Tarnowa został prawie natychmiast zniszczony).

Potrzebne jest umieszczenie tablicy informacyjnej z planem grodziska i wytyczenie szlaku terenowego. Należy też rozważyć oczyszczenie zachowanych umocnień z krzewów i możliwość postawienia w pobliżu niewielkiego pawilonu ekspozycyjnego.

Kościół św. Marcina w Zawadzie to zarazem najstarszy i jedyny drewniany kościół na terenie gminy, spadkobierca tradycji pierwszego tarnowskiego kościoła parafialnego, usytuowany na atrakcyjnej widokowo Górze św. Marcina, owiany legendą i często odwiedzany. Kościół w Zawadzie był też jako pierwszy (r. 1961) z zabytków znajdujących się na terenie gminy wpisany do wojewódzkiej ewidencji. Jest też jedynym z terenu gminy obiektem umieszczonym na Szlaku architektury drewnianej w Małopolsce.

Najcenniejszym i zarazem najlepiej zachowanym zabytkiem architektury dworskiej na terenie gminy jest zespół dworsko-parkowy w Zbylitowskiej Górze. Obok niego stoi kompleks dawnych budynków dworskich w tym oranżeria. Całość otacza park dworski z pierwszej połowy XIX w. o zatartej w znacznym stopniu kompozycji.

Na terenie gminy znajduje się szereg zabytków architektury i budownictwa o znacznej wartości historycznej i artystycznej lub mających charakter obiektów unikatowych. Zaliczają się do nich przede wszystkim obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego (patrz p. 5.6.1). Bardzo cenny jest kościół parafialny w Zbylitowskiej Górze wraz z całym kompleksem otaczających go budynków: dzwonnica, plebania, budynek gospodarczy i szkoła (organistówka została rozebrana).

5. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Silne strony	Słabe strony
<p>Dobre rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu gminy.</p> <p>Dogodne położenie – niewielka odległość do Tarnowa (centrum turystyczne).</p> <p>Dobrze utrzymane zespoły sakralne i budynki użyteczności publicznej.</p>	<p>Znikanie z krajobrazu kulturowego gminy zabytkowych drewnianych budynków mieszkalnych i pogarszający się stan techniczny zachowanych.</p> <p>Brak katalogowych projektów budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do miejscowej tradycji, które można by było wykorzystać przy realizacji kolejnych inwestycji.</p> <p>Deklaratywny, a nie strategiczny i operacyjny charakter istniejących programów opieki nad zabytkami.</p>
Szanse	Zagrożenia
<p>Możliwość pozyskiwania środków z różnych źródeł na prace konserwatorskie i działania strukturalne dotyczące ochrony zabytków.</p> <p>Współpraca z miastem Tarnów i pozostałymi gminami tworzącymi historyczny obszar hrabstwa tarnowskiego.</p> <p>Pozytywna rola Kościoła w dziedzinie ochrony zabytków (z wyjątkiem budynku dworu w Radlnej).</p> <p>Duża różnorodność obiektów zabytkowych: od wczesnośredniowiecznego grodziska do cmentarzy wojennych z I wojny światowej.</p> <p>Wyjątkowa w skali polskiej wielkość obszaru i umocnień grodziska w Zawadzie.</p> <p>Potencjał turystyczno-rekreacyjny. Przez gminę przebiega szlak tematyczny: Szlak architektury drewnianej w Małopolsce oraz szlaki turystyczne: główny szlak beskidzki niebieski, czerwony pieszy wokół Tarnowa, zielone piesze z Koszyc Wielkich przez Zgłobice do rezerwatu Styr, z Tarnowca przez Zawadę do Skrzyszowa. Czerwony rowerowy koło Tarnowa, niebieski rowerowy Zalipie-Jamna, zielony rowerowy Tarnów-Rzędzin – Wola Rzędzińska – Dąbrowa Tarnowska.</p> <p>Szansą dla zabytków jest przede wszystkim świadoma potrzeba ich zachowania istniejąca w mentalności lokalnej społeczności i zbudowanie tej potrzeby jest zadaniem gminy.</p>	<p>Brak wiedzy właścicieli o prawnych zobowiązaniach do należytego utrzymania obiektów historycznych.</p> <p>Przeprowadzanie prac remontowych i przebudów obiektów zabytkowych bez uzgodnień z konserwatorem.</p> <p>Ekspansja inwestycyjna w historyczne układy urbanistyczne wsi.</p> <p>Traktowanie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego jako problemu konfliktogennego i ograniczającego swobodę dysponowania własnością prywatną i publiczną.</p> <p>Niewykorzystanie potencjału grodziska w Zawadzie jako produktu turystycznego.</p> <p>Stan degradacji i braku zabezpieczenia dworu w Radlnej zmierzający do katastrofy budowlanej.</p>

6. Założenia programowe

Priorytet I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Kierunek działań: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Zadania:

- a) pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w pozyskaniu środków zewnętrznych na odnowę zabytków;
- b) zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą.
- c) zbieranie informacji, co 2 lata, od właścicieli obiektów wpisanych do ewidencji zabytków nt. przeprowadzonych remontów;
- d) utworzenie gminnej ewidencji zabytków;
- e) aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego – skreślenie obiektów nieistniejących i dopisanie kolejnych zabytków wpisanych do gminnej ewidencji;
- f) wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do wojewódzkiego rejestru zabytków kolejnych obiektów, m.in. dwór w Radlnej.

Kierunek działań: Dbanie o stan i porządek na cmentarzach wojennych oraz na miejscach pamięci pod opieką gminy.

Zadania: Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy cmentarzach wojennych i wokół miejsc pamięci.

Kierunek działań: Inwentaryzacja obiektów małej architektury sakralnej (kapliczki i krzyże przydrożne).

Zadania: Dokonanie przeglądu obiektów w sołectwach z udziałem sołtysów i radnych.

Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Kierunek działań: zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

Zadanie: Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych miejscowości w planach zagospodarowania przestrzennego.

Priorytet III. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego gminy Tarnów.

Kierunek działań: Ułatwienie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.

Zadania:

- a) popularyzacja zabytków gminy o największym znaczeniu;
- b) włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć lekcyjnych w szkołach podstawowych i gimnazjach na terenie gminy Tarnów;
- c) udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Tarnów na lata 2013-2016 na stronie internetowej Urzędu Gminy Tarnów.
- d) udostępnienie informacji o obiektach zabytkowych w materiałach informacyjnych oraz na stronie internetowej Urzędu Gminy Tarnów.

7. Instrumenty realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Realizacja programu będzie się odbywać poprzez wskazanie zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne:

- a) aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- b) wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków;
- c) wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty finansowe:

- a) w miarę możliwości budżetowych finansowanie prac konserwatorskich i remontowych;
- b) aplikowanie o dofinansowanie z funduszy europejskich na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

Instrumenty koordynacji:

- a) realizacja w części dotyczącej ochrony dziedzictwa kulturowego;
- b) współpraca z Kościołami w zakresie wykonywania prac remontowo-restauratorskich przy zabytkowych obiektach sakralnych.

Instrumenty kontrolne:

- a) bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków;
- b) monitoring stanu technicznego zabytków.

8. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zobowiązuje wójta gminy sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia radzie gminy. Przyjmuje się poniższe wskaźniki oceniające poziom realizacji gminnego programu.

W ramach priorytetu I:

- a) poziom wydatków budżetu gminy na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami;
- b) wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez gminę;
- c) wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez właścicieli zabytkowych obiektów;
- d) liczba obiektów poddanych pracom zabezpieczającym przed pożarem, zniszczeniem lub kradzieżą;
- e) liczba wniosków do wojewódzkiego konserwatora o wpisanie do rejestru zabytków cennych obiektów;
- f) powstrzymanie degradacji dworów w Radlnej i Koszycach Małych;
- g) realizacja inwentaryzacji małej architektury sakralnej.

W ramach priorytetu II:

Ilość inwestycji na obszarach objętych ochroną zabytków

W ramach priorytetu III:

- a) utworzenie małej infrastruktury turystycznej związanej z grodziskiem i kościołem w Zawadzie;
- b) ilość opracowań umieszczonych na stronie internetowej Urzędu Gminy Tarnów.

9. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Przyjmuje się następujące źródła finansowania:

- a) budżet gminy. Corocznie w uchwale budżetowej Rada Gminy określa wysokość środków przeznaczonych na dofinansowanie z budżetu gminy prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach wpisanych do rejestrów zabytków (około 70 tys. zł rocznie);
- b) środki własne właścicieli obiektów zabytkowych;
- c) środki zewnętrzne (środki unijne, wojewody małopolskiego, samorządu województwa małopolskiego, dotacje, darowizny, zbiórki komitetów działających na rzecz ochrony zabytków, inicjatywy społeczne, cegiełki);
- d) funduszu kościelnego;
- e) Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla założeń zieleni zabytkowej);
- f) darowizny na rzecz gminy;
- g) inne środki przewidziane prawem.

10. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

1. Dotacje udzielone na prace konserwatorskie przy obiektach zabytkowych

Lp.	Inwestor	Obiekt	Kwota	Czas realizacji
1.	Parafia Rzymsko – Katolicka pw. Świętego Krzyża w Zbylitowskiej Górze	Kościół parafialny – rekonstrukcja i renowacja ołtarza bocznego (Najświętszego Serca Jezusowego)	40 000,00	październik 2013 r.
2.	Parafia Rzymsko – Katolicka pw. Świętego Krzyża w Zbylitowskiej Górze	Kościół parafialny – remont zakrystii	40 000,00	październik 2014 r.
3.	Parafia Rzymsko – Katolicka pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Porębie Radlnej	Kościół parafialny – odtworzenie posadzki po zainstalowaniu ogrzewania nadmuchowego w kościele.	20 000,00	listopad – grudzień 2014 r.
4.	Parafia Rzymsko – Katolicka pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Porębie Radlnej	Kościół parafialny – konserwacja 14 stacji drogi krzyżowej z 1851 r.	20 000,00	grudzień 2015 r.
5.	Parafia Rzymsko – Katolicka pw. Świętego Krzyża w Zbylitowskiej Górze	Kościół parafialny – rekonstrukcja wyposażenia zakrystii	40 000,00	październik 2015 r.
6.	Gmina Tarnów Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego	Kapliczka domkowa „NAD ZIMNA WODĄ” położona w miejscowości Wola Rzędzińska	49 707,42 5 000,00	listopad 2015 r.
7.	Parafia Rzymsko – Katolicka pw. Świętego Krzyża w Zbylitowskiej Górze	Kościół parafialny – remont wyposażenia kościoła	40 000,00	październik 2016 r.
8.	Gmina Tarnów Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego	Kapliczka domkowa pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Łękawce	51 880,28 7 000,00	listopad 2016 r.

ANEKSY

Aneks A. Stanowiska archeologiczne

Na terenie gminy znajduje się 122 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, z czego 4 wpisane zostały do rejestru zabytków nieruchomych: osady z okresu wpływów rzymskich w Koszycach Wielkich i Tarnowcu oraz średniowieczne grodziska w Zawadzie i Zgłobicach. Stanowiska archeologiczne znajdują się na terenie wszystkich miejscowości oprócz sołectwa Biała, ujawnione w nich obiekty archeologiczne, dokumentujące ślady osadnictwa, pochodzą ze wszystkich okresów chronologicznych – od epoki kamienia po XVII wiek.

l.p.	Sołectwo	nr stan. w sołectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleziska wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.	
1.	Błonie	1	104-65	43	osada	przeworska	okres rzymski (?)	6 fr. naczyń		mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha	
					osada	-	czasy nowożytny	15 fr. naczyń						
2.	Błonie	2	104-65	44	śląd osadn.	(?)	prahistoria	1 fr. naczynia		mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha	
					śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	1 fr. naczynia						
					osada	-	czasy nowożytny	15 fr. naczyń						
3.	Błonie	3	104-65	45	śląd osadn.	łużycka	epoka brązu	1 fr. naczynia		mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ara	
4.	Błonie	4	104-65	46	osada	przeworska	okres rzymski	6 fr. naczyń		mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha	
					śląd osadn.	łużycka	epoka brązu	1 fr. naczynia						
5.	Błonie	5	104-65	47	osada	przeworska	okres rzymski	6 fr. naczyń		mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha	
6.	Błonie	6	105-65	130	śląd osadn.	(?)	epoka kamienia	odłupek z krzemienia		mała	A. Cetera, J. Okoński, G. Tracz, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe, znalezisko luźne	do 1 ara	
					śląd osadn.	(?)	prahistoria	2 fr. naczyń						
					śląd osadn.		wczesne średniowiecze							1 brzeg
					śląd osadn.		późne średniowiecze	2 fr. naczyń						
7.	Błonie	7	105-65	131	osada	przeworska	okres rzymski	7 fr. naczyń		mała	A. Cetera, J. Okoński, G. Tracz, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha	
8.	Błonie	8	105-65	132	śląd osadn.	(?)	epoka kamienia	odłupek z krzemienia		mała	A. Cetera, J. Okoński, G. Tracz, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha	
					osada	(?)	prahistoria	4 fr. naczyń						
9.	Błonie	9	105-65	133	osada	(?)	prahistoria	5 fr. naczyń		mała	A. Cetera, J. Okoński, G. Tracz, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha	

l.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleźniki wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
10.	Błonie	10	105-65	134	śląd osadn.	(?)	prahistoria	12 fr. naczyń	1 brzeg	średnia	A. Cetera, J. Okoński, G. Tracz, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
11.	Błonie	11	105-65	135	osada		prahistoria	8 fr. naczyń	1 brzeg	średnia	A. Cetera, J. Okoński, G. Tracz, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
12.	Błonie	12	105-65	136	osada (?)	(?)	prahistoria	4 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, G. Tracz, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
13.	Błonie	13	105-65	137	śląd osadn.	(?)	epoka kamienia	odłupek z krzemienia jurajskiego	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, G. Tracz, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe, znalezisko luźne	do 1 ara
					śląd osadn.	(?)	prahistoria	1 fr. naczynia	-				
14.	Jodłówka-Wałki	1	102-67	40	osada		Późne średniowiecze-nowożytna	7 fr. nac.	1 brzeg	mała	J. Okoński 1997 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
15.	Koszyce Małe	1	104-66	45	śląd osadn.	(?)	neolit	2 skorupy	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	przeworska	późny okres rzymski	1 siwa toczona skorupa	-				
					śląd osadn.	-	średniowiecze	1 skorupa	-				
					osada	-	czasy nowożytne	13 skorup	-				
16.	Koszyce Małe	2	104-66	46	osada (?)	-	średniowiecze	3 skorupy, 2 fr. naczyń	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada (?)	przeworska	późny okres rzymski (?)	11 skorup	-				
17.	Koszyce Małe	3	104-66	47	osada (?)	przeworska (?)	późny okres rzymski - wczesne średniowiecze	11 skorup	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
18.	Koszyce Małe	4	105-66	1	śląd osadn.	łużycka	epoka brązu	1 fr. naczynia	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1983 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ara
19.	Koszyce Wielkie	1	104-66	36	osada	przeworska	okres rzymski (?)	18 skorup	-	średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
20.	Koszyce Wielkie	2	104-66	37	śląd osadnictwa	(?)	neolit	2 skorupy	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					śląd osadn.	-	średniowiecze	1 skorupa	-				
					osada (?)	(?)	prahistoria	7 skorup	-				
21.	Koszyce Wielkie	3	104-66	38	osada (?)	przeworska	późny okres rzymski	5 skorup	-	średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					osada ?	-	wczesne średniowiecze (?)	13 skorup	-				

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleźniki wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
22.	Koszyce Wielkie	4	104-66	39	osada (?)	łużycka	epoka brązu	4 skorupy		średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada (?)	-	średniowiecze	5 skorup					
					osada	(?)	późny okres rzymski (?)	19 skorup					
23.	Koszyce Wielkie	5	104-66	40	osada (?)	łużycka	epoka brązu	5 skorup	1 przęślik	duża / A-240 z dnia 22.12.1981	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 5 ha
					osada	przeworska	późny okres rzymski	108 skorup, 11 fr. naczyń					
24.	Koszyce Wielkie	6	104-66	41	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	1 skorupa, 1 brzeg		średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					osada (?)	łużycka (?)	epoka brązu (?)	6 skorup					
					osada	przeworska	okres rzymski	13 skorup, 3 fr. naczyń					
25.	Koszyce Wielkie	7	104-66	42	śląd osadn.	przeworska	okres rzymski	2 skorupy		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					osada	-	średniowiecze-czasy nowożytne	10 skorup, 3 fr. naczyń					
26.	Koszyce Wielkie	8	104-66	43	osada	łużycka	wczesna epoka brązu	11 skorup		duża	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	trzcinińska (?)	wczesna epoka brązu	1 skorupa					
					osada	(?)	neolit - wczesny brąz (?)	15 skorup, 1 odłupek krzemienisty					
27.	Koszyce Wielkie	9	104-66	44	osada (?)	-	wczesne średniowiecze i średniowiecze	7 skorup		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
28.	Koszyce Wielkie	10	104-66	53	śląd osadn.	(?)	prahistoria	1 fr. nac.		mała	A. Cetera, J. Okoński, J. Tarchała, G. Tracz 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada		późne średniowiecze	4 fr. nac.					
29.	Łękawka	1	105-67	1	śląd osadn.	(?)	neolit (?)	1 fr. ceram, 2 odłupki krzemienne		mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
30.	Łękawka	2	105-67	2	śląd osadn.	(?)	wczesna epoka brązu	1 fr. ceram.		mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	3 fr. ceram.					
31.	Łękawka	3	105-67	3	śląd osadn.	-	średniowiecze	1 fr. ceram.		mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleziska wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
32.	Łękawka	4	105-67	4	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	3 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	pradziejowa	nieokreślona	2 fr. ceram, 1 fr. rozcieracza	-				
33.	Łękawka	5	105-67	5	śląd osadn.	(?)	epoka kamienia	1 fr. wiórka krzem.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					osada	-	średniowiecze	8 fr. ceram.	-				
34.	Łękawka	6	105-67	6	osada	-	średniowiecze	11 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
35.	Łękawka	7	105-67	7	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	3 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
36.	Łękawka	8	105-67	8	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	2 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
37.	Łękawka	9	105-67	9	śląd osadn.	(?)	wczesna epoka brązu	1 narzędzie rdzeniowe z krzem. narzutowego	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	4 fr. ceram.	-				
38.	Łękawka	10	105-67	10	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	3 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
39.	Łękawka	11	105-67	11	osada	-	wczesne średniowiecze	7 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
40.	Łękawka	12	105-67	14	osada ?	-	wczesne średniowiecze	5 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
41.	Łękawka	13	105-67	25	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	4 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
42.	Łękawka	14	105-67	40	śląd osadn.	pradziejowa	nieokreślona	1 okruh krzem.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
43.	Łękawka	15	105-67	41	śląd osadn.	pradziejowa	nieokreślona	1 odłupek krzem. retuszowany	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
44.	Łękawka	16	105-67	42	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	2 fr. ceram.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ar
45.	Nowodworze1		104-66	29	osada	przeworska	okres rzymski	22 skorupy	-	średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
46.	Nowodworze2		104-66	30	śląd osadn.	-	średniowiecze	1 brzeg	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada (?)	przeworska	późny okres rzymski	6 skorup	-				

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleziska wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
47.	Nowodworze	3	104-66	62	osada	przeworska	okres rzymski	10 fr. ceram.		Średnia	E. Dworaczyński 2002 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
48.	Poręba Radlna	1	104-66	35	śląd osadn.	przeworska	okres rzymski	2 fr. naczyń		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ara
					osada (?)	-	czasy nowożytny	4 fr. naczyń niecharakt.					
49.	Poręba Radlna	2	105-66	10	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	2 fr. ceramiki		mała	A. Cetera, J. Okoński, 1984 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada (?)	(?)	prahistoria	6 fr. ceramiki					
50.	Poręba Radlna	3	105-66	11	śląd osadn.	przeworska	p. okres rzymski	3 fr. ceramiki		mała	A. Cetera, J. Okoński, W. Drabczyński, 1984 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
51.	Poręba Radlna	4	105-67	39	śląd osadn.	pradziejowa	paleolit schyłkowy?	1 wiórek z radiolarytu 1 okruch krzem. przepalony		mała	W. Koman 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ar
					śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	1 fr. ceram.					
52.	Radlna	1	104-66	31	osada (?)	-	wczesne średniowiecze	brak		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	-
53.	Radlna	2	104-66	32	osada (?)	wstęgowa (?)	neolit i wczesne średniowiecze	brak		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	-
54.	Radlna	3	104-66	33	osada (?)	przeworska	późny okres rzymski (?)	5 fr. naczyń		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	łużycka	epoka brązu	2 fr. naczyń					
55.	Radlna	4	104-66	34	śląd osadn.	trzcinińska (?)	wczesna epoka brązu	1 skorupa		średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					osada	przeworska (?)	późny okres rzymski- wczesne średniowiecze	13 skorup					
56.	Tarnowiec	1	104-66	14	osada	mierzanowicka	późny neolit brąz	30 fr. naczyń		duża / A-239 z dnia 22.12.1981	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe i wykopaliskowe	do 5 ha
					obozowisko (?)	ceramiki sznurowej	późny neolit	2 fr. naczyń					
					osada	przeworska	późny lateński-rzymski	42 fr. naczyń	fr. pucharu grafit.				

l.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleziska wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
					osada (?)	łużycka	późny brąz - Hallstatt	5 fr. naczyń					
					osada	-	schyłek wczesnego średniowiecza	47 fr. naczyń					
57.	Tarnowiec	2	104-66	15	osada	przeworska	okres rzymski	9 skorup		średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					osada	-	średniowiecze	11 fr. naczyń					
58.	Tarnowiec	3	104-66	16	osada (?)	przeworska	późny okres rzymski	4 skorupy		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada	-	średniowiecze	8 skorup					
59.	Tarnowiec	4	104-66	17	śląd osadn.	celto-przeworska	okres lateński (?)	2 fr. naczyń grafitowych		średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	-	średniowiecze	3 fr. naczyń					
					osada (?)	(?)	prahistoria	8 skorup zniszczonych					
60.	Tarnowiec	5	104-66	18	śląd osadn.	przeworska	późny okres rzymski (?)	2 fr. naczyń		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
61.	Tarnowiec	6	104-66	19	osada (?)	-	średniowiecze XIV-XV wiek	brak		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	
62.	Tarnowiec	7	104-66	20	śląd osadn.	-	neolit i średniowiecze	brak		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	
63.	Tarnowiec	8	104-66	21	śląd osadn.	(?)	neolit	brak		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	
64.	Tarnowiec	9	104-66	22	śląd osadn.	(?)	neolit i wczesne średniowiecze	brak			J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	
65.	Wola Rzędzińska	1	103-67	5	osada	pradziejowa	nieokreślona	kilka fr. ceramiki, kilka okruchów krzemiennych, kilka wiórków krzemiennych			W. Koman, 1988 r.	inf. archiw, znalezisko luźne	

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleźniki wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
66.	Wola Rzędzińska	2	103-67	6	osada	pradziejowa	nieokreślona	narzędzia krzemienne: 4 wiórki, 3 odłupki, 5 okruchów	-	-	W. Koman, 1988 r.	inf. archiw, znalezisko luźne	-
67.	Wola Rzędzińska	3	103-67	7	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze, XII-XIII w.	2 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ara
					śląd osadn.	-	średniowiecze, XIV-XV w.	2 fr. ceramiki	-				
68.	Wola Rzędzińska	4	103-67	8	osada (?)	pradziejowa	nieokreślona	3 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ara
69.	Wola Rzędzińska	5	103-67	9	śląd osadn.	-	późne średniowiecze, XV-XVI w.	1 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
					śląd osadn.	pradziejowa	nieokreślona	1 fr. ceramiki	-				
70.	Wola Rzędzińska	6	103-67	10	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	1 odłupek krzemienny, 1 okrucz krzemienia przepal.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
71.	Wola Rzędzińska	7	103-67	11	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	1 odłupek z krzemienia, 1 łuszcza z krzemienia narzut.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
72.	Wola Rzędzińska	8	103-67	12	osada (?)	-	średniowiecze, XV w.	5 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
73.	Wola Rzędzińska	9	103-67	13	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze, X-XIII w.	2 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ara
					śląd osadn.	-	epoka nowożytna, XVII-XVIII w.	1 fr. ceramiki	-				
74.	Wola Rzędzińska	10	103-67	14	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	2 okruchy krzemienne	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleziska wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
75.	Wola Rzędzińska	11	103-67	15	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	1 odłupek z krzemienia, 1 łuszcza z krzemienia narzut.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
76.	Wola Rzędzińska	12	103-67	16	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	2 odłupki z krzemienia narzut.	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
77.	Wola Rzędzińska	13	103-67	17	śląd osadn.	nieokreślona	wczesna epoka brązu	1 narzędzie krzemienne z retuszem łuszczeniowym	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
					śląd osadn.	pradziejowa	nieokreślona	1 fr. ceramiki	-	-	-	-	
78.	Wola Rzędzińska	14	103-67	18	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	2 okruchy krzemienne	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada (?)	-	epoka nowożytna, XVII-XVIII w.	3 fr. ceramiki	-	-	-	-	
79.	Wola Rzędzińska	15	103-67	19	śląd osadn.	nieokreślona	neolit (?)	1 wiórek z krzemienia czekoladowego	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
80.	Wola Rzędzińska	16	103-67	20	śląd osadn.	nieokreślona	mezolit (?)	1 mikrolityczny rdzeń wiórowy jednopiętowy	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
81.	Wola Rzędzińska	17	103-67	21	śląd osadn.	nieokreślona	epoka brązu (?)	2 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
82.	Wola Rzędzińska	18	103-67	22	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	1 mikrolityczny wiórek z krzem. narzutowego	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
83.	Wola Rzędzińska	19	103-67	23	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	1 odłupek krzem. z retuszem	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
					śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze, X-XIII w.	1 fr. ceramiki	-	-	-	-	

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleźniki wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
84.	Wola Rzędzińska	20	103-67	24	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	1 fr łuszczenia krzemienego	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
85.	Wola Rzędzińska	21	103-67	25	śląd osadn.	nieokreślona	epoka kamienia	2 okruchy krzemienne	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada (?)	-	średniowiecze, XIV-XV w.	3 fr. ceramiki					
86.	Wola Rzędzińska	22	103-67	26	śląd osadn.	nieokreślona	neolit (?)	2 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
87.	Wola Rzędzińska	23	103-67	27	śląd osadn.	nieokreślona	wczesna epoka brązu	1 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
					śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze, X-XIII w.	1 fr. ceramiki					
88.	Wola Rzędzińska	24	103-67	28	śląd osadn.	pradziejowa	nieokreślona	1 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
89.	Wola Rzędzińska	25	103-67	29	śląd osadn.	nieokreślona	wczesna epoka brązu (?)	2 fr. ceramiki	-	mała	W. Koman, 1988 r.	badania terenowe, powierzchniowe	-
90.	Wola Rzędzińska	26	103-67	58	śląd osadn.	?	epoka kamienia	rdzeń ze zmianą orientacji-krzemień czekoladowy	-	mała	E. Dworaczyński 2009 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					śląd osadn.	?	neolit	fragment wiórowca-krzemień czekoladowy					
					śląd osadn.	-	późne średniowiecze	2 fr. ceramiki					
91.	Wola Rzędzińska	27	103-67	59	śląd osadn.	?	epoka kamienia	1 odłupek z krzemienia jurajskiego, 1 odłupek korowy	-	mała	E. Dworaczyński 2009 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					śląd osadn.	-	późne średniowiecze	2 fr. ceramiki (w tym 1 brzeg)					
					śląd osadn.	-	nowożytność	3 fr. ceramiki					

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleziska wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
92.	Wola Rzędzińska	28	103-67	60	śląd osadn.	?	epoka kamienia	2 odłupki krzemienne		mała	E. Dworaczyński 2009 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					śląd osadn.	?	neolit-wczesna epoka brązu	narzędzie wielofunkcyjne (przekłuwacz?)					
					śląd osadn.	-	nowożytność XVII w.	skałka do muszkietu, 1 fr. ceramiki					
93.	Zawada	1	104-66	23	grodzisko	-	wczesne średniowiecze IX-XI w.	15 fr. naczyń, 183 skorupy	-	duża / A-1248/292 z dnia 21.12.1970	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe i wykopaliskowe	do 5 ha
94.	Zawada	2	104-66	24	osada	-	wczesne średniowiecze IX-XII w.	4 fr. naczyń, 27 skorup	-	duża	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
95.	Zawada	3	104-66	25	śląd osadn.	przeworska	okres rzymski (?)	1 fr. naczynia		mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	(?)	prahistoria	4 fr. naczyń niecharakt.					
96.	Zawada	4	104-66	26	osada (?)	-	średniowiecze	1 fr. naczyń, 3 skorupy	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
97.	Zawada	5	104-66	27	śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze IX-XII w.	3 skorupy	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ara
98.	Zawada	6	104-66	28	osada (?)	-	średniowiecze	5 fr. naczyń	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
99.	Zbylitowska Góra	1	104-66	48	śląd osadn.	pucharów lejkatowych (?)	neolit	siekierka krzemienne	-	-	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	inf.archiw. i badania terenowe, znalezisko luźne	-
100.	Zbylitowska Góra	2	104-66	49	śląd osadn.	łużycka	epoka brązu	2 fr. skorup		średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r., E. Dworaczyński 2007 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					śląd osadn.	przeworska	późny okres rzymski (?)	2 fr. skorup					
					śląd osadn.	(?)	prahistoria	4 fr. skorup	1 zgrzebło (?) krzemienne				
101.	Zbylitowska Góra	3	104-66	50	śląd osadn.	-	średniowiecze	1 brzeg	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
					osada	(?)	prahistoria	6 skorup					

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleźniki wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
102.	Zbylitowska Góra	4	104-66	51	śląd osadn. osada	łużycka (?) przeworska	epoka brązu okres rzymski	1 skorupa 8 skorup	-	średnia	J. Okoński, A. Szpunar, 1981 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
103.	Zbylitowska Góra	5	104-66	52	punkt osadniczy osada śląd osadn. punkt osadniczy	? łużycka	prahistoria Epoka brązu	6 fr. naczyń,- mat. archiw. 3 fr. naczyń- mat. archiw. oraz 6 fr – mat. z weryf. fr. wiórka krzem.-mat. z weryf. 4 fr. naczyń- mat. z weryf.	-	mała	J. Okoński, A. Szpunar 1981 r. E. Dworaczyński 2007 r.	inf. archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 5 ha
104.	Zbylitowska Góra	6	104-65	26	osada	-	czasy nowożytny	20 fr. naczyń	-	-	A. Cetera, 1985 r.	inf. archiw.	-
105.	Zbylitowska Góra	7	104-65	27	osada (?)	łużycka	epoka brązu	4 fr. naczyń	-	-	A. Cetera, 1985 r.	inf. archiw.	-
106.	Zbylitowska Góra	8	104-65	28	skarb monet	-	nowożytna 1659-1666	-	499 monet polskich	-	A. Cetera, 1985 r.	inf. archiw.	-
107.	Zbylitowska Góra	9	104-65	29	śląd osadn.	przeworska (?)	211 p.n.e	-	as republik.	-	A. Cetera, 1985 r.	inf. archiw, znalezisko luźne	-
108.	Zbylitowska Góra	10	104-65	30	osada (?) osada	łużycka	epoka brązu wczesne średniowiecze	4 fr. naczyń 7 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
109.	Zbylitowska Góra	11	104-65	31	śląd osadn. osada osada śląd osadn.	łużycka przeworska (?)	Hallstatt C? okres rzymski	2 fr. naczyń 16 fr. naczyń 7 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
110.	Zbylitowska Góra	12	104-65	32	osada śląd osadn.	przeworska	okres rzymski wczesne średniowiecze	8 fr. naczyń 1 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
111.	Zbylitowska Góra	13	104-65	33	śląd osadn. śląd osadn.	(?)	prahistoria wczesne średniowiecze	3 fr. naczyń 1 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleziska wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
112.	Zgłobice	1	104-65	34	grodzisko	łużycka (?)	epoka brązu i wczesne średniowiecze (?)	-	-	średnia / 1247 z dnia 21.12.1970	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
113.	Zgłobice	2	104-65	35	śląd osadn.	-	czasy nowożytnie	2 fr. naczyń		mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	
					śląd osadn.	-	wczesne średniowiecze	1 fr. naczynia					
					śląd osadn.	przeworska	okres rzymski	3 fr. naczyń					
114.	Zgłobice	3	104-65	36	osada	łużycka	epoka brązu	11 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
115.	Zgłobice	4	104-65	37	osada	-	czasy nowożytnie	10 fr. ceramiki		mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	inf.archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	
					osada	łużycka	epoka brązu	15 fr. ceramiki, 1 odłupek krzemienisty					
116.	Zgłobice	5	104-65	38	śląd osadn.	?	epoka kamienia	narzędzie wielofunkcyjne – mat. z weryf.		mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r. E. Dworaczyński 2007 r.	Inf. archiw. i badania terenowe, powierzchniowe	do 3 ha
					osada	łużycka	epoka brązu	14 fr. naczyń – mat. z weryf.					
					śląd osadniczy	przeworska	okres wpływów rzymskich	3 fr. naczyń – mat. z weryf.					
					śląd osadniczy		późne średniowiecze	4 fr. naczyń – mater z weryfikacji					
					śląd osadniczy		nowożytność	4 fr. naczyń (w tym 1 brzeg) – mat. z weryf.					
117.	Zgłobice	6	104-65	39	osada	(?)	prahistoria	8 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
118.	Zgłobice	7	104-65	40	osada	przeworska	okres rzymski	8 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
119.	Zgłobice	8	104-65	41	śląd osadn.	łużycka (?)	epoka brązu	2 fr. naczyń, 1 odłupek krzemienisty	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha
120.	Zgłobice	9	104-65	42	osada (?)	przeworska	okres rzymski	5 fr. naczyń	-	mała	A. Cetera, J. Okoński, A. Szpunar, 1985 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 0,5 ha

I.p.	Solectwo	nr stan. w solectwie	nr obszaru AZP	nr stan. na obsz. AZP	rodzaj obiektu	kultura	chronologia	znaleziska / materiał masowy	znaleziska / znaleźniki wyodrębnione	ocena wartości poznawczej stanowiska / wpis do rejestru	autor, data badań	rodzaj badań	rzęd wielk. obsz.
121.	Zgłobice	10	104-66	63	punkt osadniczy	?	neolit-epoka brązu	1 wiórek krzem., 1 odłupek, 1 łuszczeń		mała	E. Dworaczyński 2007 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					osada	łużycka	epoka brązu	11 fr. naczyń (w tym 1 brzeg)					
					śląd osadniczy		późne średniowiecze	2 fr. naczyń					
					śląd osadniczy		nowożytność	1 brzeg naczyń					
122.	Zgłobice	11	104-65	61	punkt osadniczy	?	prahistoria	2 fr. naczyń		mała	E. Dworaczyński 2007 r.	badania terenowe, powierzchniowe	do 1 ha
					śląd osadn.		późne średniowiecze	3 fr. naczyń					
					śląd osadn.		nowożytność	4 fr. naczyń (w tym 1 brzeg)					

Karty ewidencji stanowisk archeologicznych od numeru 29 w miejscowości Wola Rzędzińska są w opracowaniu.

Aneks B. Cmentarze wpisane do rejestru (wypis z SUIKZ)

Na terenie gminy znajduje się znaczna ilość historycznych cmentarzy, przede wszystkim - świadczące o działaniach wojennych w latach 1914/15 – cmentarze wojskowe objęte tematycznym szlakiem kulturowym Cmentarzy wojennych z I wojny światowej; miejsca pochówku ofiar egzekucji z czasu II wojny światowej w Zbylitowskiej Górze i w Koszycach Małych. O działaniach wojennych świadczą także pomniki honorujące pamięć poległych w walkach i ofiar wojny we wsiach Biała, Jodłówka-Wałki, Wola Rzędzińska.

Pozostały ślady cmentarzy przykościelnych, położone w obszarach objętych decyzją wpisu do rejestru założeń sakralnych, w miejscowościach Zawada i Zbylitowska Góra. Historyczne cmentarze wojenne zachowane są w dobrym stanie, w większości po remoncie.

W granicach funkcjonujących cmentarzy parafialnych, w miejscowościach Poręba Radlna, Tarnowiec, Wola Rzędzińska, Zawada, zachowały się zabytkowe nagrobki z 2. poł. XIX i pocz. XX wieku.

W granicach administracyjnych gminy, w Zbylitowskiej Górze, znajduje się również część cmentarza komunalnego miasta Tarnów.

I.p.	miejs- cowość	data założenia / użytkowa- nie	nazwa / przynależ- ność wyznaniowa	elementy architektoniczne: rodzaj	elementy architekto- niczne: datowanie	najstarszy nagrobek	starodrzew	lokalizacja	pow. (ha)	wpis do rejestru	znaczenie historyczne / informacje dodatkowe
1.	Błonie	1916-18 / zamknięty	wojenny nr 198 z I wojny światowej / katolicki	nagrobki wolnostojące	1 poł. XX w	XII 1914; 3-5 V 1915	brak	przy drodze ze Zgłobic do Szczepanowic, dz. 307	1,415	nie	kwatery rządowe wzdłuż osi, pochówek
				mogiły rządowe	1 poł. XX w						
				krzyż - obelisk	1 poł. XX w						
				ogrodzenie kamienno - żelazne	1 poł. XX w						
2.	Błonie	1982 / czynny	parafialny / rzymsko - katolicki	kaplica	2 poł. XX w	1982 r.	brak	za kościołem, dz.116	0,34	nie	nowy
				nagrobki wolnostojące	2 poł. XX w						
				brama	2 poł. XX w						
				ogrodzenie metalowe	2 poł. XX w						
3.	Jod-lówka - Wałki	1916-18 / zamknięty	wojenny nr 205 z I wojny światowej / katolicki	mogiły	1 poł. XX w	1914 r.	jesion	przy drodze do Podgólebina	0,0077	nie	układ grobów symetryczny, w centrum krzyż
				krzyż - obelisk	1 poł. XX w						
4.	Jod-lówka - Wałki	1983 / czynny	parafialny / rzymsko - katolicki	nagrobki wolnostojące	2 poł. XX w	1983 r.	brak	płn. część wsi,	0,19	nie	nowy
				brama	2 poł. XX w						

l.p.	miejs- cowość	data założenia / użytkowa- nie	nazwa / przynależ- ność wyznaniowa	elementy architektoniczne: rodzaj	elementy architekto- niczne: datowanie	najstarszy nagrobek	starodrzew	lokalizacja	pow. (ha)	wpis do rejestru	znaczenie historyczne / informacje dodatkowe
5.	Koszy-ce Małe	1916-18 / zamknięty	wojenny nr 196 z I wojny światowej / katolicki	nagrobki wolnostojące	1 poł. XX w	1914 r.	lipy	przy drodze do Tarnowa, dz. 696	0,44	A-11/M z dnia 18.11. 2003	dwie mogiły z okresu II wojny światowej ekshumowa-nych w 1962r ofiar o nieustalonych nazwiskach, pomordowa-nych w grudniu 1939r w lasku "Skała" i Żabianka", układ 5- cio tarasowy, rzędowy, na osi bramy obelisk
				obelisk - pomnik	1 poł. XX w						
				brama	1 poł. XX w						
				ogrodzenie kamienne	1 poł. XX w						
6.	Koszyce Małe	1980 / czynny	komunalny / rzymsko - katolicki	kaplica	2 poł. XX w	1980 r.	brak	przy kościele parafialnym	0,56	nie	aleja od wejścia głównego do kaplicy, nowy
				nagrobki wolnostojące	2 poł. XX w						
				brama	2 poł. XX w						
				plot metalowy	2 poł. XX w						
7.	Poręba Radlna	1916-18 / zamknięty	wojenny nr 175 z I wojny światowej	mogiły	z I wojny światowej	1914-15 r.	grab	płd kraniec wsi, dz. 764	0,0849	A-15/M z dnia 18.02. 2004	z poprzeczną osią symetrii, na osi krzyż, układ rzędowy
				drewniany krucyfiks	1 poł. XX w						
				kamienne słupki ogrodzenia	1 poł. XX w						
8.	Poręba Radlna	2 poł.XIXw / czynny	parafialny / rzymsko - katolicki	kaplica	2 poł. XX w	1883 r.	lipa	przy drodze z Tarnowa do Gromnika, dz. 14	0,16	nie	aleja wzdłuż osi wejścia, poprzeczna na pfn.
				nagrobki wolnostojące	od 2 poł. XIX w						
9.	Tarnowiec	1 poł. XXw / czynny	parafialny / rzymsko - katolicki	kaplica	1 poł. XX w	1934 r.	lipa, żywotnik, platan, dąb, brzoza	przy drodze do Tuchowa, dz. 824	0,38	nie	aleja od wejścia głównego do kaplicy
				nagrobki wolnostojące	XX w						
				mogiły	XX w						
				brama	1 poł. XX w						
10.	Tarnowiec	(?) / zamknięty	epidemiczny / rzymsko - katolicki	krzyż drewniany	-	brak	brak	płd. skraj wsi, dz. 828	0,0075	nie	wg relacji mieszkańców cmentarz choleryczny
				ogrodzenie metalowe	-						
11.	Tarnowiec	1916-18 / zamknięty	wojenny nr 180 z I wojny światowej / katolicki	kaplica	2 poł. XIX w	1914 r.	lipy	przy drodze do Tuchowa	0,28	A-425 z dnia 02.12. 1998	mogiły w 2 rzędach
				mogiły	z I wojny światowej						
				nagrobki wolnostojące	1 poł. XX w						
				brama	1 poł. XX w						

l.p.	miejs- cowość	data założenia / użytkowa- nie	nazwa / przynależ- ność wyznaniowa	elementy architektoniczne: rodzaj	elementy architekto- niczne: datowanie	najstarszy nagrobek	starodrzew	lokalizacja	pow. (ha)	wpis do rejestru	znaczenie historyczne / informacje dodatkowe
				ogrodzenie kamienne i żeliwne krzyż drewniany	1 poł. XX w -						
12.	Wola Rzę- dzińska	1904 r / czynny	parafialny / rzymsko - katolicki	mogiły zbiorowe kaplica nagrobki wolnostojące brama	z I wojny światowej 1 poł. XX w 1 poł. XX w 2 poł. XX w	1904 r.	lipy, dęby, żywotnik	naprzeciw kościoła, dz. 1476/1, 1476/2, 1476/3, 1476/4, 1476/6	0,8	nie	kwatery wojenna nr 204 z I wojny światowej, pomnik pamięci poległych w walce o wolność w latach 1914-1918, 1939-1945
13.	Zawada	XVI (?) w / zamknięty	przykościeln y / rzymsko - katolicki	kościół p.w. św. Marcina nagrobki wolnostojące	XV w, XVIII -XIX w, 1966-68 r. 2 poł. XIX w	1861 r.	lipy	przy kościele, dz. 163/2	0,08	w grani-cach A- 227 z dnia 25.09. 1980r	z kościołem w centrum, nagrobki przy ogrodzeniu
14.	Zawada	1 poł. XXw / czynny	parafialny / rzymsko - katolicki	nagrobki wolnostojące kaplica brama	1 poł. XX w 2 poł. XX w 1 poł. XX w	1913 r.	brak	przy kościele, dz. 162	0,27	nie	aleja na osi bramy, nagrobki rzędowo wzdłuż alei
15.	Zbyli- towska Góra	początek XIV w / zamknięty	przykościeln y / katolicki	kościół p.w. Podwyższenia Krzyża dzwonnica kaplice pasyjne nagrobek wolnostojący płyta nagrobna brama filarowa ogrodzenie żeliwne	1464, XVI-XIX w, 1915 r., 1915-22 r. XVIII-XIX w 2 poł. XIX w 2 poł. XIX w 1 poł. XX w 2 poł. XIX w 2 poł. XIX w	hr. Fryderyk Moszczeński 1794-1863	lipy, kaszta- nowiec, głóg, luki w szpalerze uzupełnione nową nasadą	przy kościele	0,22	w grani-cach A- 421 z dnia 14.09. 1998r	groby właścicieli dóbr zbylitowskich - Fryderyka Moszczeńskiego i Celiny z Badenich Moszczeńskiej, rodziny Stoińskich z Julią z d. Moszczeńską / cmentarz wokół kościoła
16.	Zbyli- towska Góra	połowa XIX w / czynny	parafialny / rzymsko - katolicki	nagrobki wolnostojące brama	2 poł. XIX w, 1 poł. XX w 2 poł. XX w	1862 r.	brak	centrum miejscowości, dz. 1002	0,4	nie	grobowiec rodziny Żabów - właścicieli majątków w Zbylitowskiej Górze, aleja na osi bramy

l.p.	miejs- cowość	data założenia / użytkowa- nie	nazwa / przynależ- ność wyznaniowa	elementy architektoniczne: rodzaj	elementy architekto- niczne: datowanie	najstarszy nagrobek	starodrzew	lokalizacja	pow. (ha)	wpis do rejestru	znaczenie historyczne / informacje dodatkowe
17.	Zbyli- towska Góra	1946 r / zamknięty	wojenny z II wojny światowej	6 zbiorowych mogił	1 poł. XX w.	11.06.1942 (data pierwszej egzekucji)	żywotniki, modrzewie, drzewo stan założenia przechodzi w las bukowy	las "Buczyna", fragm. dz. 9/1	0,168	nie	miejsce egzekucji 10000 Polaków i Żydów

Literatura

Źródła:

Joannis Długosz seniores Canonicis Cracoviensis Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis, ed. A. Przeździecki, t. I-III (Opera omnia 7-9), Kraków 1863-1864

Pawiński A., *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska* t. III-IV (źródła dziejowe, 14-15), Warszawa 1886

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, B.Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1880-1902.

Opracowania:

Krupiński A.B., *Zabytki urbanistyki i architektury województwa tarnowskiego*, Warszawa-Kraków 1989.

Libicki P., *Dwory i pałace wiejskie w Małopolsce i na Podkarpaciu*, Poznań 2012.

Moskal K., *Grody i zamki nad Dunajcem i Popradem*, Nowy Sącz 2011

Niedojadło A., *Hrabstwo tarnowskie w XVII i XVIII w.*, Tarnów 2011

Poleski J., *Wczesnośredniowieczne grody w dorzeczu Dunajca*, Kraków 2004.

Smiche Z., *Tarnów i jego okolica*, Tarnów 1930.

Tarnów. Dzieje miasta i regionu, opracowanie zbiorowe pod redakcją Feliksa Kiryka i Zygmunta Ruty, Tarnów (1981 - tom 1; 1983 - tom 2; 1987 - tom 3)

Opracował: dr Krzysztof Moskal